

Специфична цел 1 на регламента: ПОДПОМАГАНЕ НА ДОСТАТЪЧНО НАДЕЖДНИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ДОХОДИ И УСТОЙЧИВОСТ В ЦЕЛИЯ ЕС С ЦЕЛ ПОДОБРЯВАНЕ НА ПРОДОВОЛСТВЕНАТА СИГУРНОСТ

SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ <ol style="list-style-type: none"> 1. Повишаване на равнището на специализация и концентрация на производството в земеделските стопанства. 2. Подобряване на пазарната ориентация на земеделските стопанства. 3. Нарастване на средната продуктивност и производителност на земеделските стопанства. 4. Специализираните стопанства, отглеждащи полски култури, свине и птици са с висок икономически размер и по-високи икономически резултати. 5. Големите стопанства имат сравнителни предимства и могат да отговорят на съвременните пазарни тенденции по отношение на конкурентни цени и обеми. 6. Подобряване на структурата и уедряване на земеделските стопанства с по-ускорени темпове в сравнение със средното равнище в ЕС.	СЛАБИ СТРАНИ <ol style="list-style-type: none"> 1. Съществуват малък брой едри и средни стопанства и голям брой малки стопанства 2. Ниска гъстота на животновъдството на единица площ, в сравнение със средната за ЕС. 3. Животновъдните стопанства в страната са значително по-малки от средния размер в ЕС 4. Средният икономически потенциал на стопанствата в страната, е по-нисък от средното равнище в ЕС. 5. Значителна разлика в икономическия потенциал по типове стопанства в зависимост от тяхната специализация. 6. По-ниски доходи от средното равнище в специализираните стопанства в секторите зеленчуци, трайни насаждения и тревопасни животни. 7. Застраховането на продукцията като един от начините за управление на риска е изключително слабо застъпено сред земеделските стопани. 8. По-малки размери и по-ниски доходи на земеделските стопанства в планинските райони. 9. Ниска степен на специализирано обучение на управителите на земеделските стопанства . Ниска степен на иновации в земеделието .
ВЪЗМОЖНОСТИ <ol style="list-style-type: none"> 1. Стабилизиране на доходите на земеделските стопанства чрез инструментите на ОСП 2. Увеличаване на потенциала и подобряване на икономическите показатели на малките и средни земеделски стопанства 3. Повишаване адаптивността на стопанствата към промените на пазарната, институционалната и природната среда чрез прилагане на система за управление на риска. 4. Модернизацията на земеделските стопанства и въвеждане на нови технологии за селскостопански дейности	ЗАПЛАХИ <ol style="list-style-type: none"> 1. По-ниска доходност в селското стопанство в сравнение със средното равнище на икономиката на страната. 2. Повишаване на разходите в резултат на покачване на цените на входящите ресурси. 3. Невъзможност за някои стопанства да подобрят бизнеса си и да бъдат пазарно-ориентирани. 4. Колебание на доходите на земеделските стопанства под влияние на промените в пазарната, санитарната, институционалната и природната среда. 5. Спад на производството и намаляване броя на земеделските стопанства в планинските райони. 6. Изоставяне на земеделски земи и в планинските райони.

Потребности по специфична цел 1 на регламента: ПОДПОМАГАНЕ НА ДОСТАТЪЧНО НАДЕЖДНИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ДОХОДИ И УСТОЙЧИВОСТ В ЦЕЛИЯ ЕС С ЦЕЛ ПОДОБРЯВАНЕ НА ПРОДОВОЛСТВЕНАТА СИГУРНОСТ

1. Сближаване на доходите на земеделските стопани със средното равнище на доходи в другите сектори в икономиката

Селското стопанство се характеризира с по-ниска доходност, в сравнение със средното равнище на икономиката на страната и други икономически дейности. В България доходът от земеделие на зает в сектора е средно около 83% от средното заплащане в икономиката като цяло в периода 2005-2018 г

В България, за периода 2007-2016 г. полученият факторен доход на час вложен труд в селското стопанство показва трайно изоставане, в сравнение със средното равнище в страната и с други икономически дейности. През 2016 г. в селското стопанство той е 4.5 лв./час, докато общо за икономиката е 5.3 лв./час. От 2007 г. до 2016 г. резултатите показват, че относителният дял на междинното потребление в брутната продукция през 2009 г. е най-висок, близо 67%. След 2013 г. този дял се движи в границите от 59-62%. Този относителен дял на междинното потребление се отразява на резултативните икономически показатели.

Макар и с известни колебания, средният нетен доход на стопанство се повишава, но за периода 2007-2016 той остава по-нисък в сравнение с някои други държави-членки на ЕС. Стопанствата в България са реализирали най-висок среден доход през 2014 г. – 18 660 лв., главно в резултат на получения висок размер на субсидиите в предходната година, но през следващите години намалява. Въпреки подкрепата, след 2014 г. има понижение в равнището на нетния доход, като за 2016 г. този спад е по-чувствителен – 13 386 лв. Причините за недостатъчната доходност трябва да се търсят в преобладаващия дял на продукция с ниска добавена стойност, по-ниска производителност, екстензивно производство, по-ниска ефективност.

Ролята на субсидиите по ОСП продължава да е важна за подпомагане на доходите на фермите. Съществува тенденция на намаляване на средната норма на рентабилност на земеделските стопанства със и без субсидии, като във втория случай е в по-голяма степен. По-ниската доходност в селското стопанство, в сравнение със средното равнище на икономиката на страната и с други икономически дейности, налага необходимостта от подкрепа на доходите на заетите в сектора, с цел осигуряване на устойчиво развитие на отрасъла и осигуряване на

продоволствената сигурност на страната, запазване на земеделското производство и предотвратяване на изтичането на работещи от земеделския сектор.

2. Повишаване ефективността на подкрепата на земеделските стопанства

Анализът на разпределението на подкрепата между бенефициентите в България за периода 2007-2017 г. показва акумулирането на значителни средства от едрите стопански структури и по-малък размер на подкрепа за малките стопанства.

Джини коефициентът,¹ който често се използва за измерване до каква степен разпределението на доходите се отклонява от перфектното показва за периода 2007-2017 неравномерно разпределение на субсидиите в България, отчитайки средствата и броя на бенефициентите.

Коефициентът на концентрация на неравномерно разпределената сума, който отчита само субсидиите, които не са равномерно разпределени между бенефициентите показва, че за периода 2008-2013 г. 75-76% от субсидиите са неравномерно разпределени. За периода 2014-2020 отбелязва положителна промяна на понижаване на равнището на коефициента (до 0,64 за 2017 г.), което се дължи на мерките в рамките на прилагане на ОСП за по-балансирана подкрепа по типове стопанства.

Въведените промени в директните плащания в настоящия програмен период на ОСП, със схеми за подпомагане, насочени към конкретни цели и типове стопанства, водят до положителен резултат и увеличаване на дела на равномерно разпределение до 27% за 2017 г.

За постигане на по-справедливо подпомагане и по-рационална структура на земеделските стопанства е необходимо продължаване на усилията за използване на възможностите в рамките на инструментите на Общата селскостопанска политика за подпомагане, като по този начин се повиши ефективността на подкрепата, запазването на работните места и на селскостопанската дейност и се гарантира улесняването на структурното приспособяване в посока на справяне с бъдещи предизвикателства.

---

¹ Джини коефициентът, въведен от италианския статистик Корадо Джини, е мярка за неравномерността на дадено статистическо разпределение. Стойност 0 показва пълна еквивалентност или равнопоставеност (перфектно равенство), а стойност 1 - абсолютна липса (максимално неравенство). Следователно колкото по-ниска е стойността на коефициента, толкова по-равномерно са разпределени средствата.

3. Увеличаване на икономическия потенциал на малките и средни стопанства;

Въпреки нарастването на средния икономически потенциал на стопанствата в страната, той остава по-нисък в сравнения със средното равнище в ЕС. Причините са преобладаващият дял на дребните и малки стопанства, които не повишават своята конкурентоспособност и пазарна ориентация и отливът на производителите от производства с по-висока добавена стойност като екстензивни култури и животновъдство, липсата на организираност. Икономическият потенциал на българските земеделски стопанства е близо 4 пъти по-нисък от средния за ЕС-27. Средният икономически потенциал на земеделските стопанства в България е 6 640 евро стандартна продукция (СП) за 2010 г.

Идентифицирани са редица слабости при малките стопанства, които водят до по-ниска производителност, по-ниска конкурентоспособност и доходи като физическо и морално остаряло оборудване и ниска степен на механизация на производството, недостатъчен оборотен капитал, ниска кредитоспособност, неефективен мащаб на производството, слаби пазарни позиции и затруднен достъп до пазара. Преструктурирането и развитието на малките стопанства е забавено поради техните ограничени ресурси. Малките жизнеспособни стопанства имат потенциал за развитие, ако се подпомогнат, за да се решат проблемите, които ограничават тяхното развитие. По-ниският икономически потенциал на малките стопанства 2 000 - 8 000 евро, предопределя и ниския размер на реализирания нетен доход.

Високият дял на вложения труд в малки по размер стопанства води до висока трудоемкост на продукцията, неефективно производство и ниски доходи. По-малко е увеличението на дела на вложения труд в стопанствата с размер на ИЗП 10-50 ха, а промяната в стопанствата от 2-10 ха е незначителна.

Налага се потребността от продължаване на подкрепата на малките и средните стопанства с цел пазарна ориентация и повишаване на тяхната жизнеспособност и устойчиво развитие с цел достъп до ресурси за развитие, което е важен фактор за намаляване на риска от обезлюдяване на селските райони, доколкото създават доходи и заетост на местните жители.

4. Увеличаване на икономическия потенциал на земеделските стопанства, в секторите зеленчуци, трайни насаждения и тревопасни животни

В България за периода 2010-2016 г. се запазва се чувствителната разлика в икономическия потенциал по типове стопанства, в зависимост от тяхната специализация. В разглеждания период нараства средният икономически потенциал на земеделските стопанства и достига до 18 787 евро. Въпреки нарастването на средния икономически потенциал на стопанствата в страната, той остава по-нисък от средното равнище в ЕС.

Стопанствата, отглеждащи полски култури имат значително по-висок икономически потенциал от средния- 18 265 евро стандартна продукция, което се дължи на факта, че най-едрите стопанства, отглеждащи зърнени култури и слънчоглед са в тази група. С по-нисък икономически потенциал са стопанствата с трайни насаждения, тревопасни животни и смесено производство.

От специализираните стопанства с най-нисък икономически потенциал са стопанствата с трайни насаждения, средно 1885 евро стандартна продукция, което се дължи на преобладаващия брой дребни стопанства и на изключително малкия брой едри стопанства. От неспециализираните стопанства с най-нисък икономически потенциал са смесените животновъдни стопанства – 1 523 евро стандартна продукция, който е най-ниският размер от всички типове стопанства в страната. Причината е същата – висок дял на стопанствата от най-нисък икономически клас (до 2000 евро) и символичен брой на най-едрите стопанства. Остава изключително нисък икономическият потенциал на смесените животновъдни стопанства.

Едновременното намаление в броя на специализирани земеделски стопанства, отглеждащи зеленчуци, свиването на площите и икономическия им размер и ниската плътността на животновъдството на единица площ обуславят продължаването на подкрепата за тези сектори.

За преодоляването на тези разлики се налага потребността от увеличаване на икономическия потенциал на земеделските стопанства, приоритетно в секторите зеленчуци, трайни насаждения и тревопасни животни.

5. Укрепване жизнеспособността на земеделските стопанства в районите с природни и други ограничения

Стопанствата в районите с природни и други ограничения се характеризират със значително ограничение на възможностите за използване на земята и осезаемо нарастване на производствените разходи поради редица фактори, като например:

1) наличието на много неблагоприятни климатични условия, които значително скъсяват вегетационния период за растениевъдството (поради надморската височина);

2) наличието, на по-ниска надморска височина, но твърде стръмни склонове в голямата си част от въпросния район, поради което не може да се използва механизирана техника или пък се налага използването на твърде скъпо специално оборудване.

Комбинацията или натрупването на ограничаващи фактора води до еквивалентно ограничение (неравнопоставеност) между земеделските стопани. В стопанствата с планинско земеделие през 2010 г. е произведена 2,2 пъти по-малко БП, в сравнение с всички стопанства в направените извади (през 2013 г. тази разлика е 4,6 пъти, а за 2016 г., съответно – 3,5 пъти).

Субсидиите имат съществена роля при формиране на доходите, особено при земеделските стопанства с природни и други ограничения. През 2013 и 2016 година нетният доход без субсидии е с тенденция към намаление и е отрицателна величина, което прави подпомагането на тези стопанства жизнено важно.

6. Адаптиране на системата за използването на трансфера на знания към нуждите на земеделските стопанствата, включително свързани с възможностите за внедряване на иновации и цифрови технологии, и иновациите в селското стопанство с оглед повишаване на тяхната доходност

Въпреки липсата на точна статистическа и друга официална информация за степента на цифровизация в аграрната сфера и селските райони, ясно се очертава потребността от насърчаване на използването на трансфера на знания и иновациите в селското стопанство за повишаване на доходността в земеделските стопанства. България значително изостава от останалите членки на ЕС по отношение на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото като последните години страната се нарежда на 26-то място в ЕС по интегрален Индекс на навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI).

По отношение на „Внедряване на цифровите технологии“ страната е на едно от последните места в ЕС, като използването на цифрови технологии в българските предприятия е доста под европейските нива. Обосновано е предположението, че в предприятията в аграрната сфера и

селските райони внедряването на тези технологии изостава дори повече от това в градовете и високотехнологичните отрасли.

Близо половината от земеделските стопани в страната не са запознати със същността на цифровото земеделие, като едва 5% са запознати в голяма степен. Само 14% от земеделските производители в страната използват съвременни цифрови технологии в стопанствата, основно GPS навигационни системи. Болшинството от земеделските производители не очакват цифровизацията да повлияе върху броя на служителите в стопанствата им, 13%, очакват броят им да намалее, а 4% да се увеличи. Само 8% от земеделските стопанства в страната имат служител, който отговаря за цифровизацията.

Едва 4% от българските ферми възнамеряват да инвестират над 10% от планираните за инвестиции средства през следващите пет години в цифровизация на стопанствата. Липсата на финансови средства, нежеланието за поемане на риск и недостатъчната квалификация у фермерите затруднява навлизането на иновациите.

НССЗ е основен участник в системата за обучение и съвети в страната, като през 2017 г. са консултирани около 17% от всички регистрирани земеделски производители и почти всеки десети фермер в страната.

Налага се потребността от насърчаване на използването на трансфера на знания и иновациите в селското стопанство за повишаване на доходността в земеделските стопанства.

7. Надграждане и диверсифициране на системата за управление на риска в земеделието

Действащата до момента система за управление на риска, включва в себе си инструменти, основно базирани на държавни помощи. Прилага се схема за обезщетение на земеделските стопани при 100% загуба на продукцията или на селскостопански животни при природни бедствия. Фермерите, които имат щети под 100% не подлежат на обезщетение, което налага разработване в посока компенсиране на загуби при щети под 100 %, при разпределяне на риска между земеделския стопанин и държавата, при отчитане не само на количествени, но и качествени щети, поради които няма пазар за продукцията или цената ѝ е в равнища под себестойност. Прилага се и съфинансиране на застрахователни премии в размер до 65% от стойността им (в секторите плодове, зеленчуци, етерично-маслени култури и тютюн). Има необходимост от разширяване на подпомагането при сключването на застрахователни премии с включването на зърнените, техническите култури, което би могло да стимулира включването

на по-голям брой земеделски стопани в процеса по застраховане на земеделска продукция. Запазването на политиката свързана със здравеопазването на животните и растенията чрез финансиране на мероприятията свързани с имунопрофилактиката при животните и подкрепа при изпълнение на мерки по програми свързани с контрол на вредителите (трайни насаждения, картофи, домати и др.) ще допринесе за целостта и устойчивото развитие на секторите.

Въпреки широкия спектър от прилагани финансови инструменти през годините, следва системата да продължи развитието и доусъвършенстването си в посока на обединяване на целия инструментариум в единна система, което от своя страна ще доведе до по-високата ѝ ефективност. Допълнително земеделските стопани ще получат защита при възникването на кризи от различно естество, но преди всичко следва да се стимулира превенцията.

През последните години нарастват предизвикателствата пред селскостопанското производство, свързани с екстремни прояви на неблагоприятни климатични събития. Налице са съществени изменения в градовите процеси, които стават все по-интензивни и опустошителни и все по-често засягат райони, които до скоро не са считани за градобитни. Много научни изследвания и прогнози за климата в България сочат, че в средносрочен и дългосрочен план проявите на неблагоприятни климатични събития и природни бедствия ще зачестят. Разширява се и териториалният обхват на проява на тези опасни метеорологични явления, което предполага разширяване на градозащитата върху територията на цялата страна. Към момента тя обхваща 1/3 от територията на страната (области и части от области в Северозападна и Централна България, Южна централна и Югоизточна България).

Един от основните проблеми за постигане на максимална ефективност на настоящата градозащита е системното недофинансиране на извършваните дейности, поради ограниченията на държавния бюджет. Предвижданото разширяване на обхвата на градозащитата изисква от една страна оптимизиране на методите за защита посредством прилагане на ракетен и въвеждане на самолетен способ на въздействие на градовите процеси, а от друга - диверсифициране на източниците на финансиране на системата.

В този контекст се налага прилаганите понастоящем инструменти за управление на риска да бъдат надградени и обхванати в един цялостен нов модел, включващ превенция на градушки и компенсиране на щетите за земеделските стопани от неблагоприятни климатични събития. Функционирането на подобен модел би допринесъл за предотвратяването на значими загуби за земеделските стопани, аграрния отрасъл и икономиката на страната.

Възможност за обезпечаване функционирането на модела за управление на риска е създаването на взаимоспомагателен фонд, в който, на принципа на споделеното финансиране да се привлекат средства от земеделските стопани, държавата и европейските фондове за земеделие. Това, от една страна ще способства за предотвратяването на големи щети върху земеделската продукция, а от друга – ще осигури достатъчно финансов ресурс за компенсиране на загубите на земеделските стопани при настъпване на неблагоприятни климатични събития.

8. Оптимизиране на възможностите за напояване за намаляване на негативните последици от проявлението на природо-климатичните рискове и увеличаване на добивите.

От 2007 г., в страната са идентифицирани около 72,6 хил. ха напоявани площи, като през 2016 г. са регистрирани около 136 хил. ха, като възможности за напояване има в 120 хил. стопанства или в почти 59% от цялата съвкупност.

Разпределението на поливни площи не е балансирано, защото най-високо концентрираните поливни площи се управляват от малки ферми. Най-високият дял на поливни площи се пада на дребни стопанства, стопанисващи по-малко от 2 ха, които се специализират в отглеждане на зеленчуци и са разположени предимно в Източнобеломорския и Западнобеломорския район. В рамките на тези ферми, средният размер на поливните площи е до 1 ха на стопанство.

След присъединяването към ЕС, средната производителност бележи слаб растеж. Макар средните добиви от зърнени култури, плодове и грозде (лозята) да имат слабо увеличение след 2007 г., производствените добиви от зеленчуци остават ниски на фона на другите страни от ЕС и в нашето географско положение. Видимото нарастване на производителността при производството на плодове и грозде се свързва предимно с появата на нови насаждения, които осигуряват по-високи добиви, докато при зеленчуците, липсата на ресурси на входа (вкл. напояване) и на земеделски практики довеждат до изоставане. По статистически данни обаче, добивите от поливни култури надвишават добивите от неполивни култури с 10-50% в зависимост от културата. В страната се практикува, така нареченото допълващо напояване или дефицитно напояване, което има за цел по-скоро да съхрани и запази насажденията и да осигури критичните нужди от вода, а не да максимизира потенциалния добив от растенията. В същото време, напояването е един от факторите за увеличение на производителността, но за да се постигнат добри резултати са важни и другите агротехнологични дейности.

Климатичните рискове през последните години се увеличават, а застрахователният пазар не предлага застраховане срещу неблагоприятното климатично събитие суша и единственият начин за преодоляване на загубите вследствие на засушаване, е добре работещата хидромелиоративна инфраструктура и ефективни поливни съоръжения в стопанствата.

Специфична цел 2 на регламента: ЗАСИЛВАНЕ НА ПАЗАРНАТА ОРИЕНТАЦИЯ И ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА, ВКЛЮЧИТЕЛНО ПОСТАВЯНЕ НА ПО-ГОЛЯМ АКЦЕНТ ВЪРХУ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ТЕХНОЛОГИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Висока осигуреност със земеделска земя на човек от населението. 2. Висока ефективност и конкурентоспособност на зърнопроизводството. 3. Значително- място на сектор земеделие в търговския баланс на страната. 4. Добра пазарна перспектива за качествено производство на розово масло, ориенталски тютюн, пчелен мед. . 5. Окръпняване в секторите за производство на свинското и пилешко месо и намаляване дела на полупазарните стопанства. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ниска добавената стойност на единица площ в секторите трайни насаждения, зеленчуци, едри и дребни преживни животни; 2. Недостатъчната доходност в интензивните в разходно отношение производства; 3. Ниска конкурентоспособност, намаляване на производството и ниска добавена стойност в секторите месо и мляко особено за малките и средните фамилни стопанства, сектора на зеленчуците и трайните насаждения, както и в лозаро-винарския сектор 4. Преобладаващ износ на непреработени продукти-с ниска добавена стойност. 5. Изоставане в технологично развитие и иновации на всички сектори. 6. Слаба пазарна ориентация при реализацията на млякото и месото от едър и дребен рогат добитък, плодове и зеленчуци. 7. Ниска възвращаемост и ефективност и недостатъчна работна сила в секторите животновъдство , плодове и зеленчуци. 8. Недостатъчната капитализация, основно в малките и средни стопанства в земеделието. 9. Много по-ниската обезпеченост с техника и технологии в българското земеделие.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Възможностите за подпомагане в отрасъла имат принос за повишение на конкурентоспособността на стопанствата и до засилване интереса към развиване на земеделието. 2. Увеличаване на търговския стокооборот в отрасъла, и подобряване на достъпа до европейския пазар. 3. Насочване на подкрепа, обвързана с конкретни резултати към специализираните сектори – животновъдство, плодове и зеленчуци. 4. Въвеждане на нови технологии, иновации и цифровизация в селскостопанската дейност. 5. Повишаване на обезпечеността с техника и технологии във всички сектори с цел подобряване на продуктивността, производителността и добавената стойност в производството. 6. Повишаване на конкурентоспособността на малките и средни стопанства в сектор „Животновъдство“ чрез подобряване на породния състав на животните и начина на отглеждане. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Застрашена устойчивостта на производство, поради високия дял на субсидиите във факторния доход. 2. Високо конкурентен европейски пазар , основно предизвикателство пред интензивните в разходно отношение сектори , както и при пчеларството 3. Дълъг процес за постигане на подобряване на продуктивността, производителността и оттам на конкурентоспособността на отрасъла.

Потребности по специфична цел 2 на регламента: ЗАСИЛВАНЕ НА ПАЗАРНАТА ОРИЕНТАЦИЯ И ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА, ВКЛЮЧИТЕЛНО ПОСТАВЯНЕ НА ПО-ГОЛЯМ АКЦЕНТ ВЪРХУ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ, ТЕХНОЛОГИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА

1. Повишаване на конкурентоспособността на стопанствата в секторите производство на зеленчуци, плодове, мляко и месо от преживни животни, които са със стопанско значение за страната

Земеделското производство в България се характеризира с ниска конкурентоспособност, намаляване на производството и ниска добавена стойност, което е най-ясно изразено в секторите производство на зеленчуци, плодове, мляко и месо от преживни животни.

Зеленчукопроизводството се отличава с рязко свиване на брутната продукция и намаляване на добавената стойност през периода 2007-2016 г, което се дължи на ниската възвръщаемост и занижена нормата на печалба. Застоят в зеленчукопроизводството се обуславя и от факта, че средните добиви от хектар не са се променили съществено. Те остават около два пъти по-ниски спрямо добивите в развитите европейски държави. Основната причина за това е разпокъсаното и сравнително дребно производство, неспособно да постигне по-висока производителност, проблеми с напояването, липсата на съвременна техника, недостигът на работна ръка, липсата на организираност и затруднен достъп до пазара.

В същото време, все по-важна роля в конкурентните условия започват да играят способността на производителя да разполага с нови технологии и иновативни решения, позволяващи му производство на продукция с нови качества и при по-добри ценови характеристики.

В **овощарството** също се наблюдава непрекъснато намаление на брутната продукция и добавената стойност през годините на прилагане на ОСП. Стопанската структура в този сектор е влошена, като в средния клас по икономически размер са само около 10% от специализираните стопанства. Разрушената хидромелиоративна система води до силна зависимост на производството на български плодове от климатичните фактори и до неустойчиво производство през годините. Работната сила в специализираните стопанства расте с по-голяма степен отколкото стандартната продукция, което показва недостатъчен напредък в повишаване ефективността на вложения труд.

Обнадеждаващото е, че наред с нарастване на реколтираните площи с овощни насаждения се отчита и повишение в добивите, което отразява постепенното стабилизиране на сектора. Средните добиви нарастват между 2007-2017 г. с около 45%, но остават под средните за ЕС. Причините за по-ниските добиви в сравнение с ЕС са степента на агротехника, която се прилага

у нас (преобладаващата част от насажденията са от екстензивен тип), както и недоброто състояние на част от насажденията и сортовете, които се използват. Ръстът на производството в последните години се подхранва от възможностите за обвързано подпомагане и инвестиционни средства по ПРСР. Продължаване на започнатата политика на подкрепа би спомогнало за постигане на устойчив разтеж в производството на български плодове.

Млечното животновъдство в страна се характеризира с намаляване на поголовието и обема на производството, нисък среден млеконадой и слабости по отношение на породния състав. В България малките стопанства съставляват 78% от всички млечни стопанства, като средния размер на стопанството през 2016 г. е 12 хил. евро, докато във Франция е 197 хил евро. Липсата на ефективен размер на стопанствата, който да гарантира икономии от мащаба, добра производителност, стабилна възвращаемост е една от причините за влошеното състояние на сектора.

Подобно е състоянието и в **месодайното говедовъдство**, където икономическият потенциал на специализираните стопанства намалява през периода. Делът на подпомогнатите животни под селекционен контрол през 2017 г. и 2018 г. представлява едва 12% от всички деклариращи месодайни крави по общата схема. Преобладаващата част от говеждото месо (телешко и говеждо) не преминава през кланиците, а повечето от предназначените за клане животни са отделени за ремонт. Причината е, че същинското угояване на животни е застъпено в много малък процент и то преобладаващо в специализираните стопанства с типични месодайни породи.

Брутната продукция от **месо от дребен рогат добитък** намалява между 2007-2016 г., с 19%, а добавената стойност се съкращава с 44%. Това показва, подобно и на другите направления на преживното животновъдство, намалената ефективност и възвращаемост на производството на месо от ДРД, което предопределя свиването на производството. Една от причините е в запазване сравнително висок дела на полупазарните и малки стопанства.

Основното предизвикателство пред развитието на **преживното животновъдство** е осигуряването на необходимата работна ръка в целия процес на отглеждане на животните. Допълнително препятствие е липсата на земя за фуражо-производството, за разлика от напредналите в този сектор страни. Ключов фактор за повишаване на продуктивността е селекционната и развъдна дейност. За да се подобрят резултатите по отношение на добива на мляко и месо от едър и дребен рогат добитък насочеността на подпомагане трябва да бъде към високопродуктивни животни и породи, като се подпомогне и селекционната работа, за доброто адаптиране на различните породи към местните условия.

Описаните тенденции в развитието на секторите производство на **зеленчуци, плодове и преживно животновъдство** обуславят необходимостта от целенасочена подкрепа за преодоляване на основните предизвикателства в тези сектори, което би довело до увеличение на тяхната конкурентоспособност.

2. Подобряване на производителността и добивите на малки и средни стопанства в секторите на селското стопанство, осигуряващи продукти с по-висока добавена стойност.

Развитието на БДС от земеделие е функция на различни фактори, но най-важните са структурата на производство, производителността, стопанската структура, цените на продукцията, маркетинга, производствените разходи, капитализацията, икономическото състояние на производствените единици и др. Съществува много висока зависимост между правените вложения на площ и възвращаемостта от производството. Секторите с по-висока добавена стойност са тези, които са по-високо разходно интензивни създават продукт с по-голяма степен на завършеност и участват в по-дълга верига на стойността. Добавената стойност в отрасъла е важна защото пряко рефлектира не само върху доходността и конкурентоспособността на производителите и за ефективността, откъдето участва при дистрибутивната функция на инвестициите, но и е в основата за развитие на други индустрии и услуги, които разчитат на земеделието като източник на суровина.

Нуждата от повишаване на добавената стойност следва една от слабостите на българското земеделие свързана с по-неефективното използване на ресурсите на производство (земя и глава животно), което води до по-ниска производителност, възвращаемост и рентабилност. Това се обяснява със влошената стопанска структура, където малките и средни стопанства не могат да получат достатъчно производителност и да реализират икономии от мащаба.

В разглеждания период между 2007-2017 г. се наблюдава увеличаване дела на сектори, които изискват по-ниски вложения на единица площ, откъдето се получава и по-ниска възвращаемост. Нискоразходните на площ производства увеличават своя дял, там се постига подобряване на ефективността - с по-малко вложени ресурси се постига по-висок резултат. От друга страна, интензивните, с високи разходи на площ сектори в българското земеделие отбелязват регрес.

Ниската разходна интензивност в земеделието води до намаляване на добивите на земеделските стопани в резултат от използването на некачествени семена и посадъчен материал. Сеитбата на некачествени семена при зърнените култури, които са основните структуроопределящи култури на растениевъдството за страната, е предпоставка за получаване с около 10% по-нисък добив. Ако тези семена са на повече от 5 години след категория "базови", негативният ефект може да

достигне до 25%. В резултат, земеделският стопанин има проблеми с реализацията на продукцията и получава много по-ниска цена от очакваната.

Използване на сертифицирани (качествени) семена и посадъчен материал, в съчетание с другите, определящи ефективното производство, фактори (техника, работна сила и т.н.), е предпоставка за произвеждане на конкурентоспособна продукция, с възможности за добра реализация на пазара.

Сектори, които по естествен начин стоят по-високо във веригата на стойността и водят до увеличаване на добавената стойност заради ресурсоемкостта си и по-големите стойности на брутни приходи на единица вложение, като животновъдството продължават да се свиват през целия период на прилагане на ОСП. Животновъдството се свива заради ниската си продуктивност, трудностите при реализацията на продукцията на добри цени, увеличаване разходите за отглеждане на животните и недостига на работна сила. Брутната продукция в животновъдство се свива между 2007-2016 г. от 44% до 27% в целия отрасъл, а добавената стойност пада от 42% на 21%. Това показва, че добавената стойност е не само по-ниска, като процент от брутната продукция, но и намалява по-бързо отколкото брутната продукция. Това свидетелства за по-бързо растящи производствени разходи, което влошава възвращаемостта, а оттам обяснява и спадания интерес към това производство. Именно проблемите с възвращаемостта и по-ниската ефективност на това производство, което като цяло се отразява на конкурентоспособността му са в основата за свиването на животновъдството и оттам обясняват ниските нива на добавена стойност и по-лоши показатели при икономическото използване на ресурсите. Проблемите в продуктивността в преживното животновъдство са сред основните причини за трудностите в това производство.

Разширяване и укрепването на секторите, където има по-големи вложения на площ и оттам по-висока добавена стойност и възвращаемост на площ, както и на животновъдството ще доведат до постигане на ръст в добавената стойност, а оттам ще допринесат за по-доброто обезпечаване на суровини и материали за хранителната индустрия и ще намалят търговския дисбаланс при основни хранителни продукти.

3. Ускоряване на модернизацията и технологично обновяване на малките и средни стопанства, включително чрез технологии, постигащи по-високи екологични стандарти и водещи до сравнителни пазарни предимства

Разходите за амортизации в българското земеделие растат през последните години, но са доста по-ниски от тези в ЕС, което се дължи на по-ниската капитализация и обезпеченост с

дълготрайни материални активи, основно в малките и средни стопанства. Тези класове стопанства са в затруднено положение, с недостиг на капиталов ресурс, за да разширят производството и да осъвременят производствените си мощности, за да увеличат продуктивността и да намалят зависимостта си от работна сила.

През последните 3 години (2015-2017 г.) факторната доходност към разходите за амортизации на основен капитал в България е около 13 евро на единица капиталов разход, докато в ЕС-28 този показател е 2,8 евро за единица. Това означава, че нивата на капиталовите разходи у нас са много по-ниски отколкото в ЕС. Високото съотношение между факторна доходност и разходите за използване на капитала показва много по-ниската обезпеченост с техника и технологии в българското земеделие, което е проблем за подобряване на продуктивността, производителността и оттам на конкурентоспособността на отрасъла.

През базовата 2016 г. на всеки 2,5 стопанства се пада по 1 трактор и на около 1,7 от стопанствата, специализирани в зърнопроизводството се пада по 1 регистриран комбайн. Това свидетелства за значителния процент на стопанствата, които продължават да съществуват, но нямат както материално-технически, така и поземлени и икономически перспективи да продължат да се развиват успешно. Въпреки това се наблюдава прогрес през наблюдавания период по отношение на машинния парк и продължаването на подпомагането е важно, за да се поддържат тези тенденции.

Конкурентоспособността на земеделието не трябва да бъде за сметка на повишаване екологичните изисквания и приоритети. По-висока конкурентоспособност може да се постигне чрез внедряване на нови технологии, които допринасят за повишаване на конкурентоспособността и постигане на екологични цели на земеделието.

4. Повишаване на ефективността, подобряване на пазарната ориентация и реализацията на по-висока добавена стойност в малките стопанства

В страната продължават да съществуват много на брой относително малки и полупазарни стопанства, които имат потенциал за развитие от гледна точка на мотивация и наличен фамилен труд. Разрастване на тяхното производство чрез подходяща публична подкрепа ще доведе до подсилване на групата от средните по размер стопанства, които са по-жизнеспособни. Това ще се отрази положително на цялостното състояние в отрасъла.

Фамилните и по-малките стопанства трябва да бъдат насърчавани към развитие на производства, които имат по-висока възвращаемост и рентабилност на единица площ. Този подход може да генерира достатъчна доходност, която да ги направи икономически устойчиви.

Чрез облекчаване достъпа до пазара и възможностите за реализация на продукцията по късите вериги за доставка фамилните и по-малките стопанства могат да повишат своята доходност и да получат по-добра цена за продукцията си. Това ще допринесе за повишаване доходите, които тези стопанства имат от пазара и ще позволи да се повишат техните инвестиционни възможности, за да се намали зависимостта им от субсидии и очакванията им за инвестиционна публична подкрепа.

5. Повишаване на износа на селскостопански продукти с висока добавена стойност.

Земеделието има положителен търговски баланс, но преобладаващ е износа на непреработени продукти с ниска добавена стойност. България е сред страните в ЕС, където стойността на износа разделена на обема на същия е сред най-ниските в ЕС и се превишава от същото съотношение при вноса. Има нужда да се увеличи стойността на аграрния износ и дела на селскостопанските продукти за пряка консумация в износа. Това ще спомогне за повишаване на добавената стойност, защото много от продуктите на селското стопанство с по-висока добавена стойност са търсени на външни пазари. Необходимо е подкрепата и продължаване на промоционалните програми за насърчаване износа на аграрни стоки да продължи. Необходимо е да има по-голяма институционална помощ и укрепване на организациите за насърчаване на аграрния износ.

На много от пазарите действат и има изисквания за покриване на стандарти за качество и други нетарифни ограничения, което затруднява местните производители. Те имат нужда от помощ при внедряване на стандарти за качество, които са търсени на международните пазари. Изграждане и подкрепа за укрепване капацитета на различните частни и публични организации, които да предлагат селскостопански стоки и продукти на външни пазари е средство за разширяване експортните способности на земеделието.

6. Модернизация и внедряване на иновации и цифровизация в устойчиви стопанства, насърчаване на връзките между производителите и науката и създаване на условия за обмен на знания, иновации

Не толкова сравнителните конвенционални фактори в земеделието, като труд, земя, природни условия и др., а по-скоро новите технологии и иновации определят разликата в конкурентоспособността между отделните стопани. За да бъде успешно и конкурентоспособно дадено земеделие е важно не само да има достъп и да се въвеждат иновативни и модерни

практики, но това да става на достъпни и създаващи предимства, а не превръщащи се в бreme, разходи. Иновациите, новите технологии и цифровизацията се отличават с високи цени и високи разходи за внедряване. Големите и добре капитализирани стопанства са естествената целева група, където този тип земеделие най-лесно и бързо може да се развие. Тези стопанства могат да отговорят на условията за целесъобразност, ефективност и капацитет на посрещнати разходи по съфинансиране на иновативни технологии и модернизация на производството. Най-доброто решение е процесът на технологична модернизация и внедряване и разпространение на иновативни технологии да включва не само прекия доставчик и селскостопанския производител, а да се развие и разшири стойностната верига на иновативния процес чрез реално включване и на научната среда, като по този начин резултатите ще бъдат много по-широки и полезни. Налице е необходимостта от внедряване на нови технологии и в средните стопанства, които са пазарно ориентирани и насочени към инвестиции и диверсификация на производствата.

Българското земеделие може да ускори своята конвергенция към ЕС и ръста на добавената стойност като заложи на иновационните решения за осигуряване на качествена и здравословна храна и обръщайки внимание на социалните и екологични аспекти от фермерската дейност. Научната и развойна дейност трябва да бъде поощрявана да създава и да внедрява в практиката нови решения и технологии. За успешното внедряване на иновации, било то производствени или оптимизиращи работните процеси, трябва да се създадат предпоставки за по-активното и ефективно взаимодействие между държавата, агробизнеса, академичните центрове и иноваторите. Подобряване на средата за навлизане на повече иновационни решения и проекти може да се постигне с насърчаване на публично-частното партньорство и общи колективни действия и инвестиции. По-доброто и пълноценно използване потенциала на българската селскостопанска наука може да допринесе за понижаване цената на иновационните решения и технологични инвестиции, както и да се повиши адаптивността и тяхната приложност в местните условия. Това налага насочване на повече усилия за колективна и браншова организация на иновационната дейност в земеделието, за да се повиши ефективността и целесъобразността от такива вложения.

България изостава от останалите членки на ЕС по отношение на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото. През последните години страната се нарежда на 26-то място в ЕС по интегрален Индекс на навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI). По отношение на "Човешкия капитал" в областта на цифровите технологии България отбелязва бавен прогрес като общото равнище на уменията е сред най-ниското в ЕС.

Селскостопанския сектор не прави изключение от тази тенденция. Анкета на МЗХГ сред земеделските стопани през 2019 г. относно цифровизацията на българското земеделие показва картината на навлизане на инфорамционните технологии в стопанствата и основните пречки пред тяхното внедряване в сектора. 86% от анкетиранията са заявили, че не използват съвременни цифрови технологии. Близо половината от земеделските стопани в страната не са запознати със същността на цифровото земеделие. Като основни пречки при въвеждане на цифрови технологии са посочени квалификацията на служителите, размера на инвестициите и неясните икономически ползи. Това очертава нуждата от трансфер на знания към земеделските производители за ползите от внедряване на цифровите технологии, както и повишаване на квалификацията на собствениците и служителите.

Също така, необходимо е подпомагане за инвестиционни начинания, свързани с използването на цифрови технологии от стопанствата и насърчаване на млади ИТ специалисти към навлизане в сектора.

От друга страна, НССЗ е единствената организация в структурата на МЗХГ, специализирана в предоставянето на консултантски услуги на българските фермери, като консултациите обхващат широка проблематика. НССЗ предлага комплексен пакет от консултантски услуги, включващ консултации от създаването на фермата до нейното пълно обслужване в агрономически, животновъден и агроикономически аспект. Службата работи главно с малки и средни земеделски стопанства, които обикновено не са целева група на частните консултантски фирми. В резултат на дългогодишната си работа с тези стопанства в цялата страната, НССЗ е изградила устойчиви връзки тях. Организационно, НССЗ извършва дейност на територията на всички области, тъй като има офиси във всеки областен град. Добре развитата мрежа от офиси и трайно установените взаимоотношения със стопанствата поставят НССЗ в добра позиция, като канал за разпространение на знания и информация, свързани с цифровите технологии в земеделието.

7. Гарантиране на по-добри условия за устойчиво развитие на сектор пчеларство и повишаване на доходите, чрез модернизация на стопанствата, използване на цифровизацията, както и по-широкото прилагане на подвижното пчеларство.

Богатата и разнообразна флора на Балканския полуостров, както и подходящите природни, климатични и екологични условия в България създават отлични условия за пчеларството в

страната. Развитието на сектора се благоприятства и от дългогодишните традиции при производството на мед и пчелни продукти и доброто търсене от страна на потребителите.

В същото време България не се отличава от наблюдаваната в последните години тенденция в световен мащаб за загуба на част от пчелните семейства поради различни причини.

Като една от основните причини за отпадане на пчелните семейства в отделните години може да се посочат промяната в климата (студена зима, къса и нетипична пролет, сухо и горещо лято), намаляващите площи с медоносна растителност и монокултурно земеделие, в т.ч липсата на разнообразен прашец, и не на последно място употребата на пестициди при провеждане на растителнозащитните мероприятия. Всички тези неблагоприятни фактори водят до отслабване на имунната система на пчелите и отключват различни болести, а оттам до ниски добиви, недобри икономически резултати и намалена конкурентоспособност.

Въпреки увеличението в броя на пчелните семейства средния добив от едно семейство в различните години се движи в рамките на 17 – 19 кг средно за страната, което е недостатъчно за да осигури сигурни и стабилни доходи на пчеларите.

Част от тези проблеми могат да се решат като се използва добре познатото подвижно пчеларство в комбинация със средствата, които ни предоставят новите технологии, за наблюдение на пчелното семейство. В последните години се наблюдава едно отстъпление от прилагане на тази технология за производство, като броят на практикуващите подвижно пчеларство намалява. През 2018 г. стопанствата, практикували такова намаляват с 24,5% на годишна база, до 364, а пчелните семейства в тях - с 23,3%, до 26 571 броя. Сред факторите, ограничаващи този вид пчеларска дейност остават липса на пазар на пчелоопрашването, проблеми с отравяния на пчелните семейства при провеждане на растително-защитните мероприятия, както и високите транспортни разходи.

В същото време многобройните възможности, които цифровизацията и интернет платформата предоставят могат значително да облекчат дейностите по отглеждане на пчелните семейства: да предоставят достоверна, същевременно дистанционна информация за температура, влага, тегло на кошера, състоянието и местоположението на пчелните семейства, за появата на вредители и заболявания, както и предприемане на адекватни мерки при възникване на заплахи от различно естество и бързото им отстраняване. Чрез новите технологии може да се реши един от основните проблеми, свързан с отравянията на пчелните семейства, да се подобрят икономическите показатели на пчелното стопанство чрез намаляване на разходите за производство, да се постигне увеличаване на качеството и добивите, успоредно с това - да осигури ефективна реализация на произведените мед и пчелни продукти. Не на последно място,

внедряването на различни приложения ще допринесе за подобряване на комуникацията между администрация и пчеларски асоциации, за постигане на по-ефективна работа и информирано производство на пчеларите.

Друг ключов фактор за устойчиво развитие на пчеларството продължава да бъде достъпът до модернизиране и обновяване на останалите средства за производство и първичен добив на пчелен мед и пчелни продукти, като част от подобряване на общите условия за производство в сектора.

8. Повишаване на конкурентоспособността на производителите и преработвателите в лозаро-винарския сектор, модернизация на стопанствата и предприятията за производство на вино. Стимулиране на експортната ориентация и подобряване на структурата в сектора.

Лозаро-винарският сектор притежава специфична структура, която включва първично производство на суровина (винено грозде), преработка и производство на акцизна стока с висока добавена стойност. Икономическите единици в сектора (гроздо и винопроизводители) са тясно свързани по между си и притежават потенциал за създаване на затворен цикъл на производството от полето до крайният продукт. От съществено значение за развитието на сектора е поддържането на висок лозарски потенциал – масиви с висококонкурентни сортове грозде, високо технологично оборудване за отглеждане на винено грозде, както и поддържането на винения потенциал на страната – предприятия с високотехнологично оборудване и достатъчен капацитет за производство на качествени вина, подходящи да задоволят нуждите на вътрешното потребление и на международния пазар на качествени вина.

За да постигне световните нива на развитие лозаро-винарският сектор в България се нуждае от брутна продукция на винено грозде, която да отговори на нуждите на сектора в национален и световен мащаб. От съществено значение е подновяването на лозарската структура, чрез презасаждане на старите лозови масиви и конверсия на сортовия състав, така че да се гарантират висока добавена стойност, устойчиво развитие на сектора и жизнеспособност на отделните гроздопроизводители.

Брутната продукция е показател за стойностното изражение на количеството произведено винено грозде през определена година. То от своя страна зависи от площите с винени лозя и средния добив през годината. През 2017 година общите площи с лозя в страната са 63 952 ха., от които 51 272 ха. са площи с лозови насаждения в стопанствата, а 12 680 ха. са площите с неподдържани лозя извън стопанствата. От тях през 2017 година са реколтирани 34 111 ха., от

които 31 985 ха. са с винени сортове лозя. Общото количество на продукцията е 201 529 тона, от които 182 131 тона грозде от винени сортове лозя. Средният добив от винените лозя от реколта 2017 година е 5819 кг./ха. Този добив не успява да задоволява нуждите на вътрешния пазар, както и на експортно ориентирани винопроизводители и създава условия за внос на винено грозде.

По отношение на възрастовата структура, ситуацията в България също не е особено благоприятна. Към 2017 г. общо 4,1% от всички винени лозя са на възраст до 3 години, докато масивите на възраст над 30 години са около 70% от общата структура на насажденията в страната. Тази възрастова структура създава неблагоприятни условия за развитието на сектора в България, както и за повишаването на брутните показатели в него.

Производството на качествено вино от своя страна е процес, който изисква непрекъснати капиталовложения в предприятията, които да осигурят производствена, екологична, енергийна и икономическа ефективност, отговаряйки на стремежа в световен мащаб към високо технологично производство на качествени продукти, с нисък екологичен отпечатък.

В България се забелязва негативна тенденция за намаляване в количествата произвеждано вино със защитено наименование на произход. Вино със ЗНП е вино, спадащо към категорията на качествените вина и тенденцията за спад в производството му е негативен сигнал за конкурентоспособността на качествени български вина от по-висок ценови клас, както на вътрешния, така и на международния пазар. През 2017 се наблюдава значителен спад в производството на вина със ЗНП - по-малко от 8 000 хектолитра (през 2015 г. – 16 861 хектолитра). По-силен интерес сред винопроизводителите, представлява производството на регионални вина със защитено географско указание. След присъединяването към ЕС се засилва производството на вино от тази група, като ежегодно се произвеждат над 400 000 хектолитра, а в определени години е декларирано и производство над 500 000 хектолитра. Въпреки, че ЗГУ е някаква форма на гарантиране на качество, все пак тази група вина се отнасят към средния и по-ниския ценови диапазон. Традиционно високо е производството на сортови вина без ЗНП и ЗГУ и други вина без ЗГУ и ЗНП, които представляват и най-голямата група от произведени у нас вина. Те също се отнасят към трапезните вина и са от по-нисък ценови клас.

Подпомагането в сектора за укрепване на показателите в тези два аспекта – лозарски потенциал и производство на винено грозде и винопроизводство – ще даде възможност на икономическите единици, ангажирани с дейността в сектора да бъдат конкурентоспособни и устойчиви на динамичните процеси в националното и световно стопанство. От съществено

значение за поддържането на висок жизнен стандарт на икономическите контрагенти в сектора е осигуряването на стабилни взаимовръзки между тях, които да допринесат за трайното повишаване на производствените показатели. Чрез стабилизирането на гроздопроизводителите в посока да задоволяват нуждите на съвременния пазар, ще се създаде предпоставка за развитие и на винопроизводителите, които от своя страна ще съумяват да изкупуват и преработват произведената суровина.

Специфична цел 3 на регламента: ПОДОБРЯВАНЕ НА ПОЗИЦИЯТА НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНИ ВЪВ ВЕРИГАТА НА СТОЙНОСТТА

SWOT анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <p>5. Добра и устойчива позиция на земеделските производители от секторите зърно, технически култури във веригата на стойността.</p> <p>6. Нарастване на добавената стойност на производствата на: мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти; на хляб и тестени изделия; на биологични продукти.</p> <p>7. Подобряването на регулаторната уредба и повишаването на изискванията за получаване на субсидии допринасят за изсветляване на отрасъла.</p> <p>8. Нараства интересът на земеделските производители към късите вериги за доставка, които са предпоставка не само за увеличаване доходите на производителите, но засилват конкуренцията.</p> <p>9. Утвърждаване на нови канали за продажба на биологични продукти в търговската мрежа;</p> <p>10. Създаване на възможност за директни доставки, след приемането през 2010 г. на Наредба 26 всички биологични производители имат възможност да преработват и продават директно на потребителя малки количества храни от животински произход (месо, мляко, яйца, пчелен мед, риба).</p>	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <p>10. Намалява дялът на първичното производство от секторите мляко, месо, плодове и зеленчуци в добавената стойност.</p> <p>11. Земеделското производство предоставя сравнително ценово конкурентна, но недостатъчна по обем суровина.</p> <p>12. Капацитетът на преработвателните предприятия е натоварен частично.</p> <p>13. Недостатъчен потенциал за иновационни внедрявания поради относително малките размери на предприятията, слабости по отношение реализацията и икономииите от мащаба.</p> <p>14. Значителен дял от земеделските производители са практически изключени от веригата на стойността.</p> <p>15. При много от основните продукти има висока асиметрия на изкупните цени с цените на дребно по веригата.</p> <p>16. Малък брой Организации и Групи на производителите, с малък брой активни членове и с нисък дял на търгуваната от ОП и ГП продукция.</p> <p>17. Слаба вертикална интеграция по веригата на стойността.</p> <p>18. Липса на пазарна информация за оборотите от продажба на биологични продукти в страната – български и вносни. Малък брой преработвателни предприятия на биопродукти за някои от секторите, като месопреработка и зърнопреработка.</p> <p>19. По-високи цени за биологичните продукти в България, в сравнение с еквивалентните биологични продукти в други страни, както и слаба конкурентната позиция на биологичните продукти в сравнение с еквивалентните конвенционални продукти в страната.</p> <p>20. Липса на нагласи за сдружаване сред биологичните производители</p>
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <p>1. Подкрепа на инвестициите на преработвателните предприятия в собствено производство на суровини или в собствена преработвателна база.</p> <p>2. Обвързване на инвестиционната подкрепа в преработката със стандарти за качество и използване на местни суровини.</p> <p>3. Обвързване инвестиционното подпомагане в ХВП с ангажименти за интегриране и осигуряване на услуги на местни земеделски производители.</p> <p>4. Подкрепа на дейности на преработвателните предприятия за обслужване на интеграционните процеси - окачествяване, изкупуване, съхраняване, транспорт на</p>	<p>ЗАПЛАХИ</p> <p>7. Наличие на висок конкурентен натиск от внос в секторите месо, мляко, плодове и зеленчуци.</p> <p>8. Достъпът до пазара става по-скъп и труден заради необходимостта от въвеждане на нови стандарти и изисквания.</p> <p>9. Зависимостта на ХВП в много от случаите от вносна суровина за преработка прави отрасъла негъвкав и уврежда конкурентоспособността му.</p> <p>10. Непропорционалната пазарна мощ между отделните звена по веригата на стойността ощетява най-вече земеделските сектори;</p>

суровините.

5. Предприемане на действия за регламентиране продажбите чрез къси вериги на доставка.

6. Осигуряване на възможности за по-голяма и адекватна на нуждите и на икономическите показатели инвестиционна подкрепа за късите вериги на доставки.

7. Търсене на допълнителни механизми за борба с нелоялните търговски практики.

8. Европейска воля за борба с нелоялната търговия и злоупотребата с търговско положение, чрез правила и с либерализация и облекчаване на пазарния достъп.

9. Подобряване на нормативната уредба, регламентираща дейността на групи и организации на биологични производители и преработватели съгласно Регламент 848/2018.

10. Вертикално стимулиране на местни икономически инициативи и на нагласите за сдружаване.

11. Стимулиране на износа чрез осигуряване на подкрепа за участие в изложения и организиране на посещения, В2В и В2С срещи с потенциални клиенти от други държави.

11. Нови неблагоприятни тенденции в търговските политики

12. Липса на нагласи за сдружаване сред био производителите и преработватели, което е бариера пред успешната пазарна реализация на нишови продукти с растящ пазар, но търсеци по-големи партидни количества.

13. Бавни темпове за развитието на биопроизводството, предвид изключително конкурентната среда на пазара.

Потребности по Специфична цел 3 на регламента: ПОДОБРЯВАНЕ НА ПОЗИЦИЯТА НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ СТОПАНИ ВЪВ ВЕРИГАТА НА СТОЙНОСТТА

1. Повишаване нивото на организираност на земеделските производители

Малкият брой на активните членове в ОП и ГП и ниското равнище на организираност на земеделските производители, измерено с дял на търгуваната от ОП и ГП продукция в общия дял на продажбите на земеделска продукция са характеристиките, които определят слабия ефект от функционирането на ГП/ОП върху концентрацията на производството, конкурентоспособността, пазарната мощ и договорната сила на земеделските производители. Това е и причината за маргиналното влияние на ГП/ОП върху доставката на качествени суровини за преработвателната промишленост и спазването на екологичните стандарти в Българското земеделие. Недоверието на земеделските производители към сдружаване в ОП/ГП затрудняват тяхното развитие. Ниската стойност на подкрепата и високите административни разходи демотивират ОП да се възползват от възможностите за подкрепа на инвестиции чрез прилагането на оперативни програми.

Създадените възможности не се използват пълноценно и не оказват значим ефект върху развитието на интеграционните процеси и подобряването на конкурентната среда. Слаба е вертикалната интеграция на производители и преработватели. Значителните транзакционни и логистични разходи демотивират и двете страни за формиране на сътрудничество.

Необходимо е да бъде повишена мотивацията на земеделските производители за членство в ГП/ОП, посредством определяне на приоритети за ГП/ОП при кандидатстване по мерките на ПРСР и държавни помощи. Това е особено важно за малките и средните производители за повишаване на тяхната конкурентоспособност и устойчивост. Целта е да бъдат направени инвестиции в оборудване и въвеждане на иновации, които са невъзможни за осигуряване от отделните ЗП. Наред с хоризонталния подход е наложително насърчаване на вертикалния модел на сдружаване между производители и преработватели, което да стимулира осигуряването на местни суровини и повишаването на ефективността на производството и преработката. Насърчаване сдружаването на биопроизводителите за постигане икономии от мащаби.

Крайната цел е съчетаването на икономическите интереси на участниците по веригата на стойността и справедливо разпределение на дохода от реализация на крайните продукти между тях.

2. Подобряване пазарния достъп на малките земеделски стопанства

Резултатите от анализа дават основание, участието на земеделските производители в създаването и разпределението на добавената стойност във веригите на доставка в секторите „Мляко и млечни продукти“, „Месо“, „Плодове и зеленчуци“ и „Биологично производство“, да бъде оценено като неравностойно и неустойчиво. Намалява дялът на първичното производство в добавената стойност на тези сектори. Голяма част от земеделските производители са изключени и не са интегрирани във веригата на стойността. Особено остър е проблема за млечното животновъдство. Като се има предвид, че 49% от суровото мляко остава за собствена консумация или се реализира чрез директни продажби и същевременно само 15% от произведеното мляко е от регистрирани по Наредба № 26 от 2010 г. за директни доставки на малки количества суровини обекти, то става ясно, че около 30% от произведеното мляко не се реализира на пазара. Достъпът до пазара става по-скъп и труден заради необходимостта от въвеждане на нови стандарти и изисквания.

Налага се потребността от осигуряване на възможности за по-голяма и адекватна на нуждите и на икономическите показатели инвестиционна подкрепа за късите вериги на доставки, което е предпоставка за увеличаване доходите на производителите и засилване на конкуренцията. Необходимо е да се осигури подкрепа за създаване и изграждане на публична пазарна инфраструктура за обслужване пазарната реализация в сектор „Плодове и зеленчуци“ и „Биологично производство“, за да се разшири достъпа на малките стопанства до пазара и да се увеличи дела на първичното производство от този сектор в добавената стойност. Чрез популяризиране на късите вериги ще се създаде възможност за реализиране на цялата произведена продукция от фермерите и операторите от една страна, а от друга потребителите ще имат възможност да се запознаят с качествата и характеристиките на стоките, което ще подобри позицията на първичния производител. Възможно е да се повиши организираността на производителите на биологична продукция или отделно място в рамките на борсите в големите градове. Така раздробеността и малките размери на стопанствата ще могат да бъдат преодолени и ще се създадат условия за развиване на дребен семеен селскостопански бизнес с нишови продукти.

3. Допълване и подобряване на регулацията за директните продажби

За разглеждания период се отчита незначителен относителен дял на фермите регистрирани по НАРЕДБА № 26 от 2010 г. за директни доставки на малки количества суровини и храни от животински произход (производители в първичния сектор на млякото - 1,7% от всички; произвеждащи яйца - 1% от стопанствата; месото и рибата – под 1% от производителите).

Отчетено е слабо развитие на директните продажби на мляко чрез млекомати, както и слабо развитие на директните продажби от фермите в секторите „Мляко и млечни продукти“ и „Месо“.

Налага се потребността от облекчаване на изискванията, регламентиращи късите вериги на доставка, което е предпоставка за изсветляването им и свободното им функциониране. Необходимо е обвързване на подпомагането с резултати, като производство и реализирани обороти. Налага се преглед на контрол на и по отношение на стандартите за безопасност при продажбите от късите вериги, съобразени с възможностите на земеделските производители. Регулирането на директните продажби е необходимо за засилване на контрола върху хигиенните и екологични стандарти при продажбите на хранителни суровини и продукти.

4. Разширяване и развитие на мерките и механизмите за борба с нелоялните търговски практики

При съществуващата вертикална структура селскостопанските производители са отделени от преработватели и търговци и имат неравностойна пазарна сила. За изследвания период се отбелязва, че разходите за реализация на българските производители са се увеличили от 30% до над 50% от стойността на продажбите за някои продукти в резултат на неподлежащите на договаряне условия на международните търговски вериги. В анализа се подчертава, че българските производители продават на загуба или без печалба, като частично компенсират чрез другите канали.

В тези условия търговските вериги прилагат нелоялни търговски практики и влошават позицията на земеделските производители във веригата на стойността. Намалява делът на изкупните цени в цените на дребно (с изключение на цените в сектор свинско месо) за периода 2007-2018 г., което показва, че веригата на стойността е неефективна, прехвърляща доходи от нараснали цени в полза на преработватели и търговци. Измерени са високи стойности на ценова асиметрия в предаването на изкупните цени по пазарната верига за секторите зърно, мляко, свинско месо, плодове и зеленчуци, което показва, че движението на изкупните цени и цените по търговската верига се разминават съществено, което обикновено ощетява производителите. В този случай на асиметрична пазарна мощ по търговските вериги е необходимо да се защитят интересите на земеделските производители и на преработватели.

Високата концентрация на производството в хранително-преработвателния сектор и търговията, в сравнение с тази в някои от секторите на земеделското производство, както и неблагоприятните за земеделските производители търговски практики, поставят въпроса за ефективното и пълно приложение на Закона за защита на конкуренцията, така че да се предотвратят появата на доминиращи стопански структури и налагането на съмнителни договорни отношения. Необходимо е да се въведат механизми за определяне цената на селскостопанските и хранителните продукти в рамковите договори на производителите с търговците и посредниците. Повече прозрачност в ценообразуването ще бъде от полза както на производителите, така и на потребителите. Налага се необходимостта от осигуряване на ефективен контрол върху етикетирането и маркетинга на храните за борба с нелоялните търговски практики, които влошават позицията на земеделските производители във веригата на стойността. Следва да засили контрола попремахване на практиката на заблуждаващо етикетирание. Липсата на информираност у потребителите прави биопродуктите лесни за подмяна с други, обозначавани като „еко“, „натурални“, „фермерски“, „домашни“ и т.н., което компрометира разрастването пазара на биологични стоки.

5. Засилване на контрола над вноса на суровини

За целия изследван период секторите „Мляко и млечни продукти“ и „Месо“ са с отрицателен търговски баланс. Влошават се ценовата конкурентоспособност, ефективността, рентабилността на производството и финансовите резултати от дейността. За повишаване на конкурентостта на отрасъла е необходимо да се създаде равнопоставеност между субектите, ангажирани по веригата производство, преработка, търговия, потребление на храни. Налага се потребността от засилване на контрола на вътреобщностните доставки и вноса от трети страни и ефективен контрол по отношение на качеството на внасяните селскостопански и хранителни продукти. Осигуряването на ефективен контрол над качеството на внасяните селскостопански и хранителни продукти цели премахване на неравностойната конкуренция с вътреобщностни доставки на нискокачествени стоки и нерегламентираният внос на нискокачествена продукция от трети страни.

6. Осигуряване на необходимото количество и качество местни суровини за по-пълно използване на капацитета на предприятията от ХВП

Огромно е значението, което имат суровините за резултатите от дейността на предприятията от ХВП и особено на тези от секторите производство и преработка на месо, производство на мляко и млечни продукти, преработка и консервиране на плодове и зеленчуци. Това са сектори, които години наред имат проблем с недостига на местни суровини. Капацитетът на преработвателните предприятия за преработка на червено месо е натоварен частично, което оскъпява продукцията и намалява тяхната конкурентоспособност. Една от причините за това е и високата степен на самозадоволяване, която се отчита в отрасъла, като по-голямата част от производството на телешко и говеждо месо се консумира директно в стопанствата и въобще не достига до преработвателите, което води до пропуснати ползи.

Необходимо е проследяване на капацитета на преработвателните мощности и отдаване на приоритет на инвестициите на земеделски производители в собствена преработвателна база, както и обвързване на инвестиционната подкрепа в преработката със стандарти за качество и използване на местни суровини. Отдаване на приоритет за суровини и храни произведени по биологичен начин. Поощряване на производството на земеделски продукти и храни със защитени географски означения и с традиционно специфичен характер съгласно Регламент (ЕС) № 1151/2012. Приоритетно следва да бъде финансирането на иновационни проекти, утвърждаване на качествени хранителни продукти със специфични национални и регионални характеристики - със защитено географско указание, с традиционно специфичен характер; използване на европейските фондове за реклама на биологично производство, традиционни продукти и експортно субсидиране; стимулиране на биологичното производство и защитени марки чрез финансова подкрепа за сертифицирането им.

7. Повишаване добавената стойност и ефективността на предприятията от ХВП

По отношение на позицията на секторите на ХВП в създаването и разпределението на добавената стойност в секторните вериги на храните за анализирания период са установени следните неблагоприятни тенденции, пропуснати ползи, неизползвани резерви за повишаване на добавената стойност. Процесът на създаване на добавена стойност в отрасъла се възпрепятства от ниското равнище на иновации и недостатъчен потенциал за иновационни внедрявания. Решаването на проблема изисква използване на публична подкрепа за трансфер на знания към предприятията (предоставяне на знания, свързани с иновации на продукти, процеси и услуги).

Налага се необходимостта от осигуряване на подкрепа за иновации и инвестиции в модернизирани предприятия от ХВП. От ключово значение за повишаване на добавената стойност в ХВП е ефективната инвестиционната подкрепа, измерена с коефициент на инвестиране (брутни инвестиции в дълготрайни материални активи на единица добавена стойност по факторни разходи). Необходима предпоставка за постигането на ефективност на подкрепата е икономическа обосновка на избора на приоритетни сектори и бенефициенти от гледна точка на потенциала им за устойчиво функциониране. Необходимо е разширяване на критериите за приоритет по посока на доказване на потенциал за устойчиво развитие – суровинна база, респективно самозадоволеност със суровини от национален произход; пазарни позиции, финансова стабилност и икономическа ефективност.

Специфична цел 4 на регламента: ПРИНОС ЗА СМЕКЧАВАНЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА И ЗА АДАПТАЦИЯ КЪМ НЕГО, КАКТО И ЗА УСТОЙЧИВАТА ЕНЕРГИЯ

SWOT Анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основните ПГ, емитирани от селското стопанство намаляват с 52% в периода 1988-2017, като дългосрочна тенденция. 2. Емисиите на метан намаляват след 2000-та год. (главно от ферментация при селскостопанските животни), във връзка със спада на броя животни в страната. 3. Тенденцията на нетното отстраняване на CO₂ показва намаляване с 31%, като основната причина е спада на отпадъците от категория “Горски земи”. 4. Действащ непрекъснат мониторинг на емисиите и поглъщането на CO₂-емисии от земеделски и горски почви. 5. Високият дял на Екологично Насочена Площ (ЕНП) в зелените плащания, азотфиксиращи, междинни и прихващащи култури, схемата за протеинови култури, мерките за агроекология и климат и биоизземелие, показват стремеж за подобряване на азотния баланс и за намаляване емисиите на CO₂ 6. Биогенните елементи в почвите на обработваеми земи и тревни площи показват високо съдържание на органичен С и средна запасеност с N и P. 7. Потребената енергия в сектора „Селско, горско стопанство и рибовъдство“ намалява. 8. Съществуват добри условия в селското и горското стопанство за инвестиции в устойчива енергия, както и производство на различни суровини. 9. Отстраняването на горските остатъци и оборска тор, както и използването им за производство на енергоносители, намалява парниковите газове, които се отделят при естественото им гниене. 10. Площите за екстензивнопасуване, като % от ИЗП използвана за екстензивна паша, се увеличават значително в периода. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Увеличение на интензивността на земеползването. Земеделските земи за отчетния период са с високо ниво на междугодишна променливост. 2. При обработваемите площи се запазва нетното емитиране. 3. Завишено ниво на емисиите на N₂O в общите емисии на ПГ, емитирани от земеделието. 4. Изменението на запасите от въглерод в почвения резерв при преобразуване на тревни площи в културни посеви (дехумификация). 5. Отстраняването на растителните остатъци и отпадъци от почвената повърхност препятства връщането на органичен въглерод в почвата, което се случва при гниенето им на място. 6. Очаква се климатичните промени, чрез увеличаване на температурите, да доведат до нарастване риска от засушавания, което може да има отрицателно въздействие и по-продължителният вегетационен период на посевите и пасищата. Може да се засили разпространението на патогенни заболявания при животните.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поддържане на площите със сеитбообороти и азотфиксиращи култури. Диверсификация на култури, междинни/покривни 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Неустойчива употреба на минерални торове и изгарянето на

- култури и зелено торене.
2. Площи под биологично земеделие.
  3. Консервационни земеделски практики - технология за зърнено-житни култури: намалени почвообработки – минимални и нулеви и директна сеитба /намаляват използваните горива и хербициди/, заравяне на растителни остатъци, прихващане на С-емисии.
  4. Опазването на тревните площи като ПЗП и добро управление на пасищата може да окаже благоприятно въздействие за регулиране на климата като ускори атмосферното прихващане (отстраняване) на въглерод(С) в почвата.
  5. Добро управление на съществуващите горски площи, живи плетове, дървесни буферни ивици и залесени площи на земеделска земя за оптимизиране на ползите от осигуряване подслон както за добитъка, така и за посевите.
  6. Селекция на култури и разработване на култури приспособени към климата. По-дългият вегетационен период би позволил по-добро разпространение на отделните видове и ще подобри възможностите за отглеждане на нови, по-термофилни видове или вторични култури.
  7. Подобряване и поддържане на структурата и качеството на почвата и увеличаване на запасите от ПОВ чрез практики (пример: възстановяване/ поддържане/създаване на тревни площи).

растителни остатъци от стърнищата.

2. Площите под минерално торене се увеличават (вкл. площите с основни култури пшеница, царевица и слънчоглед).
3. Площите под органично торене (необработена оборски тор) се увеличават.
4. Има риск за почвите в страната за загуба на почвен С поради отрицателен до нулев баланс органичния въглерод като в бъдеще това може да доведе до изтощаване на почвата и ниска активност на почвените организми.

Потребности по специфична цел 4 на регламента: ПРИНОС ЗА СМЕКЧАВАНЕ НА ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА И ЗА АДАПТАЦИЯ КЪМ НЕГО, КАКТО И ЗА УСТОЙЧИВАТА ЕНЕРГИЯ

1. Намаляване на емисиите на парникови газове от селското стопанство.

Сектор „Селското стопанство“ допринася за 10,69% от общата сума на емисиите на парникови газове в България. Получават се в резултат на дейности и процеси свързани с производство и преработка на селскостопанска продукция, торене на почвите и третиране на животинските отпадъци. Основните източници на емисии на ПГ са: емисиите на CO₂ (въглероден диоксид), емисиите на CH₄ (метан), емисии на N₂O (диазотен оксид) и други (F – газове). В сравнение с другите сектори, които емитират ПГ, сектор „Селско стопанство“ е основен източник на емисии на N₂O (около 87% от емисиите за страната). Основни причини са неустойчива употреба на минерални торове и ограничени случаи на изгаряне на растителни остатъци от стърнищата., като следва да се има предвид, че N₂O като ПГ е ~340 пъти по-висок CO₂ екв. от метана, ~100 години в атмосферата и ~300 пъти по-прихващащ топлината от CO₂ – отделян .Връзка с Анализа: 74 стр.т.

4.6.1 Промяна на нивата на емисиите на парникови газове от селското стопанство

Връзка с индикатори: С.43 Емисии на парникови газове (с 2 под индикатора: Sub-indicator 1) GHG emissions from agriculture and Sub-indicator 2) GHG emissions and removals from LULUCF) и I.10 Допринасяне за смекчаване на последиците от изменението на климата: намаляване на емисиите на парникови газове от селското стопанство

Връзка със Стратегически документи:

Регламент (ЕС) 2018/842 на Европейския Парламент и на СЪВЕТА от 30 май 2018 година за задължителните годишни намаления на емисиите на парникови газове за държавите членки през периода 2021—2030 г., допринасящи за действията в областта на климата в изпълнение на задълженията, поети по Парижкото споразумение, и за изменение на Регламент (ЕС) № 525/2013

Национална стратегия за адаптация към изменението на климата

Интегриран план в областта на енергетиката и климата на Република България 2021 – 2030 г. – за сектор селското стопанство се определени основни цели, като една съвпада изцяло с потребността (стр. 103 от Плана).

2. Увеличаване на органичния въглерод в почвата

Органичният въглерод (ОВ) в почвата е основният компонент на органичната материя в почвата и е изключително важен при всички почвени процеси. Нивата му може да варират силно в зависимост от естествените процеси (климат, земна покривка, почвен материал и т.н.) и фактори, предизвикани от човека, като земеползването и управлението. България се намира сред страните с отрицателен до нулев баланс на ОВ в сравнение с Европейските обработваеми почви. Този факт сочи по-високи нива на разход спрямо приход на почвен С, което в бъдеще може да доведе до изтощаване на почвата и ниска активност на почвените организми. Подобряване и поддържане на структурата и качеството на почвата и увеличаване на запасите от ОВ трябва да поддържа с практики, като възстановяване на тревни площи, минимални и нулеви обработки на почвата, подходящи сеитбообращения и други. Улавянето на въглерод в селското стопанство може да бъде постигнато чрез управлението на земята, като това оказва значително влияние върху запасите от почвения ОВ. Преобразуването на площи с естествена растителност (например горски, тревни площи, влажни зони, торф) в обработваема земеделска земя води до постепенно намаляване на съдържанието на ОВ с течение на времето. Основно този процес се дължи на окисляването на въглерода по време оран и извличането на органичните вещества чрез прибиране на реколтата.

3. Увеличаване на производството на енергия от възобновяеми източници от селското стопанство (от водна, вятърна, слънчева и геотермална енергия и биомаса)

Използването на енергията от ВИ, според изискването на Директивата за насърчаване използването на енергия от ВИ се поощрява (ЕС прие нова политическа рамка за постигане на дял от 32% ВЕ до 2030 г.) в три направления първото от които е: „Потребление на електроенергия – от водна, вятърна, слънчева и геотермална енергия и биомаса“. Климатичните условия в България са благоприятни за развитие на сектора на възобновяемата енергия, като основният ВИ, който се използва в страната е *биомасата*, чийто дял представлява 87% от крайното потребление на енергия от ВИ. Биомасата от селското стопанство включва: растителни и животински остатъци и отпадъци, както и остатъци и отпадъци от дърводобива.

За 2018 г. крайното потребление на енергия в сектор „Селско, горско стопанство и рибовъдство“ е 173,2 ktоe, от които 7,8 ktоe е осигурено от ВЕ, или дялът на ВЕ е 4,5%. За хранителната промишленост съответните стойности са: крайно потребление 227,7 ktоe, принос на ВЕ - 9,4 ktоe, дял на ВЕ – 4%. Използването на селскостопанските и горските остатъци като енергоносители оказва както положително, така и отрицателно въздействие върху нивата на органичния въглерод в

почвата. Отстраняването на растителните остатъци и отпадъци от почвената повърхност препятства връщането на органичен въглерод в почвата, което се случва при гниенето им на място. От друга страна, отстраняването им, както и използването им за производство на енергоносители, намалява парниковите газове, които се отделят при естественото им гниене.

Биогазът, получен от анаеробната ферментация, може да се използва за когенерация на електроенергия и топлина, а сухият остатък от процеса, който съдържа въглерод, фосфор и азот, може да се компостира и да се използва за торене (*био тор*). При определени условия биогазът може да се използва и като транспортно гориво. Има редица предпоставки и за увеличаване на производството на ВИ от *горска биомаса*, като дървесните остатъци са особено подходящи за използване за отопление и охлаждане в сгради и технологични процеси в регионите близо до дърводобивни предприятия.

4. Селекция на култури и разработване на култури приспособени към климата

Климатичните модели прогнозираят, че за територията на България климатичните промени ще са свързани с общо покачване на температурите, затопляне на зимните периоди и засушаване през лятото. В същото време броят и интензитета на екстремни климатични прояви като горещи или студени вълни, силни бури, натрупване на мокър сняг и лед се очаква да се увеличи. Екстремните метеорологични явления и постепенните климатични промени могат да окажат силно въздействие върху добивите и качеството на продукцията. Специфичните рискове от изменението на климата и уязвимостите в растениевъдството в България са, както следва:

Промени в продължителността на вегетационния сезон: По-дългият вегетационен период би позволил по-добро разпространение на отделните видове и ще подобри възможностите за отглеждане на нови, по-термофилни видове или вторични култури.

Агро-фенология: В България се очаква по-ранно цъфтене на дърветата, по-дълъг сезон за лозята и промени в другите естествени цикли на културите, което оказва влияние върху крайните добиви. В случая на зърнените култури се очакват по-нататъшно свиване на междуфазовите периоди от цъфтежа до узряването. По-краткият репродуктивен период също би означавал по-малко време за пълнене на зърното, което би имало отрицателно въздействие върху добивите.

5. Намаляване на емисиите на амоняк във въздуха

Селското стопанство в България емитира 84% от общото количество амоняк за страната. Управлението на оборския тор е с най-голям принос от земеделските подсектори в ЕС за емисиите на вредни вещества във въздуха. По-специално, емисиите на NH₃ от селското стопанство на страната се дължат 57,5% на управлението на различните видове оборски тор и 42,3% на внасянето на неорганични азотни торове. Големият брой животни, обаче, съсредоточени на местно равнище, поражда сериозни рискове за околната среда, когато полученият оборски тор не съответства на наличните площи и нуждите на културите. Емисиите на NH₃ са директни и косвени по същината си. Това неравновесие създава излишък от хранителни вещества, преминаващи във водите и въздуха, освен ако не бъдат изведени от района, което понякога води до допълнително натоварване в приемащите райони. В допълнение, във връзка със задължението си произтичащи от Директива 2016/2284/ЕС за намаляване на националните емисии на някои атмосферни замърсители България е задължена да намали емисиите от амоняк с 3% всяка година (за периода от 2020-2029 г) и с 13 % след 2030 година. Разработена е Национална програма за контрол на замърсяването на въздуха 2020-2030 г., като в нея са залегнали отделни секторни мерки, в това число и за земеделието. Част от мерките за земеделието са свързани с утвърждаване на Правила за добра земеделска практика за контролиране на емисиите от амоняк във въздуха, отделени от селскостопански източници (кореспондиращи с част 2, т. А на Директива 2016/2284/ЕС). С тях се забранява използването на амониев бикарбонат като азотен тор.

Съгласно чл. 4 от Директива (ЕС) 2016/2284, ДЧ имат *национални задължения* да намалят своите емисии от някои атмосферни замърсители, включително амоняк. (http://www5.moew.government.bg/?wpfb_dl=17506)

6. Увеличаване на производството на биомаса с животински произход

С увеличаването на мащабите на животновъдството в стопанствата през годините се увеличават и обемите отпадъчни животински субстрати, които трябва да бъдат обработвани. В тази връзка е необходимо по-ефективни методи и технологии за третиране на животинската тор с възможности за нейното оползотворяване. Освен като обогатител за почвата, за този изобилен и неизбежно свързан със селскостопанската дейност отпадъчен субстрат започва да се мисли и като за потенциален източник на енергия. Животновъдството е основен замърсител с метан и азотни оксиди. Остатъците и отпадъците от животновъдството, които могат да се използват за производство на биоенергия, включват животински екскременти и постеля. Те могат да бъдат подложени на анаеробна ферментация за получаване на биогаз. Биогазът, получен от анаеробната

ферментация, може да се използва за когенерация на електроенергия и топлина, а сухият остатък от процеса, който съдържа въглерод, фосфор и азот, може да се компостира и да се използва за торене (биотор).

7. Противодействие с болестите по животните и борба с патогенните заболявания

Животновъдството ще бъде неблагоприятно засегнато от по-големия топлинен стрес вследствие повишаването на температурата и влажността на въздуха, което засяга здравето и доброто физическо състояние на животните. Промените в температурата и валежите могат да засегнат животновъдството по отношение на възпроизводството, метаболизма и здравето. Промените в температурата и валежите също може да доведат до разпространение на патогени, а паразитите могат да повлияят на разпространението на болести, като едновременно с това се намалява производителността на животните и се увеличава смъртността. Промените в климата може също да засегнат наличието и качеството на фуражните и пасищни ресурси.

Климатичните промени играят ролята на катализатор за промяната на спектъра на патогенност. Промените в климата, а оттам и в екологията на гостоприемниковите популации (в т.ч. на резервоарните и на векторните видове животни), на инфекциозния агент или на едните и другите едновременно, се считат като водещ механизъм за промяна в диапазона на системата „гостоприемник - патоген”. Едновременно с това те са и фактори, които затрудняват контрола върху тези болести. Болестите на животните водят до повишена смъртност или непреки загуби (допълнителни разходи за лекарства, разходи за извънреден труд и икономически загуби)

СИЛНИ СТРАНИ

1. Делът на горските масиви от използваната земя нараства;
2. Увеличение на производството и на износа на продукти от горския сектор;
3. ОСП благоприятно влияе върху конкурентоспособността на горския сектор. Темпът на нарастване на БДС на българското горско стопанство следва положителния темп на нарастване на БДС на ниво ЕС-28;
4. Ключовият двигател за тенденцията на емисиите в LULUCF е категорията Горска земя (FL). Основната причина за значителния спад на нето прихващането на CO₂ от тази категория е, че в България от 2000 г. насам има увеличение на добива на дървесина;
5. Съотношението между общия прираст и действителното ползване на дървесина в България е сравнително благоприятно (около 60%), което е показател за устойчивото управление на горите у нас, тъй като има непрекъснато трайно акумулиране на запас;
6. Запасите на въглерод в живата биомаса на горските дървесни видове и мъртвата дървесина отбелязват тенденция на нарастване, което потвърждава ролята на горите в България в компенсиране на отделените емисии на парникови газове и смекчаване на влиянието на климатичните промени;
7. Промяната в нивата на въглеродни запаси в трите основни склада на въглерод – биомаса, мъртва органична материя и почви, представлява основата при изчисляване на поглъщането или отделянето на CO₂ от горите. Запасите на въглерод в живата биомаса на горските дървесни видове и мъртвата дървесина отбелязват тенденция на нарастване, което потвърждава ролята на горите в България в компенсиране на отделените емисии на парникови газове и смекчаване на влиянието на климатичните промени.

СЛАБИ СТРАНИ

1. Връзката между науката и горския бизнес, въвеждането на иновации и трансферът на технологии в горския сектор са слабо развити;
2. ОСП не създава трайни тенденции на запазване и увеличение на броя на заетите в горското стопанство;
3. До този момент на национално ниво не са оценявани състоянието и тенденциите в развитието на ландшафтни модели, влиянието на динамиката на промените в ландшафта върху значими за горските екосистеми екологични процеси и не са докладвани данни;
4. Осезаем недостатък е липсата на ангажираност на собствениците на гори, на общините и другите заинтересовани страни към охраната на горите, на превантивните действия и гасенето на горски пожари;
5. Ненавременен и недостатъчен финансиране на противопожарните мероприятия в горските територии и в близост до тях;
6. Недостатъчно развита информационна система за горите, липсата на горски кадастър и на Национална инвентаризация на горските територии;
7. Недостатъчно интегриране на дейностите по запазване на биологичното разнообразие с горското планиране и със стопанисването на горите, в т.ч. липсата на инвентаризация на горското биоразнообразие и картиране на мъртвата дървесина като важен компонент на горските екосистеми;
8. Промяна в реда и режимите за предоставяне на разрешителни за добив на инертни материали и минерални суровини с оглед засилване на контрола и постигане на по-висока ефективност при неговото прилагане;

ВЪЗМОЖНОСТИ

1. Разписване на ясни условия за допустимост за подпомагане на пасища и ливади, които да бъдат съобразени с особеностите на природните дадености в страната, както и с ограниченията по НАТУРА 2000 ;
2. Отрасълт може да бъде оценен като перспективен предвид наличието на достатъчен суровинен ресурс, устойчиви вътрешни и външни пазарни позиции на произведените продукти;
3. Запасът от дървесина показва трайна тенденция към нарастване, поради естествения прираст на горите и ниския обем на ползваната дървесина;
4. Сериозен потенциал от дървесина, в т.ч. и от дървесина, подходяща за горскодървесна биомаса за производство на енергия;
5. През следващите десетилетия се очаква увеличение на дървесните запаси и натрупване на въглерод поради растеж на млади гори;
6. Необходимо е опазване на наличните „горещи точки“ на биологично разнообразие, участъци с гори във фаза на старост, групи от биотопни дървета и поддържане на подходящи коридори между тях, за да се осигури свързаност и потенциал за миграция на индивиди и генетичен обмен;
7. Опазване на естествения видов състав на горите и свързаността между горските парцели с естествен характер в тези зони;
8. Идентифициране на ключови местообитания и поддържането им с оглед осигуряване на реална защита на видовете с ограничено разпространение;
9. Необходимо е прилагане на мерки за ограничаване на навлизането на инвазивни видове, особено насекоми и гъби, в горските екосистеми, както и обучение сред обществеността
10. Необходимо е да се доразвие единната (географска) информационна система за горите, включително за сигнализиране, отчет и анализ на горските пожари в страната;
11. Необходимо е актуализиране на съществуващите стратегии и планове за защита на горските територии срещу ерозия, вкл. определяне площите и степента на ерозираност на горските територии чрез прилагане на съвременни методи при лесоустройствените инвентаризации на горския фонд и идентифициране на необходимите залесителни дейности в горския фонд (като размер и начин на постигане на траен ефект).

ЗАПЛАХИ

1. Критичен фактор, ограничаващ конкурентоспособността на горския сектор е липсата на работна ръка;
2. Спрямо останалите икономически подсектори (като земеделие и селски туризъм), използващи природни ресурси, горският сектор предлага най-ниска доходност;
3. Голяма част от изкуствените насаждения са основно от бял бор (48%) и черен бор (41%), разположени на неподходяща надморска височина за разпространение на тези видове, което е причина за намален прираст и влошено здравословно състояние на дърветата;
4. Възрастовата структура на иглолистните и широколистните гори показва тенденция към нарастване дела на средновъзрастовите и зрелите гори;
5. Едва 50,7% от полезащитните горски пояси (ППП) са в добро състояние, и в които своевременно са провеждани отгледни мероприятия; проблеми при стопанисването поради различното санитарно състояние на видовете в един и същи пояс, което налага конкретни решения при различен състав на поясите;
6. Голямата част от ППП са на относително еднаква възраст - около 50 години, необходимо е провеждането на мероприятия по техното подмладяване;
7. Най-рискови са зоните на ниска надморска височина с висок дял земеделски земи в близост до горски площи, което отразява факта, че около 80% от всички пожари са причинени от човешка дейност, предимно опожаряване на земеделски земи за почистване на пасища;
8. Традиционно прилаганите практики за изграждане на горски пътища изостават в сравнение с използваните в други европейски страни;
9. Според данни на ФАО, върху около 64% от цялата площ на страната и 24% от горския фонд протичат ерозионни процеси в различна степен;
10. Поройните прииждания и наводнения в отделни райони на страната продължават и в последните години, като причиняват значителни материални щети и ерозионни процеси. Установено е, че се развиват ерозионни процеси върху 15% от горските земи на България.

8. Устойчиво управление на горските запаси за адресиране на климатичните промени

Устойчивото състояние на горското стопанство, чиято основна цел е удовлетворяването на сегашните и бъдещи човешки потребности от гори и горски продукти, понастоящем се концентрира основно върху трите стълба на устойчивото развитие, а именно: неговата конкурентоспособност, екологична съвместимост и социална отговорност. Многофункционалният характер на горското стопанство, като динамична система, едновременно обвързана и зависима във времеви и пространствен аспект от състоянието и промените в околната среда, климата, политиката, икономиката, технологията и обществото като цяло, както на микро, така и на макро равнище са в основата на устойчивостта на горското стопанство. Нараства делът на възобновителните сечи със семенно възобновяване, което води до увеличаване дела на възобновените по естествен път гори на 79,6% от общата площ на проведените през 2011 г. възобновителни сечи, при 76,4% през 2005 г., в резултат на което се увеличава площта на естествените и полуестествените гори.

9. Увеличаване на залесените площи в страната и опазване на биоразнообразието

Горските площи в България заемат около една трета от територията на страната и са с площ 4,230 млн. ха, от които 3,864 млн. ха са гори. Те са изключително важни за осигуряване на множество екосистемни услуги, включително редица икономически дейности, които са ключови за качеството на живота на хората, като например осигуряване на чисти питейни води, защита на почвите от ерозия, регулиране на климата, добив на дървесни и недървесни продукти, защита на биоразнообразието, осигуряване на среда за туризъм и рекреация.

От всички сектори, именно секторът „Горско стопанство“ има най-висок дял в поглъщането на въглеродни емисии. Според оценките на Националния доклад за инвентаризация на емисиите на парникови газове, горите са компенсирали около 12% от всички емисии в периода от 1988 до 2011 г.

Специфична цел 5 на регламента: НАСЪРЧАВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДНИТЕ РЕСУРСИ КАТО ВОДА, ПОЧВА И ВЪЗДУХ

SWOT анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Запазваседобърекологиченбалансмеждуобработваемитеземи и ПЗП,показващстремезаназемеделскитепроизводителидазапазват ПЗП. 2. Малък азотен отпечатък, т.е. има нисък риск за замърсяване на околната среда и здравето на хората. 3. Слаб до умерен интензитет на загуби на почва, вследствие на ерозия. Последователна политика за ограничаване на ерозията и намаляване загубите на органичното вещество в почвата чрез ДЗЕС за стопанствата и интерес на фермерите към подмяркаКонтролнапочвенатаерозия. 4. Нивото на употреба на пестициди е под европейските равнища. 5. Все още нисък азотен и фосфорен отпечатък, и нисък риск за замърсяване на околната среда и здравето на хората.България все още е сред страните с най-нисък излишък на азот, и отрицателен излишък на фосфор. 6. Запазване на тенденцията за подобряване на качеството на повърхностните води и подобряване на състоянието на подпочвените води. 7. Общият индекс на експлоатация на пресните водни ресурси показва, че като цяло в България няма стрес на водната екосистема. 8. Приложени са мерки за смекчаване и / или възстановяване на водните тела, за да постигнат целта на Рамковата директива за водите. 9. Предоставени са значителен брой консултантски услуги за фермерите по мерките от ПРСР, свързани с агроекология, биоземеделие и <i>Националният план за действие по изменение на климата.</i> 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Делът на земеделската земя намалява от 51,7% до 47%. 2. Има засилена минерализация на почвеното органично вещество във всички обработваеми земи. 3. Въпреки ниския азотен и фосфорен отпечатък, общото количество минерални торове, употребено в България за периода 2007-2016 г. нараства. 4. Средната азотна норма на единица площ се увеличава и вече доближава средната разрешена за ЕС-27. 5. При нитратите се наблюдава слаба тенденция на повишение. 6. В някои райони продължава концентрацията на животни на малки площи, което води до натоварване на почвите, повишени емисии ПГ и проблеми с оползотворяването/рециклирането на оборския тор. 7. Подценени са от страна на фермерите елементите на ландшафта, буферните ивици и земите за агролесовъдство (същата е тенденцията в ЕС-28).
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Продължение на стимулирането на затревяване/зачимяване на площите с овощни насаждения. 2. Изпозване наазотфиксиращите, междинните култури културите за зелено торене за подобряване на азотния баланс, контрол на ерозията и добавяне на органично вещество, биоразнообразието и за намаляване емисиите на ПГ. 3. Екологосъобразно управление на буферните ивици до водните тела. 4. Екологосъобразно оползотворяване на оборска тор. 5. Подобряване на ефективността на вегетативните биофилтри. Това ще допринесе до намаляване замърсяването на водите с хербициди, за ограничаване на натоварването на повърхностно течащите води с азотни и фосфорни съединения 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Намаляването на земеделските земи в периода 2007-2017 г. и риска от самозалесяването им, което основно засяга неизползвани земи в районите с природни и други ограничения. 2. Увеличаващо се ниво на употреба на ПРЗ, поради глобалното затопляне и увеличено ниво на болести и вредители. 3. Увеличена нужда от напояване, поради глобалното затопляне. 4. Целево финансиране за модернизация на напоителните съоръжения, с цел спиране на загубите на вода и съответствие с Регламент на ЕП и Съвета относно минимални изисквания за повторно използване на водата. 5. Въпреки, че емисиите на амоняк са по-ниски в сравнение със средните в ЕС-28 и е постигнат тавана на емисиите за 2020 г., съществува риск от тяхното увеличаване.

1. Поддържане на подходящ баланс на земеделските площи според вида на земеползване и поддържане на разнообразие на културите

Относителният дял на земята за селскостопанско предназначение в България възлиза на около 47% от националната територия, докато средният показател за ЕС е 46%. Горските площи варират през последните години, но през 2017 г. достигат 35% от територията.

Отбелязва се увеличение на горските и залесените земи в страната през периода 2007-2017 г. за сметка на селскостопанските земи, които са основният източник, както за увеличаване на залесените територии, така и за увеличение на земите, заети с дейности извън земеделието и горскостопанството. Земите с друго предназначение нарастват от 1,7 млн. ха до 1,9 млн. ха. **Намалението на селскостопанските земи с около 7% в периода 2007 - 2017г.** крие немалък риск от трансформирането на земеделски земи в урбанизирани територии и самозалесяването им, което основно засяга неизползвани земи в необлагодетелстваните части на страната. **Използваемата земеделска площ (ИЗП)** в страната показва движение в устойчиви диапазони, заключаващи се между 5,0–5,2 млн. ха.

Анализът на земната покривка показва, че делът на земеделската земя намалява от 51,7% до 47%, а делът на горската земя се увеличава от 31,4% до около 35%.

Запазва се съотношението между земеделските земи и ИЗП при декларираните площи, на базата на референтното съотношение, формирано през 2015 г.

Наблюдаваното увеличение при площите с други култури е добра тенденция - добавя азот в почвата и заменя нуждата от минерално торене и предоставя възможност за сеитбообръщения. Доброто състояние на площите, заети с овощни насаждения, в периода 2007-2017 г. поражда и необходимост за добро управление на почвите в тях.

2. Подобряване качеството на почвите чрез продължаване на усилията за ограничаване на процесите на водна и ветрова ерозия

В периода 2014-2017 г. засегнатите площи от плоскостна водна ерозия и почвените загуби остават относително постоянни. В сравнение с предходната година през 2017 г. се наблюдава слабо намаляване на интензитета на плоскостната водна ерозия. В периода 2015-2017 г. засегнатите площи от ветрова ерозия остават относително постоянни. В сравнение с 2016 г. през 2017 г. се наблюдава увеличаване на интензитета на ветровата ерозия.

Данните от Joint Research Centre (JRC) на ЕК и Европейската Федерация Консервационно Земеделие (2016) показват, че страната ни попада в категорията на страните в ЕС със слаб до умерен интензитет на загуби на почва, вследствие на ерозия.

В периода 2005-2016 г. засегнатите площи от ветрова ерозия и почвените загуби остават относително постоянни. През 2017 г. се наблюдава увеличаване на интензитета на ветровата ерозия.

За намаляване негативното влияние на земеделската дейност върху ПВТ не може да се разчита само на въвеждането на Добри Земеделски Практики в обработваемите площи. Необходимо е прилагане на алтернативни практики, ограничаващи обработваемите полета със зелени тревни ивици /биофилтри/. Основно се използват за ограничаване на ерозията и на замърсители като седименти, фосфор, тежки метали, азот, въглеродороди (IDEQ., 2005). Зелените биофилтри са площи или ивици земя, върху които се поддържа многогодишна растителност – тревни, храсти, дървета и която подпомага контрола на замърсяванията.

Хранителните вещества, пестицидите и торовете се усвояват в буферната ивица от тревите, дърветата и храстите в нея. Филтър ивиците увеличават денитрификацията (втория процес от кръговрата на азота е превръщане на нитратите, обратно в атмосферен азот), което намалява количеството нитрати, които попадат в подземните и повърхностните води и ограничават водната ерозия. Когато се използват за контрол на ерозията, изкуствените торове и пестициди, биофилтрите са най- ефективни върху почва, която не разполага с подземни дренажни системи или подпочвени води (Lorimore et al., 2002).

3. Поддържане на добър баланс на запасеност на почвите с органично вещество

Запазването и повишаването на хранителни елементи в почвите чрез съвременните земеделски практики е съвкупност от технологични дейности по обработка на почвата, хидромелиоративни мероприятия, балансирано торене с минерални и органични торове, пестеливо използване на пестициди и връщане в почвата на органични отпадъци - преработени механично или компостирани. Намаляването на хранителните елементи в почвите от обработваемите земи е свързано с изнасяне на повърхностния почвен слой в следствие от ерозионни процеси, окисление на органичния въглерод от териториите с интензивни обработки, неправилна агротехника, деградация на почвената структура, уплътняване на почвата и др.

Запасеността на почвите с биогенни елементи се определя чрез съдържанието на общ азот, органичен въглерод и общ фосфор, както и съотношението между органичен въглерод и общ азот.

Съдържанието и съотношението на биогенните елементи в почвата имат пряка връзка с почвеното плодородие и с храненето на растенията.

В периода 2005-2017 г. почвите в страната са в добро екологично състояние по отношение на запасеност с биогенни елементи/органично вещество. В периода 2005-2017 г. обработваемите земи и постоянно затревените площи се характеризират с високо съдържание на органичен въглерод и средна запасеност с азот и фосфор и в двете дълбочини: съответно 0-20 см/20-40 см за обработваеми земи и 0-10 см/10-40 см за постоянно затревени площи. Тези резултати показват сравнително добри възможности за възпрепятстване на мобилността на замърсителите, попаднали в почвите. Налице, обаче, е тенденция към намаляване на запасите на почвено органично вещество в повърхностния слой (Европейска Федерация Консервационно Земеделие, 2016), като те са в категорията ниски до средни, и отрицателен баланс на въглерод в обработваемите земи (MITERRA/RothCmodel (Smartsoilproject), WUR, Agricultural markets Task Force, 15-9-2016). Чрез задържането на органичното вещество се адресират прихващанията на въглеродни емисии).

Налице е трайна тенденция към намаляване на запасите на почвено органично вещество в обработваемите земи.

4. Продължаване на нисък азотен и фосфорен отпечатък в почвите

България все още е сред страните с най-нисък излишък на азот, който е значително под средното за ЕС-28 (51 кг/ха годишно към 2015 г.). Към момента, нормата на торене с азотни торове не се превишава (158 кг N/ха ИЗП за 2016 г., при норма на торене от 170 кг/ха/г).

Въпреки, че азотният отпечатък е нараснал с 1,7 пъти - от 90 кг/ха през 2007 г. на 154 кг/ха през 2016 г., като цяло той е нисък (кг/ха наторена площ), което индикира нисък риск за замърсяване на околната среда и здравето на хората. Фосфорният баланс показва недостиг в България - брутният баланс е намалял два пъти - от -3 на -6 кг/ха годишно, което сигнализира за увеличаване дефицита на фосфор в почвата. Вследствие на това, фосфорният отпечатък се е понижил с 50% за периода 2007-2016 г., което се дължи на голямото увеличение на наторени площи (близо 5,6 пъти) и на по-малкия темп на увеличение на употребените тонове (2,8 пъти).

5. Продължаване на прилаганена оптимизирана и устойчива употреба на ПРЗ, минерални и органични торове с цел опазване на водите

В България средната стойност на нитратите, които са основен замърсител за подземните води, показват слаба тенденция на повишение за 20-годишния период. През 2017 г. се наблюдава запазване на тенденцията за подобряване качеството на повърхностните води в България по отношение на основните физико-химични показатели, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. За периода 1996-2017 г. в България концентрациите на O_2 (разтворен кислород), NH_4-N (Амониев азот), $N-NO_3$ (Нитратен азот), БПК₅ (Биохимична потребност от кислород) и PO_4-P (Ортофосфати) показват намаляване на нивата от предходни години. Леко повишаване има при ХПК (химична потребност от кислород) през 2017 година.

През периода 2012-2015 г. качеството на сладките и на подземните води леко се е подобрило в сравнение с предходния отчетен период (2008-2011 г.).

Употреба на пестицидите на Европейско ниво нараства след 2009 г., а в България то е под европейските равнища, но също продължава да нараства значително след 2014 г. - от около 1 000 тона (2014 г.) до около 3 800 тона (2017 г.).

Нитрати в повърхностни води - Обща тенденция за намаляване в последните 20 години, но със слаба тенденция на повишение на средните стойности за последните 3 години.

6. Намаляване на емисиите на амоняк от селското стопанство

Селското стопанство в България емитира 84% от общото количество амоняк за страната, което е по-малко в сравнение със средното за ЕС-28 (92 %).

Управлението на оборския тор е с най-голям принос от земеделските подсектори в ЕС за емисиите на вредни вещества във въздуха.

Емисиите на NH_3 от селското стопанство на България се дължат 57,5% на управлението на различните видове оборски тор и 42,3% на внасянето на неорганични N торове.

Емисиите на NH_3 от селското стопанство за периода 1990-2017 г са намалели с 63,6% и през 2017 г. представляват едва 1,14% от емисиите на ЕС.

Селското стопанство в България генерира около 60% по-малко NH_3 на единица обработваема площ в сравнение с ЕС-28, Франция или Полша и 14,5% и 23,1% по-малко в сравнение с Гърция и Румъния.

Рециклираното количество животински изпражнения, урина и оборски тор в България се е увеличило 8,45 пъти за периода от 2014 г. до 2016 г.

Ангажиментите на България по Директива 2001/81/ЕО и по Гьотеборгския протокол към Конвенцията за трансгранично замърсяване на въздуха на далечни разстояния (КТЗВДР) за нивата на емисиите на SO₂, NO_x, NMVOC и NH₃ за 2017 г. са изпълнени.

7. Намаляване на натиска върху водните ресурси чрез подобряване на водния баланс и дела на напояване, както и възстановяване на хидромелиоративната инфраструктура.

Най-големият потребител на вода е селското стопанство: на този сектор се падат около 40% от общото годишно количество вода, използвано в Европа. Въпреки повишаването на ефективността в сектора от деветдесетте години насам, селското стопанство ще продължи да бъде най-големият потребител и през следващите години, допринасяйки за недостига на вода в Европа.

Като цяло и независимо че е отбелязан известен положителен напредък, пренасищането с хранителни вещества от селското стопанство продължава да бъде едно от най-големите натоварвания върху водната среда.

На европейско ниво около 40% от повърхностните водни тела са в добро или отлично екологично състояние или потенциал, като езерата и крайбрежните води имат по-добро състояние от реките и преходните води. За България по отношение на биологичните индикатори за повърхностни води от категория „реки“ при 56% от наблюдаваните пунктове не се постигат целите за добро състояние и за категория „езеро“ при 30 % от наблюдаваните пунктове не се постигат целите за добро състояние. Наблюдава запазване на тенденцията за подобряване качеството на повърхностните води в България по отношение на основните физико-химични показатели, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план.

Търсенето на вода за напояване на земеделски култури в България през 2017 г. спада до 287 млн. куб. м, или с 6,8% спрямо 2016 година. В сектор Селско, горско и рибно стопанство водата за напояване през 2017 г. се оценява на 255 млн. куб. метра.

Прогнозираното увеличение на сушите в големи части на Южна Европа би увеличило конкуренцията между различни потребители на вода, като селското стопанство, промишлеността, туризма и домакинствата.

Общият индекс на експлоатация на пресните водни ресурси показва, че в периода 2000-2017 г. няма стрес върху водната екосистема на България. През 2017 г. индексът е оценен на 5,6%, което е близо до средния за периода 2000-2016 г. (6%).

В същото време, слабата продуктивност на културите, изискващи напояване и високата им уязвимост към засушаване изисква възстановяване на главната хидромелиоративна инфраструктура като предпоставка за конкурентно и устойчиво развитие на земеделието и особено на сектори плодове и зеленчуци, но също и на полски култури нуждаещи се от напояване – като царевица.

Съществуващата хидромелиоративна инфраструктура е остаряла, голяма част от нея е в лошо състояние. Използването ѝ е неефективно, поради висока енергоемкост и значителни загуби на вода, което от своя страна повишава разходите за напояване. Тя е проектирана да задоволява нуждите на големите социалистически кооперативи и не отговаря на настоящата структура с преобладаващо малки и средни стопанства. Запазени са напоителни системи върху площи от 777 000 ха, но реално се напояват около 100 000 ха (13%), намаляват фермите, които напояват.

Повече от две десетилетия на недостатъчни инвестиции в напоителните системи са довели до значително влошаване на състоянието им, в следствие, на което в страната е отчетено намаляване на поливните площи и ограничаване на възможностите за насърчаване на конкурентоспособността на селското стопанство, особено в годините с неблагоприятни климатични условия.

Значителната годишна вариация на валежите създава заплахи за полските култури, което показва, колко важно е да бъде решен трайно въпросът с напояването. Достъпът до напояване в най-застрашените райони е ключов, за да се намали рискът от провал на реколтата и за стимулиране развитието на интензивни производства (зеленчуци) с по-висока добавена стойност.

Специфична цел 6 на регламента: ПРИНОС ЗА ЗАЩИТА НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ, ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕКОСИСТЕМНИТЕ УСЛУГИ И ОПАЗВАНЕ НА МЕСТООБИТАНИЯТА И ЛАНДШАФТА

SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ

1. Процентът земеделската земя под ангажименти за управление, подкрепящи биоразнообразието и/или ландшафтите (на база одобрени в ПРСР) в България (15%) е по-висок от средноевропейския.
2. Висок дял на земеделските площи в Натура 2000 (23% от общо 34,9% площи в Натура 2000 от територията на страната), спрямо средния в ЕС-28 (~11%).
3. Висок темп на нарастване на площите с биологичното земеделие, успешно съчетаване с агроекологичните мерки и високи ползи за биоразнообразието и климата.
4. Индексът на обикновените видове птици за България показва увеличение на числеността с 11% на фона на дългосрочна тенденция на намаление за ЕС.
5. Общо подобряване на природозащитното състояние на местообитанията - намалява дялът на местообитанията в незадоволително-неблагоприятно (U1) от 88% до 79%, а се увеличава дела на тези в благоприятно състояние от 11% до 12%. Общо местообитанията със неблагоприятно стабилен статус намаляват значително през 2018 спрямо 2012 г.
6. Дялът (в %) на видове/популации на птици, размножаващи се в България, с намаляващ или стабилен статус остава относително постоянен при краткосрочната и при дългорочната тенденция. Отчита се положителната тенденция на запазване и увеличаване при популациите със увеличаващ се статус.
7. Подобряване управлението на местообитанията (включително пасищата) и по-пълното интегриране на изискванията на Директивата за местообитанията в горскостопанските дейности.
8. Много добро усвояване на компенсаторните плащания за земеделските стопани, които стопанисват земеделски земи в териториите от мрежата НАТУРА 2000.
9. Природозащитният статус на земеделските местообитания (пасища), свързани със селското стопанство със стабилни или нарастващи тенденции
10. Защитените територии в България се увеличават, както по отношение на общата площ (SEBI 007), така и като брой защитените територии.

СЛАБИ СТРАНИ

1. България е сред държавите-членки с най-голяма загуба на земи с ВПС (>0,2% от ИЗП), поради интензификацията на земеделието, като те са най-високи в централната част на страната, района Дунавската равнина и Добруджа.
2. Площите под биоземеделие са все още малък % от ИЗП.
3. Запазва се неблагоприятната тенденция на намаляване на видовете птици, обитаващи земеделските земи (-27%) в сравнение с ЕС (-32%).
4. Индикаторът "Промяна в числеността на зимуващите водолюбивы птици" в България показва нарастване в периода 2015-2017 г.
5. Увеличава се дялът на видовете от Европейски интерес за опазване в незадоволително-лошо, а намалява дялът на видовете в благоприятно състояние.
6. Някои пасища с ВПС в България са били сериозно увредени, особено в редица зони по „Натура 2000“.
7. Генетичното разнообразие в животновъдството и растениевъдството показва, че местните породи и сортове съставляват само малка част от общото количество, и че висок процент местни породи и сортове са застрашени.
8. Обществената подкрепа за опазване на биоразнообразието и устойчивото използване на биологичните ресурси е недостатъчна. Екологичното образование не е ефективно, като бавно се развива интегрирането на въпросите по опазване на биоразнообразието във всички образователни степени и форми на обучение.

11. "Индексът на достатъчност", показващ достатъчно предложени зони по Натура 2000 за опазване на местообитанията и видовете от интерес на общността (SEBI 008) се доближава до 100% за България.

ВЪЗМОЖНОСТИ

1. България е сред страните с най-значимия дял на ИЗП, стопанисван от стопанства с ниска интензивност(60,8%). Това предоставя възможност за опазване на местообитания и адресиране на климатичните промени.
2. Добри перспективи за развитие на сектор биоземеделие; засилен е и интересът на младите фермери към него.
3. Дейности за „екологизиране“ на стълб 1 (напр. ЕНП), изискванията за условност (ДЗЕС + кръстосано съответствие и мерките по Агроекология и Натура 2000 и) са ключови за подобряване на състоянието на ПЗП и трябва да бъдат продължени.
4. Понастоящем в Стълб 1 само 3-4% от площите са в схемата за наличие на 2 култури, а около 87-88% са в схемата за наличие на поне 3 култури – водещи сме в ЕС-28, но ефекта на мащаба оказва благоприятно влияние върху биоразнообразието.
5. Противодействие на тенденцията за намаляване популациите на опрашители и по-специално на пчелите, включително чрез използване на Европейски модели за оценка на опрашителния потенциал на екосистемите с отчитане на броя опрашители и наличието на растения, които им служат за храна.

ЗАПЛАХИ

1. В България, площите с висока и средна интензивност (закупени вложения на торове, пестициди и фуражи в Евро/ха) бележат ръст.
2. Интензификация на земеползването оказва негативно влияние върху състоянието на птиците в земеделските земи като цяло и в периодите на мътене.
3. Да се продължат мерките за недопускане разрушаването и изчезването на ценни местообитания (включително ПЗП или изоставени гори) в следствие от разораване и превръщане в обработваеми площи.
4. България се намира сред страните с относително средно равнище по брой на опасните Инвазивни и Чужди Видове (ИЧВ), но заплахата от тях изисква спешни мерки.

Обща информация: Насърчаването на природозащитни и устойчиви земеделски практики за управление, подкрепящи биологичното разнообразие и/или ландшафтите.

Стратегията на ЕС за опазване на биологичното разнообразие се основава на прилагането на две директиви

- Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 г. относно опазването на дивите птици;
- Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 г. за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна;

Прилагането на тези директиви включва създаването на съгласувана екологична мрежа. Създаването на мрежата Натура 2000 се разглежда като първи стъп на действие, свързан с опазването на природата. Законодателството на ЕС установява и втори стъп, чрез строги режими на защита за някои животински видове.

България е страна с богато биоразнообразие. Разнообразната физическа география на страната и местоположението на границата на различни климатични и растителни райони създава благоприятни условия за съществуването на близо 41 493 растителни и животински видове – 26 процента от европейските видове, включително 25 процента от тези в Червената книга на Европа. Обектите в „Натура 2000“, които заемат 34,4 процента от територията на страната, както и защитените територии с обхват от 584 569,19 ха или 5,3 процента от територията на страната, са предназначени за опазването на тези видове.

В България, съгласно оценката на консервационния статус на типовете природните местообитания от Анекс I на Директивата за хабитатите в континенталния регион, около 85% от природните местообитания са в „неблагоприятно-незадоволително“ състояние по отношение на критериите структура и функции.

В сферата на селското стопанство заплахи, водещи до промяна и загуба на местообитанията, се явяват, както интензификацията, така и екстензификацията на селскостопанските дейности. В първия случай са засегнати предимно селскостопански земи в равнинните части на страната, които се разорават и превръщат в ниви, лозя, овощни градини и други обработваеми площи. В планинските и полупланинските райони се наблюдава обратният процес - намаляването или спирането на традиционните селскостопански дейности, свързани с животновъдството, водят до загуба на местообитания и намаляване на биоразнообразието. В много случаи, изоставените маргинални площи в полупланинските и планински райони довеждат до загуба на

биоразнообразие, особено при дребните земеделски стопанства в т.нар. райони с природни ограничения. Опазването на биоразнообразието в земеделските площи осигурява не само широк набор от жизненоважни екосистемни услуги и ползи, като например опрашване на растенията, разнообразна продукция, намаляваща икономическия риск за дребните фермери, но и опазване на ключови местообитания за защитените растения, животни и птици.

Потребности по специфична цел 6 на регламента: ПРИНОС ЗА ЗАЩИТА НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ, ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕКОСИСТЕМНИТЕ УСЛУГИ И ОПАЗВАНЕ НА МЕСТООБИТАНИЯТА И ЛАНДШАФТА

1. Опазване и подобряване на природозащитното състояние на естествените местообитания и на дивата флора и фауна от Европейски интерес.

Има необходимост от мерки за подобряване на природозащитното състояние на видовете (нептичи) и местообитанията с Европейска значимост, включени в Директивата за местообитанията (92/43/ЕЕС) в земеделски земи в защитени зони и територии.

В анализа са изведени данни за състоянието на видовете и местообитанията от Европейски интерес, като съгласно изискванията на двете директиви държавите-членки имат отговорност да поддържат или да възстановят до благоприятно консервационния им статус:

Природозащитното състояние на видовете (нептичи) с Европейска значимост, включени в Директивата за местообитанията (92/43/ЕЕС) показват тенденции в България, близки до Европейските т.е. повишаване процента на видовете в незадоволително: неблагоприятно-неадекватно (U1) консервационното състояние.

Данните за България, показват общо подобряване на консервационния статус на местообитанията. Отчита се намаляване на дела на местообитанията в незадоволително-неблагоприятно (U1) състояние от около 88% през 2012 г. на 79% през 2018 г., а тези в благоприятно състояние се увеличават от около 11% през 2012 г. до около 12% през 2018 г. Общо местообитанията с неблагоприятно стабилен статус намаляват значително през 2018 спрямо 2012 г.

Като застрашаващи биологичното разнообразие могат да бъдат посочени неправилните почвообработки на наклонените терени, изсичането или изрязването на храстовидна или дървесна растителност, пресушаването и разрушаването на влажните зони, разораването на пасища и ливади, разораването на почвата или изсичането на дървесна растителност в буферни зони до водни тела, предизвикващо загуба или деградация на местообитанията или до нарушаване на

условията за видовете в тях. Като резултат природни масиви и местообитания се разпокъсват (фрагментират), формират се прегради и препятствия, затруднява се връзката между отделните видове.

2. Опазване и подобряване на природозащитното състояние на видове птици, свързани с обработваеми земи и тревни площи в земеделски земи.

Птиците са използвани като важен показател за състоянието на околната среда. Птиците са чувствителни към промените в околната среда, включително замърсяването и изменението на местообитанията. Птиците се считат за добри индикатори за измерване на разнообразието и целостта на екосистемите, тъй като те обикновено са близо до върха на хранителната верига, имат голям обхват и способността да се движат на друго място, когато средата им стане неподходяща, като така реагират на промените в местообитанието си.

От всички 76 вида птици, чието състояние е оценено през 2017 г., намаляващите са 16%, увеличаващите са 25%, стабилните са 25%, а тези с неопределена категория на тенденцията са 34%. От оценените 76 вида, 27 вида обитават земеделските земи, 16 вида са горски видове и 33 вида обитават други типове местообитания.

Индикаторът за птици в земеделските земи служи като барометър за промяната на биоразнообразието на земеделските ландшафти в Европа. Индикаторът е съставен индекс, който измерва степента на промяна в относителното изобилие от обикновени видове птици в избрани места. "Списъкът на видовете в ЕС" понастоящем обхваща 39 вида, които са зависими от земеделските земи за хранене и гнездене и не могат да се развият в други местообитания. Данни за България са оскъдни (ЕЕА, 2019), но те показват доближаване до Европейската тенденция за намаляване на птиците в земеделските площи

Намаляването на индекса за състоянието на популациите на птиците е признак за влошеното състояние на тези видове и средата, която обитават. Причините за преобладаващо неблагоприятни промени в числеността на птиците, обитаващи местообитания, които под някаква форма са повлияни от селскостопанските политики и практики, са свързани премахването на полските граници (синори), премахването на храстите, разораването на пасищата, химизацията и най-общо, процесите на интензификацията в селското стопанство. Специално значение за защита на птиците имат местообитания за гнездене и такива за хранене, които са свързани със земеделските площи.

3. Съхранение на ландшафта и подобряване на благоприятния статус на пасищата.

Земеделският ландшафт подкрепя биологичното разнообразие и екосистемните услуги, като предоставя ползи за агро-екосистемите и за околната среда, в т.ч. опазване на хабитати, намаляване на ерозията на почвата, подобряване на плодородността, регулиране на водния отток, адаптиране към измененията на климата. Структурните елементи на ландшафта са живи плетове, синори, каменни или дървени огради, отделни дървета или буферни зони между земеделските площи и водни обекти, които са важни гнезда за различните видове.

Проучвания в България доказват, че разнообразието на видове е по-високо в екстензивно ползвани пасища с наличие на по-голям процент храстова растителност. Премахването на храстите води до загуба на биоразнообразие, включително и на популации на приоритетни за опазване биологични видове и типове местообитания. То води и до влошаване качеството на естествения ландшафт и неговите екологични, природни и естетични характеристики. Унищожаването на храстовата растителност води до влошаване състоянието на популациите и местообитанията на значителен брой конзервационно значими видове, включени в приложенията на Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 година за опазване на дивите птици и Директива 92/43 на ЕИО за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна, както и в Закона за биологичното разнообразие

Според предоставените данни от Евростат (ниво NUTS-3), България попада сред държавите-членки с най-голяма загуба на земи с ВПС, поради интензификация на селското стопанство, като площите със загуби са в категориите повече от 0,2% и от 0,005 до 0,2% от ИЗП. Загубите са най-високи (>0,2% от ИЗП) в централната част на страната, в района Дунавската равнина и Добруджа.

Площите под екстензивна паша, от своя страна, заемат в България около 8% от ИЗП, като по този показател България се нарежда в средата на класацията на ДЧ на ЕС, като по-добри показатели в сравнение с нас отчитат Румъния и Полша. Екстензивната паша показва гъстотата на пашуващите животни, ненадвишаваща 1 животинска единица (ЖЕ) на 1 ха фуражна площ (фуражни култури, постоянни пасища и ливади), като дял от ИЗП. Използването на земите за сектор животновъдство показват натиска на животновъдството върху околната среда. Изменението на площите под екстензивна паша показва намаляване на този натиск. Екстензивното пашуване допринася за намаляване на уплътняването на почвата вследствие на по-малкия брой животни на единица площ, намаляване на водоплощната ерозия и запазване на биоразнообразието от пасищни видове растения. По-високата гъстота на животните на единица пасищна площ означава и по-голямо количество отделени екскременти на ха на фуражна площ, което увеличава риска от натоварване с хранителни вещества (азот и фосфор) и придвижване на излишъците от тях чрез

повърхностните и подпочвени води. По-високата гъстота на животните на единица площ допринася и за завишаване на емисиите на парникови газове (азотни съединения).

4. Извършване на земеделска дейност в райони с природни и други специфични ограничения.

В много случаи, изоставените маргинални площи в полупланинските и планински райони довеждат до загуба на биоразнообразие, особено при дребните земеделски стопанства. Извършването на дейност следва да минимизира рисковете от изоставяне на земята и последващо опустяване, загуба на биологично разнообразие и ценен ландшафт. Определянето на района се основава на обективни биофизични критерии.

Все още е налице негативна тенденция малките семейни стопанства в полупланински и планински райони и необлагодетелстваните райони да изоставят земеделски земи, поради неспособност за конкуренция с големите земевладелци. В същото време, тези райони са най-ценни за биоразнообразието, особено полуестествените местообитания, развивали се при непрекъснатата, но екстензивна паша, като същото важи за заливни равнинни ливади.

5. Насърчаване на практиките за биологично земеделие

Според данни на Евростат през 2017 г. България е отчела площ от 136 618 ха, заети с биологично земеделие (БЗ), в сравнение с 2007 г. - 13 646 ха, т.е десетократно увеличение. За сравнение през 2017 г. ЕС-28 има 12 560 189 ха обща площ с БЗ, спрямо 7 268 143 ха през 2007 г., докато за Румъния данните показват, че за периода 2007-2017 г. площите с БЗ са се увеличили 1,97 пъти - т.е. темповете на нарастване на площите с БЗ у нас са многократно по-високи в сравнение със средните темпове на нарастване за ЕС-28, както и с темповете на нарастване на площите в нашата съседка Румъния. Данните на ниво ЕС сочат, че в България се поддържа относително балансирано разпределение на площите под различен тип биологично производство, в сравнение с Гърция с преобладаващ дял на постоянно затревени площи, Полша и Румъния с голям дял на обработваеми земи, и Франция с голям дял на трайните насаждения.

6. Насърчаване на практики за справяне с генетична ерозия и внасяне на неместни видове - Инвазивни и Чужди Видове (ИЧВ).

Инвазивните чужди видове (ИЧВ) представляват една от най-важните заплахи за биологичното разнообразие, причинявайки сериозни екологични и социално-икономически въздействия.

В България по естествен път или в резултат на човешката дейност са разпространени и се разпространяват чужди видове, някои от които представляват заплаха за генетичната чистота на местните популации или увреждат качествата на природните местообитания. Макар и идентифициран, този проблем все още не е напълно проучен, както за животинските, така и за растителните видове. Под формата на горски култури са разпространени няколко чуждоземни дървесни вида – лиственица, дугласка ела, секвоя, веймутов бор, някои видове тополи и др. Те формират малка част от горите в страната, но независимо от това, налице са предпоставки за генетично замърсяване на местните видове.

Внасяне на неместни видове на регионално ниво може да бъде и замяната на естествените широколистни горски екосистеми с изкуствени насаждения, предимно от иглолистни и други видове, неприсъщи за съответните местообитания. Залесяването с неподходящи растителни видове изменя състава на съобществата и микроклимата, което може да доведе до изчезване на определени, обикновено стенотопни таксони растения и животни с висока консервационна значимост (напр. повечето видове охлюви, всички земноводни, смокът-мишкар). Разрушават се естествените места за размножаване и се унищожават ловните местообитания на прилепите и т.н.

7. Запазване и подобряване на генетичното разнообразие в животновъдството и растениевъдството в селското стопанство.

Стратегия за опазване на генетичните ресурси включва прилагането *in situ* / на фермерски мерки и *ex situ* методи. Това са допълнителни възможности за запазване на разнообразието от генетични ресурси за храна и селско стопанство. От 70-те години на миналия век са положени усилия за смекчаване на загубата на променливост на растителни генетични ресурси (PGR) чрез създаване на колекции *ex situ* Genebanks в Европа поддържат приблизително една трета от световните колекции от зародишни култури *ex situ*. Конвенцията за Биоразнообразие (CBD) насърчи опазването на *in situ* на видове. Член 2 специално признава домашните и култивирани видове като важен компонент от глобалното биологично разнообразие

Опазването на генетичните ресурси на земеделските стопанства и насърчава стопаните да съхраняват местни породи и култури, като ги подпомагат за тяхното ангажиране с опазването на генетичните ресурси на селското стопанство или предприемат разпространение и консултативни действия.

Около 10 000 растителни вида са били използвани за храна от човека от началото на земеделието. Днес само около 150 растителни вида съставляват диетите на по-голямата част от световното население. От тях само 12 вида осигуряват над 70 процента храна, докато четири - ориз,

царевица, пшеница и картофи - съставляват над 50 процента от предлагането на храна, а само 30 култури осигуряват 90 процента от световния калориен прием.

Дивите родственици на културите (CWR-crop wild relatives) са видове, тясно свързани с културите (включително културите потомство) и това определя тяхната потенциална способност да допринасят за полезните качества на културните видове, като устойчивост на вредители или болести, подобряване на толерантността на културите към стресови абиотични условия като суша, подобряване на добива или стабилност. Те също могат да повишат хранителното съдържание на културите, включително протеин в твърда пшеница, калций в картофи и провитамин А в домати и др.

В няколко страни от ЕС популациите от местни породи, въпреки че като цяло са добре приспособени към местните обстоятелства и ресурси, остават в критично нисък брой, заменени от няколко и широко разпространени високопродуктивни породи, въведени за тази цел. Фактът, че местните породи съставляват само малка част от цялата популация и че висок процент местни породи са застрашени, показва риск от загуба на биологично разнообразие.

8. Подобряване на опрашителят потенциал на екосистемите и наличието на подходящи растения.

Опрашителите са основен компонент на биоразнообразието и са необходими за възпроизводството на повечето растителни видове. Намалващата популация на опрашителите оказва влияние върху качеството и количеството на селскостопанските добиви и икономическата възвръщаемост на земеделските стопанства, но влияе и индиректно върху контрола на вредителите, качество на почвата и водата и ландшафтна естетика. Опрашителите включват не само пчели, но и пеперуди, молци, бръмбари, оси и бозайници, като прилепи и птици. Те представляват един от най-важните показатели за здравето на нашата околна среда, като се има предвид, че статистиките и тенденциите от цяла Европа, макар и понякога частични, показват притеснителен спад в популацията на опрашители - 56 вида опрашители са защитени от Директива 92/43 / ЕИО за местообитанията, от които 67% от оценките са неблагоприятни.

Една много важна екосистемна услуга е поддържане на популациите на опрашители, тъй като много култури, между които овощни и зеленчукови градини зависят от наличието на насекоми, които осигуряват формиране на продуктите използвани за храна от хората. На европейско ниво има разработен модел за оценка на опрашителят потенциал на екосистемите с отчитане на броя опрашители и наличието на растения, които им служат за храна. Тенденцията в ЕС-28 и България

за намаляване популациите на опрашители и по-специално на пчелите, изисква спешни мерки за възстановяване и запазване на популациите на пчелите и другите организми-опрашители.

Дейностите за повишаването на биологичното разнообразие на ниво ферма трябва да се стимулират в прилагането на бъдещата ОСП в България. Много местообитания за опрашване са станали силно фрагментирани и специализираните видове са под нарастваща заплаха от лошо управление на местообитанията и изменение на климата.

Трябва да се подкрепят, както екологичната инфраструктура, която пресъздава и възстановява мозайки от местообитания и функционална свързаност на опрашители в селските и градските пейзажи, така и да се насърчават поддържането на добре управлявани живи плетове. Важни са и концепциите за буферни ивици, тревисти/цъфтящи ивици по протежение на водни течения и многогодишни цъфтящи райони, като мерки за насърчаване на биологичното разнообразие с цел защита на възможностите за набиране и местообитания за опрашители и за биоконтролни агенти. В допълнение това осигурява по-добър контрол на ерозията на почвата.

9. Опазване и подобряване на биоразнообразието в горите.

Мотиви: Горските площи в България заемат около една трета от територията на страната и са с площ 4,230 млн. ха, от които 3,864 млн. ха са гори. Те са изключително важни за осигуряване на множество екосистемни услуги, включително редица икономически дейности, които са ключови за качеството на живота на хората, като например осигуряване на чисти питейни води, защита на почвите от ерозия, регулиране на климата, добив на дървесни и недървесни продукти, защита на биоразнообразието, осигуряване на среда за туризъм и рекреация. По данни на МОСВ и природозащитните организации, броят на уязвимите, застрашените и критично застрашените горски видове птици, бозайници, други гръбначни и безгръбначни животни се увеличава през последните 10 години.

10. Обучения, свързани с качеството на изпълнение с оглед опазване на околната среда и климата и биоразнообразието

Съществува ограничена осведоменост за нарастващите заплахи за околната среда, произтичащи от загубата на биологично разнообразие и последващото от това намаляване на климатичната устойчивост на екосистемите и обществените системи, разчитащи на екосистемни услуги. Информацията относно измененията на климата и за екосистемите като единна комплексна система не се разпространява лесно. Липсват знания у земеделските производители за ползите от

прилагане на практики, които допринасят за опазване на околната среда и климата. Необходимо е прилагане на мерки за обучения за ограничаване на навлизането на инвазивни видове, особено насекоми и гъби, в горските екосистеми, както и обучение сред обществеността по всички действия за опазване на биоразнообразието.

Отглеждането, добиването и преработката на биомаса от земеделието и горското стопанство дава възможност за диверсификация на приходите, работни места и бизнес възможности, както и за предоставяне на нови услуги в селските райони, но новите технологии и оборудване изискват подготвени специалисти за работа с тях са необходими и организиране на обучение.

Специфична цел 7 на регламента: ПРИВЛИЧАНЕ НА МЛАДИ ФЕРМЕРИ И УЛЕСНЯВАНЕ НА РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

SWOT анализ

<p>СИЛНИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. По-висок относителен дял на стопанствата на младите стопани в общата възрастова структура на земеделските стопанства, в сравнение с ЕС-27. 2. Най-голям брой млади стопани има в секторите: полски култури, тревопасни животни и трайни насаждения. 3. По-висока производителност на труда младите фермери в сравнение с тази в останалите стопанства. 4. Силна връзка на потомствените млади фермери с родното място, със земеделската земя и фамилните традиции. 5. По-висока насоченост на младите стопани, в сравнение с останалите фермери, към внедряването на иновации и използването на цифровизацията в земеделието. 6. Висока степен на осъзната необходимост от повишаване на квалификацията и получаване на консултантски услуги. 7. Увеличава се броят и разширява тематиката на предоставените консултации на младите фермери. 8. За почти всички видове иновации се наблюдава засилен интерес към внедряване от производителите. 9. Нараства броя на предприятията в ХВП, „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“, „Селско, горско и рибно стопанство“, „Хотелиерство и ресторантьорство“, „Преработваща промишленост“, в сектор „Създаване и разпространение на информация и творчески продукти“. 10. Ръст на микро предприятията. 	<p>СЛАБИ СТРАНИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатъчна работна ръка в отрасъла. 2. Рязкото намаляване на заетите в отрасъла и на стопанствата на младите фермери потиска добавената стойност и ръста на производството. 3. Най-слабо присъствие на млади фермери има в секторите свине, птици и зайци; смесено животновъдните и зеленчуците. 4. Най-голям е спадът на земеделска работна сила в районите на Северна България. 5. Ниската производителност в секторите животновъдство, плодове и зеленчуци, силно изоставаща от тази в ЕС-27, води до по-ниско заплащане на труда в земеделието. 6. Ниско професионално- квалификационно равнище на мениджърите на земеделските стопанства, в т.ч и на младите. 7. Недостатъчен собствен капитал, ниска кредитоспособност на младите фермери и липса на средства за модернизация и иновации в стопанството. 8. Недостатъчен обхват на младите фермери, включени в обучителните курсове и консултантските услуги предоставяни от НССЗ и липса на добри алтернативни възможности за получаване на съвременни и компетентни знания с практическа приложимост. 9. Ниска степен на развитие на предприятията в технологичен аспект, както и при прилагане на цифровите технологии 10. Висок коефициентът на безработица в селските общини със слаба икономическа активност (от 20-50%). 11. Недостатъчен брой на интензивно технологични МСП
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ръстът на доходите на земеделските производители дава възможност за увеличаване на заплащането на труда, което ще реши част от проблема с техния недостиг. 2. Модернизацията и внедряването на нови технологии и техника за подобряване условията на труд са пътят за преодоляване на преобладаващата част от проблемите. 3. Изключително важна е модернизацията в животновъдството, където ситуацията с намирането на работници е най-критична. 4. Ускоряване на модернизацията ще увеличи производителността, производството и възможностите за заплащане ще се подобрят. 5. Положително влияние на инвестиционите и насърчителни мерки върху насочеността към отглеждането на трайни насаждения, зеленчуци на открито, етерично-маслени култури, полски култури и пчеларството. 6. Перспективата да получат добра доходност от земеделие и да се развият е надежден мотив за задържане на младите хора в земеделието. 7. Тенденциите към увеличаване на плащанията по Схемата за млади земеделски стопани в бъдеще. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Демографска криза (трайно обезлюдяване, постоянно намаляване и влошаване възрастовата структура на селското население и др.). 2. Ниска привлекателност на качеството на живот в селата за младите хора. Голям процент от селските домакинства са без интернет достъп. 3. Липсата на възможности за наемане или закупуване на повече земя, особено в най-плодородните райони, отблъсква болшинството млади хора. 4. Селското стопанство продължава да е с неприемливи технически (ниска степен на механизация), технологични, ергономични и др. условия на труд за младите хора. 5. Инвестиционите и насърчителни мерки нямат желаният положителен ефект върху привличането и задържането на работна сила в сектор „Тревопасни животни“. 6. Липсата на преференциални условия за ползване на кредити и средства за инвестиране могат да откажат част от младите фермери да продължат дейността. 7. Безвъзмездната помощ за младите стопанства по инвестиционните мерки не е диференцирана.

<p>8. Възможност за участие на младите стопани в мероприятия от различен вид, свързани с трансфер и разпространение на знания и иновации. Социален резерв и възможности за съхранение на фермерството в минимум 1/5 от сегашните земеделски стопанства.</p> <p>9. Инвестиране в иновации и в ИТ сектори, в иновативни и технологично интензивни производства.</p> <p>10. Навлизане на нови технологии в установени производства.</p> <p>11. Запазване на тенденцията на увеличаване на разходите за придобиване на ДМА в секторите селско, горско и рибно стопанство. Стабилизиране на разходите за придобиване на ДМА в неземеделски дейности;</p>	<p>8. Заплащането на труда в отрасъла продължава да изостава от заплащането в останалите икономически дейности.</p>
---	---

Потребности по специфична цел 7 на регламента: ПРИВЛИЧАНЕ НА МЛАДИ ФЕРМЕРИ И УЛЕСНЯВАНЕ НА РАЗВИТИЕТО НА БИЗНЕСА В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

1. Ускоряване на модернизацията на земеделските стопанства на младите стопани

Потребността от ускоряване на модернизацията на земеделските стопанства на младите стопани се обуславя от силното изоставане процеса на въвеждане на иновационните и технологични средства за ефективно функциониране на техните стопанства. С най-голяма сила необходимостта от обезпеченост с техника, прикачен инвентар и специализирано оборудване е в т.н. уязвими сектори, където състоянието с използваните материални производствени ресурси е най-незавидно. Техническите и технологични нововъведения са важен детерминиращ фактор за по-високи производствени резултати. С навлизането на специализирани машини и оборудване в тези сектори ще се намали използването на ръчен труд, тези стопанства ще могат да следват добрите земеделски практики, което ще осигури по-високи добиви при отглеждането на плодове и зеленчуци и продуктивност в говедовъдните и овцевъдни стопанства с по-малко разходи на труд. Допълнително това ще допринесе за покриване на санитарно-хигиенните и хуманните изисквания към отглежданите животни.

Иновационните нововъведения и свързаните с това инвестиции ще допринесат за издигне на качествено ново равнище материално-техническата база на стопанствата, което ще има за проекция повишаване на привлекателността на земеделския труд; ще доведе до увеличаване на производителността на труда и съответно повишаване на доходността от земеделска дейност; обективно ще нараства необходимостта от специфични знания за управление на сложните селскостопански машини, агрегари и т.н. Това на свой ред ще мотивира младите стопани и другите заети в отрасъла да придобият нови допълнителни знания в областта на земеделието и животновъдството и издигане на тяхното квалификационно равнище.

2. Увеличаване подкрепата за младите стопани и на фермерския доход и улесняване стартирането на стопанство

Селскостопанският отрасъл с ниската степен на генерирани доходи и неприемливи условия на труд продължава да бъде ниско привлекателен особено за по- младите хора. Резултатите

и изводите от направеният анализ на развитието на младата работна сила в аграрния отрасъл показват, че проблемите свързани с преодоляването на отлива на жизнеспособна работна сила от отрасъла през следващото десетилетие, а и в по-дългосрочен план, ще стоят на дневен ред както у нас, така и в Европа. Въпреки, че делът на младите аграрни мениджъри в България е по-висок от средният за Европейските страни, тяхното абсолютно намаление свидетелства за сериозни проблеми свързани с привличането и трайното задържане на млади хора в отрасъла.

Основната група от причини, които демотивират младите хора да се занимават със земеделие и действат в посока на прекратяване заетостта в отрасъла са свързани с ниското равнище на земеделските доходи, ниската степен на механизация предимно в т.н. уязвими сектори, ограниченият достъп до кредити и закупуване на земя, несигурни пазарни цени и пречки пред стоковата реализация на продукцията, неприемливи технически, технологични, ергономични и др. условия на труд в сравнение с останалите отрасли.

Потребността от увеличаване подкрепата за младите стопани и на фермерския доход се обуславят от: в основата на мотивацията за стартиране на агробизнес е необходимият първоначален капитал, с който по-голяма част от младите лица не разполагат; ниският размер на фермерския доход. Първоначалният капитал е необходим не само за новите фермери, но и за тези които наследяват земеделски стопанства, защото е необходимо постигането на технологично обновяване и модернизирание на съществуващите стопанства. Резултатите от действащите специални насърчителни мерки за младите стопани през първите два програмни периода показват силна заинтересованост за усвояване на финансовата подкрепа в секторите на растениевъдното производство и слаба ориентация към говедовъдните и овцевъдните стопанства.

Заедно с потребността от увеличаване на подкрепата за младите стопани е необходимо да се повиши ефекта от тези финансовите стимули. Това с особена сила важи за младите лица които не са потомствени фермери, а правят опити да навлязат в този бранш без да имат някаква земеделска практика, специфични знания и тяхната устойчива заетост е по-трудно постижима цел. Най-много това касае лицата от големите градове, които не са имали връзка със селото и земеделската земя. Затова възниква потребността от прилагането на диференциран подход при предоставяне на финансовите средства за младите стопани. Приоритет следва да имат лицата живеещи в селските райони; такива които са наследили стопанството от близки родственици; семейни с едно или две деца; лица които желаят да

създадат животновъден обект с определен вид животни (основно крави и овце) или да разширят съществуващ вече такъв обект.

Потребността от насърчаване предаването на земеделската дейност между поколенията се обуславя от факта, че потомствените фермери са най-сигурният ресурсен източник за съхранение на фермерството, за устойчива земеделска заетост и развитие на собствен аграрен бизнес. Върху възникването на тази потребност допълнително влияние оказва липсата понастоящем на национален регламент за ранно пенсиониране на земеделските производители и съответно прехвърляне стопанството на млади фермери.

По данни на НСИ всяка година селата губят от своя човешки потенциал приблизително с 1,6%. Този процес е съпроводен с постоянно застаряване и влошаване на възрастовата структура на селското население. Заплащането на труда в земеделието е по-ниско отколкото в останалата част на икономиката, което се дължи на ниската добавена стойност на единица площ и на заплащане в сектора, съобразено със средните за района, страната и вида на труда. През 2016г. средно на 1 ГРЕ в стопанство на млад фермер се падат по 20.3 ха използвана земеделска площ (при средно- 17.6 ха)и 5,5 ж.е.

Въпреки, че производителността на труда в стопанствата на младите фермери е по-висока от тази в останалите стопанства, тя продължава да бъде доста по-ниска от постигнатото средно равнище на производителността на труда в ЕС-27.

Потребността от насърчаване към различен тип обединения за пазарна реализация е пряко свързана с необходимостта от увеличаване на фермерския доход на младите стопани. Колективната организация при изкупуване на готовата земеделска продукция и последващ избор на най-изгодните пазарни условия и канали за нейната реализация гарантират получаването на по-сигурни и високи приходи. Освен това следва да се отбележи благоприятното обстоятелство, че младите фермери в по-голяма степен в сравнение с останалите фермери са склонни към изграждането и участие в различен тип обединения за пазарна реализация.

Друга форма на подкрепа на фермерския доход е диверсификацията на производството.

Диверсификацията включва следните направления:

- пренасочване на производството в стопанството от монокултурна към многокултурна структура;
- производство и продажба на продукти в различни периоди от годината;
- смесено производство на растениевъдни и животновъдни продукти;
- наред със земеделското производство включване и на неселскостопански дейности.

Анализът на данните за диверсификацията към други неземеделски дейности очертава малкия брой и нисък относителен дял на стопанствата, извършващи други дейности и носещи им допълнителни доходи в рамките на стопанската единица.

Налага се изводът, че стопанствата в България са слабо диверсифицирани към други неземеделски дейности и равнището на диверсификация продължава да намалява, което запазва риска от нестабилност на доходите.

3. Повишаване на професионално-квалификационното равнище на мениджърите и останалите заети в отрасъла

Особено неблагоприятна качествена характеристика на работната сила в земеделието е нейното ниско образователно и квалификационно равнище. В това отношение силно изоставаме от Европейското равнище. Въпреки напредъка през последните години, положителните промени са недостатъчни за коренно усъвършенстване на образователно-квалификационна структура на фермерите. На практика продължава да се чувства остро недостигът от висококвалифицирани специалисти, способни да управляват сложните производствени процеси, специализираната селскостопанска техника, машини и оборудване от последно поколение.

Самите млади земеделски стопани осъзнават необходимостта от постоянното повишаване на знанията и квалификацията, както и преквалификация. Въпреки нарастващата роля на НССЗ като център за трансфер на знания в областта на земеделието с широкомащабната си дейност, тя може само частично да помогне за посрещане на потребностите от висококвалифицирани мениджърски кадри. Това определя потребността от разширяване достъпа до знания чрез използването на повече образователни източници за придобиване на необходимите знания и практически опит.

Потребността от повишаване на професионално-квалификационното равнище на заетите в отрасъла се обуславя от няколко причини. Налице е силно изоставане от средното Европейско равнище по отношение на образователно-квалификационната подготовка на аграрните мениджъри и на останалите трудови ресурси в земеделието, което е неблагоприятен факт за имиджа на страната ни. Необходимостта от коренна и ускорена модернизация на земеделските стопанства и очакваното навлизане на нови производствени и информационни технологии в отрасъла изискват прилагането на нови знания не само свързани с аграрното производство, но и такива по управление и маркетинг, агро-екология, финанси, компютърна грамотност, софтуерни приложения и др. Управлението на съвременен модерно земеделско стопанство и експлоатацията на селскостопански машини и техника от ново поколение е немислимо да се реализира от лица без необходимото образование, специфични знания и квалификационни умения.

Потребностите свързани с разширяване капацитета на организациите ангажирани с обучението и предоставянето на консултантски услуги на земеделските стопани, както и подобряването на контрола върху тяхната дейност, със засилването на контрола върху издаването на съответните сертификати за преминалите обучителни курсове, с обогатяването на съдържанието на обучителните курсове и диверсификация на формите за предоставяне на консултантски услуги се обуславят от: недостатъчният експертен капацитет, с който разполагат съответните обучителни организации; от слабият контрол върху дейността им в т.ч. и при издаването на сертификационните материали; от необходимостта за постоянно привеждане на учебното съдържание на предлаганите курсове в съответствие с навлизащите нови технологии и предоставяне на специфични практически знания. Задоволяването на горепосочените потребности ще бъде в посока на увеличаване професионално-квалификационният потенциал на аграрните мениджъри и на другите заети в отрасъла до ново по-високо равнище.

Заедно с неблагоприятната възрастова структура на работната сила в земеделието, проблем е нейното ниско квалификационно равнище. По данни на Евростат, от всички управители на земеделски стопанства през 2007 г. 85% са с най-ниска степен на квалификационно ниво (0-2). За 10-годишния изследван период обхватът на лицата с това квалификационно равнище намалява на 72.3% през 2016 г. Този факт сам по себе си е положителен сигнал за редуциране на неквалифицираната земеделска заетост. Въпреки това обстоятелството, че близо една трета от всички мениджъри остават без никаква квалификационна подготовка, а

останалата част са с ниска степен, показва, че този проблем продължава да стои с особена острота пред работната сила в отрасъла.

4. Намаляване диспропорциите в земеделската заетост на младите стопани между различните райони и аграрни сектори

В регионален аспект различията са белязани с по-високото от средното за страната намаление на работната сила в отрасъла от Северозападна България и най-слабо в областите на Югозападна и Южна Централна България. Що се касае до загубата на семейната работна сила най-застрашени са отново граничните и погранични териториите на Северозапада плюс тези от Югоизточна България. Нарушеният баланс при формирането на трудовият потенциал между отделните райони е пряко следствие от съществуващите диспропорции в цялостното икономическо, социално-демографско, техническо, технологическо и друг тип развитие на общините и областите принадлежащи в различните райони на страната.

В секторно отношение, съществените различия в земеделската заетост са свързани с факта, че най-слабо присъствие на млади фермери има в смесените животновъдни стопанства, в сектор „свине, птици и зайци” и в сектор „зеленчуци”. Други различия освен тези предопределени от обективно съществуващите предпоставки свързани със същността и характера на производството и труда в отделните земеделски сектори, се свеждат до: равнището и качеството на механизация и автоматизация на земеделските стопанства; равнището на постигната производителност на труда и съответно на генерираните в тях земеделски доходи; в състоянието на производствените (технически, технологични, ергономични, социално -битови) условия на труда; възможностите за пазарна реализация на селскостопанската продукция; ефектите от усвоените Европейски и национални субсидии; степента на атрактивност на земеделския труд; равнището на инвестиционна активност в земеделските стопанства и др.

Изброените по-горе различия в регионално и секторно отношение, които в по-голямата част са с мащабите на диспропорции обуславят следните потребности: Подобряване на цялостната социална и техническа инфраструктура в т.ч. по-широк интернет достъп; адекватни мерки за подобряване качеството на живот в селските райони; Намаляване на отрицателните демографски процеси в селските райони и специално в планинските и другите необлагодетелствани райони; Стимулиране развитието на фамилното земеделие и другите нишови сектори, особено в планинските и другите необлагодетелствани райони;

Стимулиране сдружаването на младите стопани на регионален и отраслов принцип. С намаляването на регионалните и секторни диспропорции в трудовата заетост, ще се постигне по-балансирано развитие на отделните региони и сектори в отрасъла.

5. Улесняване развитието на стопанска дейност в селските райони и създаване и подпомагане на стартирането на стопански и неземеделски дейности

Група фактори, които определят икономиката се отнасят към структурата на пазара труда, търсенето на работна сила, мобилността на трудовите ресурси. Другата група фактори са инвестициите, приходите от произведената продукция, добавена стойност от икономическа дейност. В селските общини за определящи диверсификацията на икономиката са предприятията от „Преработващата промишленост“, „ХВП“, „Търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети“, „Транспорт, складиране, площи“ „Хотелиерство и ресторантьорство т.е. предимно в отрасъл услуги.

Един от проблемите в селските райони е влошената възрастова структура, отлива на млади хора, намаляване на населението и липсата на човешки потенциал. В по-малките населени места преобладават предимно възрастни хора над 65 години, а в градските райони се концентрират предимно младите в активна трудоспособна възраст, където човешкият потенциал е в пъти над този в селските райони. Финансова подкрепа в развитието на стопанска дейност в селските райони ще допринесе за създаване на работни места и привличане на млади хора в селските райони.

Селските райони изостават в производителността на труда, а по-високите нива на безработица, обясняват по-ниската покупателна способност на населението в селските райони от средния индекс на покупателната способност и по-ниските нива на доходи. Микро предприятията са определящи за националната икономика те способстват за осигуряване на по-висока заетост, икономически растеж и производителност.

Инвестициите в дълготрайни материали активи нарастват за микро предприятията предимно в областта на услугите, но техния производствен капацитет е по-нисък от този на малките и средните.

6. Стимулиране на иновативни или технологично интензивни производства и развиване на дейности в секторите на индустрията и на информационните услуги, които да допринасят за повишаване на добавената стойност

За подобряване на конкурентоспособността на предприятията е необходимо въвеждане на нови технологии и цифровизации на бизнес процеси, както и подобряване на производителността на труда. За ускоряване на развитието на икономиката в селските райони е необходимо да се инвестират в иновативни продукти, което би довело до по-добри позиции на микро предприятията и МСП на местния и международния пазар. В тази връзка въвеждане на цифровите технологии, на иновативни бизнес процеси са решения за подобряване на рентабилността на МСП.

В селските райони инвестициите в иновации и технологични производства ще имат принос за диверсификация на техните икономики извън типичните земеделски дейности. Диверсификацията на икономическата структура в селските райони създава допълнителна заетост и ползата е в ограничаване на отлива на младите хора и намаляване на риска от обезлюдяване и от бедност.

Специфична цел 8 на регламента: НАСЪРЧАВАНЕ НА ЗАЕТОСТТА, РАСТЕЖА, СОЦИАЛНОТО ПРИОБЩАВАНЕ И МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО БИОИКОНОМИКАТА И УСТОЙЧИВОТО ГОРСКО СТОПАНСТВО

SWOT АНАЛИЗ

СИЛНИ СТРАНИ

1. Растеж на БВП. Растеж на паритета на покупателната способност на населението на национално ниво. Нарастване на БДС. Селските райони участват във формирането на БДС в сектор селско стопанство-22%; (класификация методология на ЕС). Междинните райони имат съществен принос в създаването на БДС в селското стопанство и индустрията.
2. Намалване на процента на регистрирани безработни в селските райони на възраст до 29 г. Намалване на процента на регистрираните безработни в селските общини с регистрация повече от 1 година.
3. Нарастване на заплатите в сектор търговия и услуги; селско, горско стопанство и рибарство, преработваща промишленост. Общият доход на домакинствата расте, в резултат на възстановяване на икономиката. Ръст на броя на предприятията в селските райони при всички икономически дейности. Производителността на МСП расте. Плавно нарастване на износа от МСП.
4. Нарастване на разходите за придобиване на ДМА в сектор селско, горско и рибно стопанство, услуги, търговия.
5. Увеличаване на броя на леглата в местата за настаняване. Стабилно развитие на селски туризъм; Увеличение на броя на туристите, посещенията и нощувките в местата за настаняване в селските райони.
6. Запазване на броя на многопрофилните болници. Увеличаване на лечебните заведения за извънболнична помощ.
7. Наличие на творчески занаяти, музеи, читалища и клубове за развитие на културни дейности. Посещенията в музеите, театрите и кината се увеличават. Увеличаване на броя на читалищата.
8. Широкообхватност на подпомагането по инфраструктурните мерки от двете програми за развитие на селските райони и стратегиите за местно развитие. Не се откроява една или група общини, която да доминира по отношение на броя финансирани инфраструктурни проекти. Формиране на малки групи от съседни общини със сходен брой финансирани инфраструктурни проекти.
9. Средният размер на проектите, финансирани по мярка 321 и под-мярка 7.2 е значително по-висок спрямо средния размер на проектите по останалите мерки. Общините „бели петна“ по инфраструктурните мерки се различават от общините „бели петна“ по бизнес мерките.
10. Изградени нови и ремонтирани стари пътища в част от селските райони.

СЛАБИ СТРАНИ

1. Междурегионални диспропорции в икономическото развитие и качеството на живот. Вътрешнорегионални дисбаланси в икономическото развитие.
2. Намалване на гъстотата на населението в Северен централен, Североизточен и Южен централен район. Различия в гъстотата на населението за страната и неравномерното му разпределение. Концентрация на населението в големите градове и общинските центрове, а не в малките селища; Изразена тенденция на обезлюдяване на селските райони. Намалване на населението в селските райони (ниска раждаемост, отрицателен естествен прираст, миграция).
3. Отрицателен естествен прираст. Застаряване на населението (65-69 г.). Намалване на населението до 40 г. Отрицателна величина на естествения прираст в селските райони спрямо средното за страната.
4. Увеличаване на дисбаланса на броя на наетите между селските и градските общини. Делът на безработните лица с ниско образователно и квалификационно равнище е по-висок от останалите. Неравенство в разпределение на доходите (вътрешно и междурегионално). Коефициентът на заетост в селските общините под нивото на ЕС-28.
5. Дисбаланс в разпределението на лицата в риск от бедност. Рискът от бедност е 32,8% и надвишава нивото на ЕС-28 за 2018 г. Рискът за бедност в селските райони през 2018 г. е 47,4%, значително над стойността на коефициента за ЕС-28 (23,7).
6. . Неравномерна концентрация на предприятията. Засилване на икономическото неравенство между общините в селските райони.
7. Намалване на броя на всички образователни структури вследствие на негативните демографски и миграционни процеси. Намалване на броя преподаватели в професионалните гимназии в селските райони. Намалване на броя на детските градини. Намалване на броя на училищата и учениците.
8. Намаление на броя на болничните заведения в селските райони. Влошена осигуреност на населението с общопрактикуващи лекари в селските райони. Нисък брой на хората, обслужвани от едно болнично заведение в селските райони. Неравномерното разпределение на болничните легла в лечебните заведения. Увеличаване броят на хората в нужда и хората от рисковите групи и групите в неравностойно положение. Неравномерно покритие на селските райони от мрежата от лечебни заведения. Различия в осигуреността с лекари по дентална медицина.
9. Неравномерното разпределението на кината, театрите, библиотеките и музеите на територията на селските общини. Броят на музеите и театрите намалява.

<p>Увеличаване на общинските пътищата от I, II и III категория. Ръст на изградените ПСОВ.</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Подпомагане на малки общини с ограничен потенциал на човешки капацитет. Преобладаващата част от селските райони са обхванати от бизнес мерките по ПРСР 2007-2013 г. (311,312,313). Липса на териториална диференциация на средния размер на финансираните проекти по мерки 311,312,313,4-311,4-312,4-313. 12. Обхващане на значителна част от територията и населението на селските райони от ЛИДЕР и WOMP. Доближаване на европейската политика до хората и бизнеса от селските райони чрез подобряване на достъпа до финансиране от европейските фондове в лицето на екипите на МИГ. 13. Изграждане на местен капацитет за управление и наблюдение на изразходването на европейски средства (екипи на МИГ). 14. Подпомагане на задържането и завръщането на инициативни хора в местната общност. Подпомагане на малки по размер бизнес дейности в селските райони, които са важни за местната общност. 	<ol style="list-style-type: none"> 10. Значително вариране на броя на финансираните инфраструктурни проекти в една община по различните мерки. 11. Съществуват все още пътни отсечки в лошо и незадоволително състояние. 12. Остаряла и амортизирана водопроводната мрежа в някои населени места. 13. Слабости по отношение на предприемачеството, администрацията (малък дял онлайн публични услуги), околната среда, уменията и иновациите. 14. Значителни разлики в броя на подпомогнатите проекти по бизнес мерките (311.312.313) между отделните общини. Изключително слабо подпомагане на бизнес мерки по цялото протежение на Дунавската равнина и до известна степен в Тракийската низина. Проектите по мярка 312 са водещи в преобладаващата част от общините. Различен размер на европейско финансиране по бизнес мерките в преобладаващата част от селските райони. 15. Недостатъчен финансов ресурс за финансиране на всички качествено изработени стратегии за местно развитие. Забавяне на одобрението и финансирането на стратегиите за местно развитие в първия период на прилагането.
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повече и по-ефективни местни инвестиции. 2. Създаване на заетост в общините, нарастване на доходите и повишаване на паритета на покупателна способност. Стабилизирание на броя на заселените и изселените жители и постигане на нулев механичен прираст. Ангажиране на лицата над 65г. в икономически дейности. Увеличаване на наестите по трудово и служебно правоотношение в конкретни селските общини. Диверсификация на заетостта. 3. Стартиране на нови предприятия. Достъп до финансови ресурси, включително по мерките на СП (2021-2027). 4. Диверсифициране на икономиката на селските райони. Развитие на МСП в традиционни сектори; 5. Запазване на тенденцията за увеличаване на броя на предприятията в конкретни селски общини. Създаване на микро и малки предприятия. 6. Създаване на производства в областта на биоикономиката. 7. Продължаване на тенденцията на увеличаване на броя на леглоденонощия в местата за настаняване в селските райони. Развитие на алтернативен туризъм в селските райони, където има съчетание на запазен горски фонд, исторически и културни забележителности, разнообразна флора и фауна. Дигитализация на туристическия сектор и навлизане на иновативни технологии; 8. Съвместни обучения с работодатели (дуално обучение). Подпомагане на изграждането на уличната мрежа, осветление, обогатена градска среда, среда за достигане на туристическите обекти, туристически атракции и др. Допълнителни стимули за учениците- курсове, обучения др. Изграждане на компютърни зали в училищата. Създаването на дуални паралелки в професионалните гимназии. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Макроикономическа нестабилност. Засилване на икономическия дисбаланс между селските и градските общини. Увеличаване на диспропорцията на живущите в селските общини спрямо градските. Миграция към урбанизираните градове. 2. Запазване на тенденцията за намаляване на населението в селските общини и на броя на ражданията в селските райони. Увеличаване на диспропорцията по полов признак в полза на жените. Демографски диспропорции и нарастване на населението над 65 г. Остаряване на населението с висока интензивност. Застаряването на работната сила. 3. Намаляване на населението, живеещо в селата. Неравномерното разпределение на населението в селските общини. Рискът от демографска криза в селските райони (предимно в малките населени места). Намаляване на броя на населението в трудоспособна възраст и в под трудоспособна възраст в селските райони. Увеличаване на населението в над трудоспособна възраст. Миграция на младите, обезлюдяване. 4. Изместване на икономическите дейности от селските райони към градските. Икономическа криза и намаляване на работните места. Липса на кадри с необходимата квалификация. Процентът на безработни лица на 100 души трудоспособно население в селските райони да продължи да надвишава този в градските. 5. Намаляване на броя на предприятията в някои от общините. Липса на развитие на предприятия със селскостопански дейности в конкретни общини. Липса на развитие на предприятия в преработваща промишленост в конкретни селски общини. Липса на развитие на предприятия в сектор търговия, ремонт на

Подобряване на материално-техническата база в училищата в селските общини. Развитие на дигитални библиотеки в селските райони.

9. Осигуряване на мобилни екипи за отдалечени и обезлюдяващи се райони с възрастно и слабо подвижно население. Промяна на модела на социални услуги за възрастното население. Разширяване на превантивните социални и здравни услуги за възрастни и лица с увреждания. Иновативни междусекторни услуги (интеграция на социални и здравни услуги) според реалните потребности на нуждаещите се.
10. Изграждане на нови пътища, рехабилитиране на пътни отсечки чрез различни проекти. По-ясна координация между АПИ и местна власт с цел избиране на най-подходящите отсечки за ремонтване. Извеждане от всяка селска община на най-нуждаещите се отсечки от ремонт според приоритета им за развитие на общината.
11. Изграждане на модерна широколентовата инфраструктура, която да ускори и подобри достъпът до високоскоростен интернет.
12. Насърчаване прилагането на устойчиви енергийни политики, подобряването на координацията на дейности, свързани с енергийната ефективност и ВЕИ, повишаване активността на МСП и на частния сектор, насърчаване и подпомагане участието на МСП за подобряване на възможностите за заетост и бизнес и трансграничната мобилност.
13. Навлизане на информационни и комуникационни технологии за разпространение на културно-историческото наследство на културни ценности и традиции. Използване на ИКТ за културни събития и привличане на млади творци. Подобряване на връзките между образованието, науката и бизнеса за повишаване на добавената стойност на услугите и продуктите.
14. Ускорено въвеждане на електронно управление и на публични електронни услуги чрез подобряване на достъпа до мрежите от ново поколение, подходящо обучение и стимулиране на фирмите за използване на електронно базирани услуги.
15. Повишаване на европейското финансиране чрез бизнес проекти, подпомогнати през МИГ в общините, които са слабо подпомогнати по основната ПРСР. Увеличаване на бюджета за подготовка и прилагане на стратегии за водено от общностите местно развитие с оглед покриването на повече селски райони в България и осигуряване на достъп до финансиране на малки по размер проекти.

автомобили и мотоциклети в конкретни общини.

6. Намаляване на разходите за придобиване на ДМА. Намаляване на конкурентоспособността на икономиката.
7. Задълбочаващи се диспропорции в развитието на туризма - силно доминиращи планински и морски курорти, които привличат значителна част от чуждите туристи.
8. Намаляване на броя лица с висше и средно образование. Увеличаване на принудително отпаднали деца от образователната система. Диспропорции в степента на образование и риск от социално изключване.
9. Затруднен достъп до лечебни заведения. Закриване на болнични заведения в малките общини. Недостиг на квалифицирана здравна помощ. Отдалеченост на селищата от мястото на предлагане на медицинска помощ.
10. Намален потенциал за развитие на културни дейности. Неизползван потенциал на читалищата. Ниска посещаемост на читалищата поради влошена възрастова структура и/или обезлюдяване.
11. Териториалното разпределение на общините с концентриране на европейско финансиране по инфраструктурни проекти се различава от разпределението по броя на проекти - наблюдава се струпване на общини в Южна България и Стара планина.
12. Дълъг период за изграждането на пътни отсечки и пътни съоръжения. Налагане на режим на водата в някои общини.
13. Липса на интерес към стартирането на нов бизнес.
14. Отдалеченост на някои села от главни пътища. Липса на логистична инфраструктура.
15. Забавянето в договорирането и съответно прилагането на стратегиите за местно развитие. Високи прагове за минимален брой на населението за формиране на МИГ в силно обезлюдени и отдалечени територии. Дълги срокове на процедурите за финансиране на проекти на бенефициенти от местните общности на МИГ.

Потребности по специфична цел 8 на регламента: НАСЪРЧАВАНЕ НА ЗАЕТОСТТА, РАСТЕЖА, СОЦИАЛНОТО ПРИОБЩАВАНЕ И МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО БИОИКОНОМИКАТА И УСТОЙЧИВОТО ГОРСКО СТОПАНСТВО

1. Диверсификация на икономическата дейност. Стимулиране на нови производства в областта на биоикономиката и кръговата икономика, които да бъдат насочени към сектори извън туризма, хотелиерството и ресторантьорството.

Икономическото развитие в селските райони, следва да улесни стопанската дейност и да стимулира дейности за насърчаване на местната конкурентоспособност, постигане на жизненост на населените места в селските райони и качеството и стандарта на живот, подобри степента на развитие на човешкия капитал и инфраструктура. Сметчането на въздействията на климатичните промени и адаптацията е цел на Стратегическия план и следва да се отчете при икономическите дейности, и производствата в селските райони. Необходимостта от защита на околната среда и намаляване на ефектите от климатичните промени за селските райони, се поражда и от социално–икономическото развитие, като част от тази уязвимост се проявява като натиск върху природните ресурси, които са основни за развитие на икономическите дейности в селските райони. Затова при интервенциите за насърчаване на диверсификацията на икономиката в селските райони следва да се интегрират инвестиционните решения в икономическите сектори с ефект, целящ подобряването на околната среда и укрепването на регионалната конкурентоспособност (промишлени дейности в области за ново бизнес развитие като биоикономика, кръгова икономика, въвеждане на чисти и възобновяеми енергийни източници за заместване на старите способности за използвана енергия в промишлените производства) и по-този начин да се насърчава приносът на икономиката в селските райони към по-ефективно използване на природните ресурси. Необходимо е насърчаването на различни производства, базирани на алтернативни производствени процеси, които могат да намалят екологичния отпечатък от дейността.

Диверсификация на икономиката в селските райони следва да се постигне чрез интервенциите в Стратегически план по стълб II и подобряване на достъпа до технологии и дигитализация (стратегия за умните села).

Икономическото развитие в селските райони, следва да улесни стопанската дейност и да стимулира дейности за насърчаване на местната конкурентоспособност, постигане на

жизненост на населените места в селските райони и качеството и стандарта на живот, както и да се подобри степента на развитие на човешкия капитал и инфраструктура.

Диверсификацията на икономиката в селските райони може да се постигне чрез развитие на икономически дейности свързани с търговия, услуги, преработващата промишленост, и по-малкото присъстват предприятия в сектори на индустрията, които допринасят с добавена стойност (изоставане в развитието на предприятия, внедряващи иновации в селските райони.).

Хотелиерството, туризма и ресторантьорството са добре развити отрасли в селските райони поради което подпомагането им по Стратегическият план не би довело до диверсификацията на икономиката в селските райони.

2. Подобряване на здравните и социалните услуги и разширяване на здравните и социални мобилни услуги.

Политиките в областта на здравеопазването и социалните услуги са ключови за преодоляване на множество здравни проблеми и предизвикателства в селските райони като достъпни, качествени, здравни и социални услуги, преодоляване на здравните и социални неравенства, оптимизиране на болничната и извънболничната помощ, подобряване на качеството на медицинската помощ и безопасността на пациентите.

Териториалните аспекти на политиките в здравеопазването в селските райони са свързани с процесите на обезлюдяване, застаряване на населението, влошената транспортна инфраструктура и достъпът на населението до здравни услуги. Това обвързва здравната политика с демографската, политиките в сектор транспорт и др. Държавната политика в областта на здравеопазването е насочена към подобряване на достъпа до здравно обслужване, повишаване качеството на здравните услуги чрез непрекъснат контрол и мониторинг, намаляване на основни рискови за здравето фактори и подобряване профилактиката на болестите.

3. Подобряване на публична инфраструктурата и технико-комуникационните системи в селските райони чрез:

3.1. Подобряване качеството на общинските пътищата чрез изграждане, реконструкция и/или рехабилитация на нови и съществуващи общински пътища,

съоръжения и принадлежностите към тях на територията на общини от селските райони.

3.2. Подобряване на водоснабдяването и пречистването на водите чрез изграждане, реконструкция и/или рехабилитация на водоснабдителни системи и съоръжения в селата и население места до 2000 жители .

3.3.Подобряване качеството на улиците на територията на общини от селските райони (изграждане, реконструкция и/или рехабилитация на нови и съществуващи улици и тротоари и съоръженията и принадлежностите към тях).

3.4. Подобряване и облагородяване на публичните пространства чрез: изграждане или обновяване на паркове, градинки, улично озеленяване, детски площадки и спортни съоръжения.

3.5. Подобряване енергийната ефективност на сгради, стопанисвани от местната власт.

Устойчивото социално-икономическо развитие на селските райони е неразривно свързано със съществуващата инфраструктура и качеството на предлаганите услуги за населението в селските райони. Недостига на инвестиции за обновяване на съществуващата инфраструктура и неадекватното качество на предлаганите услуги (спрямо градовете) е основният елемент, който продължава да разширява границите на развитие между селските и градските райони в България и който, освен това е пречка за създаването на равни възможности в социално-икономическото развитие на селските райони. Тези фактори водят до влошаване на качеството на живот в селските райони и застрашава способността им да задържат населението и да привличат инвестиции, което ги поставя в социално-икономически спад.

Населените места в селските райони в България ще станат привлекателни за бизнеса и за живеене, чрез поддържането и стимулирането на тяхното икономическо, социално и културно развитие, изграждане на липсващата или рехабилитация на съществуващата техническа инфраструктура, транспортни и комуникационни връзки.

Създаването и обновяването на публичната и техническата инфраструктура е основната за създаването на оптимална жизнена среда на селските райони, опазването на околната среда, създаването на достъпност и развитие на икономиката. Текущата ситуация в България показва необходимостта от развитието на техническа и социална инфраструктура в селските райони. Въпреки, че през програмния период 2007 - 2013 г. и 2014 – 2020 г. създаването и

обновяването на публичната и техническата инфраструктура (пътища, водоснабдяване, канализация, улици, тротоари, паркове, градини, спортна, общинска и социална инфраструктура и др.) в селските райони беше финансирано от ЕЗФРСР, тя е все още слабо развита и забавя социално-икономическото развитие на селските райони.

Предизвикателство за политиката в областта на развитие на селските райони са населените места със застаряващо население, села в периферните области, както и тези които са отдалечени от градските центрове на общините. Изолацията е резултат от протичащите неблагоприятни процеси на демографското развитие, а миграцията и урбанизацията се засилва и от лошата инфраструктура, ниско равнище на базисни публични и социални услуги, доход на човек от населението, нивото на квалифицираната работна сила. Предизвикателството е да се съживят изоставащите райони и да се поддържа икономическата активност. В тази връзка трябва внимателно да се насочат инвестициите в публична и технико-комуникационна инфраструктура, като с цел постигане на целесъобразност и ефективност да се прецени кои от тях да бъдат включени в интегрираните териториални инвестиции.

4. Подобряване на обектите за развитие на традициите и на културно-историческите обекти

Културата и духовното развитие в селските райони са фактор за подобряване качеството на живота, намаляване на миграцията на младите хора, за опазване на културното наследство и традиции. България е страна с богато културно, историческо и духовно наследство. В населените места средища на култура и духовност са библиотеките, читалищата и музеите. В по-големите градове – областните центрове предлагат повече възможности за културни развлечения като театри, кина и др. Характерно за културата в България е нейното многообразие, проявяващо се в недвижимите и движимите културни ценности и продукти на творчески индустрии.

Чрез ремонта и реставрацията на развитието на културно-историческите обекти ще се реализира в максимална степен местния икономически потенциал на селските райони, в които поради липса на производствени дейности или други стабилни източници на доход и заетост, са с по-ниски темпове на развитие, като в същото време ще доведе и до опазване и популяризира културното и историческото наследство и ще има благоприятно устойчиво въздействие по отношение на опазване на околната среда.

5. Подобряване на състоянието на образователната инфраструктура с цел увеличаване на дела на населението, което има достъп до подобрени услуги

Човешкият капитал се отъждествява с качествата на хората и зависи както от нивото на образование, така и от неговото качество. В съвременните динамични условия, човешкият капитал е съществен за въвеждането на технологични иновации и за развитието на икономиката. В страната образователното равнище на населението значително се подобрява през годините, следвайки ясно изразена тенденция на увеличаване на броя и дела на населението с висше и средно образование и същевременно намаляване на броя на лицата с основно и по-ниско образование.

Степента на завършено образование е необходимо условие за осигуряване за заетост на жителите, за получаване на по-високи доходи, за постигане на по-добро качество и стандарт на живота на населението, а в териториален аспект и за намаляване на риска от бедност и социална изолация.

Между селските и градските райони отново се очертава диспропорция по отношение на образователното равнище. Необходимо е да се обърне внимание на населението в училищна възраст в селските райони, като условие за постигането на баланс в образованието.

Затова отново като идентифицирана нужда в селските райони излиза нуждата от инвестиции в образователна инфраструктура. Отново инвестициите ще бъдат насочени към общинска образователна инфраструктура и общински професионални гимназии по земеделие, в които да се обучават бъдещите земеделски производители.

Възможност е и стимулирането на сътрудничество между фермери и образователни структури за насърчаване на включването на ученици и студенти и натрупване на практически опит.

6. Разширяване прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР, поради изградения административен и управленски капацитет и възможността за финансиране на проекти, които отговарят на местните потребности и създават или запазват заетост за местното население.

Подходът Лидер се прилага като метод за подпомагане на местните общности в селските райони от 1991 г. Той е инструмент, който работи добре в различни условия и видове

райони чрез приспособяване на политиката за развитие на селските райони към големите различия в нуждите на селските райони. В резултат на доказаните му ползи, подходът е задължителна част от програмите за развитие на селските райони след 2000 г., а от 2014 г. е дадена възможност да се прилага и в градските райони, като подход „Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР).

Подходът Лидер/ВОМР доближава европейската политика до хората и бизнеса от селските райони чрез подобряване на достъпа до финансиране от европейските фондове на малки по размер бизнес дейности с помощта на екипите на местните инициативни групи, подпомага изграждането на местен капацитет за усвояване на европейски средства сред членове на местната общност, много от които нямат друг достъп до европейски средства, подпомага задържането на инициативни хора в местната общност.

Прилагането на подхода насърчава създаването на публично-частни партньорства (чрез местните инициативни групи) с участието на местния бизнес, граждански и неправителствени организации и местната власт, които съвместно определят потребностите и потенциала на територията за развитие.

България прилага подхода Лидер/ВОМР през последните два програмни периода, като към настоящия момент работещи са 64 местни инициативни групи, които обхващат територията на 115 общини и 1 646 000 жители.

Разширяването на подхода ще даде възможност на по-голяма част от местните общности на територията на страната сами да определят потребностите и потенциала за развитие на територията, на която живеят, да вземат решение за областите, които за тях е важно да се развиват и в резултат да определят мерките, чрез които това може да бъде постигнато, а в последствие – да одобряват и конкретни проекти, които да получат публично финансиране. Това би изградило както местен управленски капацитет и такъв за управление на поректи, така би спомогнало в голяма степен и за решаването на дефинирани от местната общност проблеми на съответната територия.

Специфична цел 9 на регламента: ПОДОБРЯВАНЕ НА РЕАКЦИЯТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ЕС В ОТГОВОР НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ХРАНИТЕ И ЗДРАВЕТО, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗА БЕЗВРЕДНА, ПИТАТЕЛНА И УСТОЙЧИВА ХРАНА, КАКТО И ЗА ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ КЪМ ЖИВОТНИТЕ

SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Пестицидният отпечатък в България е сред най-ниските в Европейския съюз. 2. Положителна тенденция за спазване изискванията за хуманно отношение и за съответствие на животновъдните обекти. 3. Висок процент на обхванатите свине от Държавната помощ за хуманно отношение. 4. Мерки, които осигуряват по-добро хуманно отношение индиректно подобряват здравословния статус на животните. 5. Делът на пробите с идентифицирани остатъчни количества от антибиотици в храни от животински произход все още е малък. 6. Нарастват сертифицираните площи за отглеждане на биологични продукти у нас, както и броят на операторите в БЗ. 7. Биологичният сектор се развива с бързи темпове, по-високи в сравнение със средните темпове за ЕС-28. Големият дял на площите в преход към БЗ от общите площи с БЗ и от ИЗП е показател за интереса към сектора и за потенциала му за растеж. 8. Нараства броят на животните, отглеждани биологично (лидер при пчелните семейства). 9. Увеличаване на продукцията от БЗ и търсенето на биосуровини. 10. Организираност на биологичните производители в браншови организации. 11. България разполага с подходящи почвени и климатични ресурси за развитие на био земеделие. Голяма част от земята в България е подходяща за биологично земеделие; 12. Една трета от пчелните семейства в България се отглеждат в съответствие с методите на биологичното земеделие 13. България е най-големият производител на биологично розово и лавандулово масла в света. Това определя страната като ключов производител с традиции в производството на суровини за био козметиката. 14. Все повече млади хора се насочват към биологично производство и/или преработка. 15. Има изградени консултантски и обучителни екипи по биологично земеделие към НПО, които предлагат услуги на пазарен принцип. 16. В научните институти се поддържат семена от местни сортове зърнени култури, зеленчуци, плодове, които са издръжливи на болести, неприятели и са подходящи за нашите климатични условия, както и за биологично производство. 17. Във висшите учебни заведения се предлагат специалности за ОКС „Магистър“ (Аграрен Университет - Пловдив и Тракийски университет – Стара Загора обучават 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Макар и под средните европейски равнища, нивото на използвани продукти за растителна защита показва тенденция за нарастване в последните години. 2. Остатъчни вещества от пестициди над максимално допустимите граници се забелязва основно във вноса на храни и суровини от трети страни, което предполага, че е важно усилията на контролните органи да се запазят в тази посока. 3. Фосфорният баланс следва отрицателни стойности през последните години. 4. Увеличението на използваните азотни торове на единица площ, създава риск от замърсяване на водите с нитрати. 5. Растат количествата на продадените и вероятно използвани ветеринарни антимикробни средства на животинска единица и превишението е два пъти над средното за ЕС. 6. По-ниски средни добиви от БЗ в сравнение с подобни в ЕС и с конвенционалните такива. 7. Малък брой преработвателни предприятия за някои от секторите (животновъдство) и недостатъчно развит преработвателен сектор (животновъдство). 8. Износ на биологични продукти предимно като суровина (изнася се добавена стойност). 9. За част от биологичния сектор съществен мотив за производството е получаването на субсидии. 10. Ограничено производство на биологичен фураж; 11. Малък брой преработвателни предприятия за някои от секторите-животновъдство и растениевъдство; 12. Недостатъчно квалифицирана работна сила в сферата на биологичното производство; 13. Няма гаранции за тези, които започват биологично производство, че в близост няма да се развива застрашаваща биологичното земеделие дейност; 14. Производителите на биологични семена и посадъчен материал не получават специално подпомагане за тази дейност, което води до твърде слабо развит пазар на биологични семена и посадъчен материал

студенти в специалност „Биологично земеделие”), както и отделни избираеми дисциплини или модули по Биологично земеделие (Аграрен Университет – Пловдив, Лесотехнически Университет - София и Тракийски Университет - Стара Загора). Аграрен Университет – Пловдив чрез Центъра за продължаващо обучение предлага и специфични курсове в областта на биологичното производство, с различен хорариум според потребностите на обучаемите.

18. Има достатъчно на брой биологични ферми с модерни системи на биологично производство, които могат да бъдат използвани като центрове за обучение и провеждане на научни опити.

19. През последните години се утвърждават нови канали за продажба в цялата търговска мрежа; все повече супермаркети, малки магазини и бензиностанции започват да продават биологични продукти.

20. Осигуряването на благоприятни условия за развитие на биологичното земеделие е заложено в стратегически документи на национално и местно ниво.

21. Изградени са административна структура към Министерство на земеделието, храните и горите: дирекция „Биологично производство“ и Консултативен съвет по биологично земеделие.

22. Регистрацията на продукти като ЗНП/ЗГУ/ХТСХ е възможност на производителите да повишат имиджа на своите продукти и им осигурява достъп до нови пазари

23. По-високи цени за регистрираните като ЗНП/ЗГУ/ХТСХ продукти, тъй като се предоставя гаранция за спазване на метода на производство.

24. Повишен интерес на производителите от участие към схемите за качество.

25. Правна защита от имитации на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ.

26. Незадължителният термин за качество „планински продукт“, като част от схемите за качество, е възможност на производителите да предоставят гаранция за произхода на продуктите от планински райони.

27. Търсенето на продукти с термина „планински продукт“ е способ за активизиране на местната икономика.

15. Ограничен брой и капацитет на лаборатории за тестване на първична биологична земеделска продукция и на преработена продукция

16. Недостатъчно ниво на прилагане на научните достижения в биологичните ферми в България; недостатъчно ниво на съвременни знания и недостатъчно прилагане на научните достижения в голяма част от биологичните ферми в България

17. Приложните научни изследвания и технологии за биологично производство в България не са достатъчно, а тези, които се разработват не са достатъчно популяризирани сред практикуващите био земеделие. Има специална нужда от изследвания и съвременни решения при преработката на храни и напитки, при производството на био козметика. Нито един от университетите и научните институти в тази област не работи в сферата на биологичното производство и преработка

18. Слаба връзка между науката, бизнеса и държавата, изразяваща се в липса на синхрон и обща визия за развитие на научните изследвания, биологичното производство и държавните политики и приоритети за развитие на селското стопанство, науката и икономиката

19. Липса на информационни кампании, насочени към потребителите, за ползите и предимствата на биопродуктите;

20. Липса на държавна политика за включване на биопродуктите като задължителна съставка на менютата на детски градини, училища, социални и здравни заведения

21. Липсва информация за оборотите от продажба на биологични продукти в страната – български и вносни. Нито една институция не събира такива данни.

22. Липсва специализирана борса за биологични продукти.

23. Слаби позиции на българските биологични продукти на външния пазар.

24. Липса на нагласи за сдружаване сред производителите, което е бариера пред успешната пазарна реализация на нишови продукти с растящ пазар, но търсещи по-големи партидни количества

25. Малък пазар на разрешените продукти за растителна защита и третиране на животни за биологично производство, което ги оскъпява

26. Непостоянно финансиране за представяне на био продуктите на национални изложения (липсва сигурност и предвидимост)

27. Некратък процес на регистрация на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ, който включва процедура на национално ниво и процедура на ниво ЕС.

28. Ограничени финансови възможности на потенциалните заявители на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ, което затруднява поемането на икономически разходи и разходите по контрола за спазване спецификацията на продукта.

29. Ниската степен на организираност на производителите, желаещи да се обединят като група производители на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ.

30. Специфични географски и климатични условия в планинските райони, които

	<p>обуславят по-слаби добиви и, които не позволяват машинизиране на производството.</p> <p>31. Нелоялни търговски практики в търговската мрежа свързани с продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ.</p> <p>32. През последните години животновъдството в България е изправено пред сериозното предизвикателство на масово разпространяващи се заразни заболявания по животните, поради недостатъчно превантивни мерки на ниво животновъден обект, което представлява сериозен риск за качеството и безопасността на произвежданите продукти.</p> <p>33. Не се използват достатъчно алтернативи на пестицидите и торовете в растениевъдството, като например опрашването на културите от пчели, което може да увеличи добивите до 30 % и е регулирана възможност съгласно Закона за пчеларството. В същото време тази практика ще подобри здравния статус на пчелите, тъй като намаляването на употребата на вредно действащите им пестициди, ще даде възможност да запазят имунната си защита и да се намали употребата на ветеринарномедицински препарати в пчеларството.</p>
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Повишава се информираността и интереса на потребителите към консумацията на храна с доказани здравословни качества. 2. Търсенето на продукти от късите вериги е съществено и трябва да бъде разширен, а не ограничаван достъпът на потребителите до тях. 3. Нарастващо търсене на чисти и вкусни биопродукти и ориентация към прилагане на щадящи околната среда селскостопански практики. 4. Продължаването на прилагане на отделна мярка към ПРСР 2020 за подпомагане на БЗ. 5. Утвърждаване на нови канали за продажба на биопродукти в търговската мрежа. 6. Растящ интерес към биопродуктите в европейски мащаб създава условия за насочване на вътрешното производство за износ . 7. Възможност за включване на биопродуктите като задължителен елемент от менюто на обществени заведения за хранене. 8. Плащанията за БЗ по линия на ПРСР са силен стимул за развитие на БЗ. 9. Има подходящи условия за развитие на научна дейност за БЗ; изходен материал семепроизводство на биологични семена; местни породи и сортове за БЗ. 10. Потенциал за засилване ролята на научните изследвания, иновациите и технологичните решения в разработването, производството и пазарната реализация на хранителни продукти с високо качество и здравословни ползи. 11. Обвързване на екологичните политики на държавата с биологичното земеделие и представяне на ползите от това. 12. Стимулиране на местни икономически инициативи отдолу-нагоре и на нагласите 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Растящи изисквания към земеделските производители по отношение опазване на околната среда, качеството на производство, хуманно отношение към животните, което оскъпява и създават пречки пред земеделските производители. 2. Расте делът на вносните храни, поради загубата на конкурентоспособност и променливото качество на българските продукти. 3. Съществуващо недоверие в потребителите заради неправилно етикетирание, използването на нездравословни съставки, основно при млечните и месни продукти. 4. Еднакъв размер на компенсаторните плащания в БЗ за попадащи в една и съща група култури, но с различни по тежест производствени разходи. 5. Недостатъчна по обем и недостоверна информация в официалната статистика за БЗ и за търговията с биопродукти. 6. Липса на анализ за потенциала на вътрешния пазар на биологични продукти в България, както и анализ за конкурентните предимства на сектора на БЗ в международен аспект. 7. Недостатъчна по обем и показатели е официалната статистика за БЗ и за търговията с биопродукти. 8. Електронните бази данни за сертифицирани оператори, контролиращи лица, посевен и посадъчен материал може да бъдат подобрили, следва да продължат усилията за усъвършенстване на създаденият биорегистър . 9. Съществува голяма зависимост на производителите на биологични

за сдружаване.

13. Стимулиране на износа чрез подкрепа за участие в изложения и организиране на посещения и двустранни срещи с купувачи от други държави.
14. Въвеждане на местни биологични продукти в храните, предлагани в държавни и общински обекти, болници, училища, военни поделения и др.
15. Съществуват местни породи и сортове, които могат да направят производството по-рентабилно.
16. Създаване на независими специализирани борси за биологична продукция или отделяне на специални места за тази цел.
17. Обвързване на екологичните политики на държавата с биологичното земеделие.
18. Въвеждане на критерии за подбор на проектни предложения и въвеждане на ограничения, които осигуряват справедливо и целесъобразно разпределяне на средствата.
19. Анализ на държавните помощи за финансиране на програми за справяне с болести и неприятели, за сертификация на качеството и за малки преработвателни линии.
20. Европейската комисия е поставила като приоритет борбата с антимикробната резистентност и ще осигури целеви средства за изпълнение на инициативи и мерки в тази насока, с възможност за изграждане на единна електронна система за вписване и проследяване на вноса, производството, търговията и съхранението на ветеринарномедицински продукти и медикаментозни фуражи, както и тяхното приложение върху животните, което ще позволи по-ефективен контрол върху употребата на ВМП.
21. Подкрепа на производителите, участващи в схемите за качество, включително производителите на незадължителния термин за качество „планински продукт“, чрез включване на мярка „Схеми за качество на селскостопански продукти и храни“ в новия програмен период на ПРСР.

продукти от плащанията по линия на ПРСР.

10. Растящи разходи за сертификация и контрол.
11. Неразвит преработвателен сектор на биологична продукция (животновъдство).
12. Липса на стимули, обвързани с пазарна реализация на биопродуктите. Реализация на биопродукция като конвенционална.
13. Слабости в осъществяване на връзки и логистика между производители - преработватели - търговци. Необходими са мерки за мотивация и засилване на сътрудничеството.
14. Ниската покупателна способност на населението не допринася за разширяване на пазарния дял на биологичните продукти у нас – сега и в дългосрочен план. Липса на доверие в контрола. Липса на информираност у потребителите за „био“.
15. Високата цена на много от иновационните решения в биологичното производство затруднява достъпа и внедряването им в тези стопанства.
16. Липса на интерес от страна на био производителите към научни разработки и научни технологии за биологично производство.
17. Трудна охрана на опитните площи и недобросъвестно замърсяване с химични вещества.
18. Липса на финансиране на научните изследвания за био производство.
19. Слабата ангажираност с проблемите на опазването на околната среда в обществото.
20. Финансовото подпомагане за БИО сектора през следващия програмен период да продължи и през следващия програмен период.
21. Финансирането на консултантски услуги и професионално обучение за биологични производители в следващия програмен период да се запази.
22. Забавяне в одобрението и изпълнението на Националния план за действие срещу антимикробната резистентност, основан на подхода „Едно здраве“, който дава основание за целево финансиране от ЕС на мерките, заложи в него.
23. Невъзможност на някои малки ферми, както и на повечето обекти тип „лично стопанство“ да изпълнят изискванията за биосигурност, с което компрометират здравния статус на другите обекти с оглед на постоянната опасност от разпространение на редица заразни заболявания в на територията на България и съседните държави.
24. Растящи разходи за сертификация и контрол при производителите, участващи в схемите за качество.
25. Планинските райони се характеризират със застаряване на населението и негативна тенденция за обезлюдяването му.

Потребности по специфична цел 9 на регламента: ПОДОБРЯВАНЕ НА РЕАКЦИЯТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ЕС В ОТГОВОР НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ХРАНИТЕ И ЗДРАВЕТО, ВКЛЮЧИТЕЛНО ЗА БЕЗВРЕДНА, ПИТАТЕЛНА И УСТОЙЧИВА ХРАНА, КАКТО И ЗА ХУМАННО ОТНОШЕНИЕ КЪМ ЖИВОТНИТЕ:

1. Насърчаване и подпомагане на биологичното земеделие, както и на научните изследвания в тази посока

Резултатите от анализа на слабите страни, възможности и заплахи пред производството и преработка на първична селскостопанска продукция и развитието на пазара и формиране на потребителско търсене на биологични продукти показват необходимост от действия в посока насърчаване и подпомагане на българските биологични продукти. Статистиката показва, че биологичното производство (БП) пряко реагира на помощите под формата на субсидии за неговото развитие. Биологичното земеделие спомага за облекчаване на някои от отрицателните въздействия на интензивното земеделие и за осигуряването на продоволствена сигурност, за използването на природните блага и услуги, като ги поддържа за бъдещите поколения. Биологичното производство носи ползи за околната среда и предлага голям потенциал за разработване на местни, с ниска цена и ниски разходи/вложения еко-технологии за производство на храни, без да се причиняват щети на здравето на хората и околната среда.

Откроява се нуждата от интервенции за насърчаване не само поемането на агроекологични ангажименти и сертифицирането на земеделски площи, но и подобряване на ефективността на биологичното производство, увеличение на обемите произведени биологични стоки, усилия за насърчаване на преработването на продукцията. В този смисъл бъдещите политики за развитие на биологичното производство в България биха били по-ефективни ако: осигурят финансово подпомагане на земеделските стопани, които развиват ефективно биологично производство; насърчават навлизането на квалифицирана работна сила в сферата на биологичното производство и преработка; подпомагат дейността на производителите на биологични семена и посадъчен материал.

Наблюдава се дефицит по отношение на връзката между науката, бизнеса и администрацията, изразяваща се в липса на синхрон и обща визия за развитие на научните изследвания, биологичното производство и държавните политики и приоритети за развитие

на селското стопанство, науката и икономиката. Липсва интегрирана система за консултации по биологично земеделие на национално ниво, а приложните научни изследвания и технологии за биологично производство в България не са достатъчно популяризирани сред практикуващите биоизземелие. Като резултат е налице недостатъчно познаване на същността, методите на производство и философията на биологичното земеделие сред земеделски производители.

Ето защо, увеличаване нивото на съвременни знания, насърчаване прилагането на научните достижения и технологични иновации в биологичните ферми в България, както и продължаващото професионално обучение (както на учени, студенти и ученици, така и на самите биологични оператори) са съществени фактори за устойчивото развитие на сектора, които изискват конкретни мерки и действия.

2. Подобряване на контрола (лабораторна дейност), пазарна организация, реализация и маркетинг в конвенционалното и биологичното производство

Липсата на доверие в сектора задържа реализацията на българските биопродукти, тъй като успешните продукти на пазара в момента са от други държави, в които има доверие. Доверието е в конкретни марки, а не към целия сектор. Ето защо е необходимо подобряване и създаване на нови лаборатории в страната за тестване на първична биологична земеделска продукция и на преработени биологични суровини и продукти.

Съществува необходимост от създаване на независими специализирани места (къси вериги на доставка) за биологична продукция в големите градове. Необходимо е да се предприемат мерки малките стопанствата да се обединят, като се създадат условия за развиване на селскостопански бизнес с биологични продукти.

Безспорно важно е биологичното производство да расте – като площи, брой оператори и произведена продукция. Но не по-малко важно е обаче тази продукция да намери съответната реализация – било то на вътрешния или външния пазар, в суров или преработен вид. В тази връзка възниква необходимост от промотиране на европейски и национални програми за биоизземелие; осигуряване на информация за възможности за пазарна реализация на био продукцията, както и за мерките по ПРСР или по други програми, подходящи за кандидатстване за биооператорите; промоционални кампании за конкурентни биопродукти; финансова помощ за български био-щандове на международни изложения.

По отношение на конвенционалното производство се наблюдава необходимост от засилване на пазарната ориентация на производителите, тяхната организираност и възможност да реализират продукцията си чрез къси вериги и достъп до веригите с цел потребители да могат лесно и с ниски разходи да имат достъп до свежа и качествена храна. Това изисква значителни разходи, за да може производителите да отговарят на завишени изисквания за планиране, производство, обработване на насажденията, събиране и реализация на продукцията.

3. Насърчаване потреблението на биологични продукти чрез повишаване доверието на потребителите и включването им като задължителен елемент от веригата на предлагане на храни в частни и обществени заведения, в детски градини, училища, социални и здравни заведения.

Биологичното производство може да допринесе не само за устойчиво производство, но и за устойчиво потребление – като се формират и променят нагласите на потребителите и поведението им в по-широк аспект. Целта е да се акумулира ефекта не само от промотиране и подпомагане на производството, но и от потреблението на биологични продукти което е в полза на самите био производители.

През последните години се утвърждават нови канали за продажба в цялата търговска мрежа. Все повече супермаркети, малки магазини и бензиностанции започват да продават биологични продукти. Консолидира се мрежата от специализирани магазини за биологични продукти и храни и специализирани форми на маркетинг. В същото време липсва държавна политика за включване на биопродуктите, като задължителна съставка на менютата на детски градини, училища, социални и здравни заведения. Липсва достатъчно защита на термина “био” от институциите. Липсва информация за нуждите на потребителите на биологични продукти: какви продукти по-конкретно търсят. В тази връзка е необходимо да се продължи да се актуализира нормативната уредба и политика в подкрепа на биологичното земеделие, производство и потребление.

4. Подобряване качеството на храните, насърчаване консумацията на здравословна храна, повишаване информираността на потребителите, относно етикетирание на храните и засилване контрола при внос на суровини и храни.

Потребителите стават все по чувствителни към състава и качеството на храната, която консумират и това трябва да се насърчава, чрез механизми за подобряване качеството на храните. Нараства и интересът на потребителите към консумацията на храна с доказани здравословни качества. Повишаване информираността на потребителите относно етикетирването на храните ще доведе до консумиране на по-качествени и по здравословни храни и ще повиши тяхното доверие в производителите на храни. Остатъчни вещества от пестициди над максимално допустимите граници се забелязва основно във вноса на храни и суровини от трети страни, което предполага, че е важно усилията на контролните органи да се засилят в тази посока.

5. Подкрепа на производителите, участващи в схемите за качество съгласно Регламент (ЕС)№ 1151/2012 относно схемите за качество на селскостопански продукти и храни.

Повишаването на интереса към качествени и традиционни храни, създава търсене на селскостопански продукти и храни с разпознаваеми специфични характеристики, по-специално свързани с географския им произход. Производството на традиционни местни продукти и тяхното промотиране на пазара е обусловено от нарастване на потребителския интерес към храни с гарантиран произход и качество. Чрез използване на схемите на качество се гарантира опазването на разнообразието от автентични продукти, които биха изчезнали при обичайната пазарна среда. Стимулирането на местните производители от страна на държавата да регистрират продукти по схемите за качество ще позволи достъп до по-големи пазари и увеличаване на обема на продукцията, повишаване цената на продуктите и улесняване на сътрудничеството с други производители, включително и чрез изграждане на ефективна група на производителите на съответния продукт. В тази връзка предлагаме да се използва възможността за разработване на мярка „Схеми за качество на селскостопански продукти и храни“ в ПРСР 2021-2027 г. с цел предоставяне на техническа помощ на групите производителите на продукти със ЗНП/ЗГУ/ХТСХ при изготвянето на продуктовата спецификация, подкрепа на българските земеделски производители за популяризиране, комуникация и маркетинг на тези храни, както и финансиране на разходите за контрол на съответствието им със спецификацията. В обхвата на тази мярка следва да се включат и производителите на незадължителния термин за качество „планински продукт“. Планинските райони имат специфични климатични и географски особености и се характеризират със застаряване на населението и негативна тенденция за

обезлюдяването му. Финансирането на дейности, свързани с производството на продукти в планинските райони, биха стимулирали местното население активно да участват в схемата за термина за качество „планински продукт“. Това ще доведе до активизиране на местната икономика, а потребителите ще имат възможност да се възползват от продукти с гарантиран произход от планински райони. Помощта, която следва да се предоставя на производителите на термина „планински продукт“, в рамките на горепосочената мярка по ПРСР, е свързана с първоначалното включване на производителите в схемата, както и при популяризиране, комуникация и маркетинг на тези продукти.

6. Подобряване отглеждането на животните

За постигане на подобряването на хуманното отношение при отглеждането на животните се прилагат мерки за стимулиране на стопаните при поемане доброволни ангажименти при отглеждане на животните надхвърлящи заложените стандарти, като се упражнява контрол от компетентната структура. Действията за подобряване на хуманното отношение към животните са успешни в някои области, но съществуват и слабости, които могат да бъдат на ниво стопанствата (рутинното купирание на опашките на свинете, по време транспорта и клането).

Силното увеличаване в последните години на индустриалното животновъдство и конкурентния натиск върху Европейските пазари от вноса на животинска продукция с ниски или без никакви стандарти за благосъстояние на животните са предизвикателство за необходимостта от подобряване на хуманното отношение към животните. Хуманното отношение засяга непряко безопасността на храните (поради тесните връзки между доброто състояние на животните, тяхното здраве и пренасяните чрез храната заболявания).

Биологичната сигурност е неизменен компонент от мерките прилагани за осигуряване на благосъстоянието на животните в животновъдните обекти. Във връзка със зачестилите прояви на силно заразни заболявания при животните в страната след 2016 г., като Заразен нодуларен дерматит, Високопатогенна инфлуенца (грип) по домашните птици, Чума по дребните преживни и Африканска чума по свинете се идентифицира невъзможност на някои малки ферми, както и на повечето обекти тип „лично стопанство“ да изпълнят изискванията за биосигурност, с което компрометират здравния статус и биологичната сигурност на другите обекти с оглед на постоянната опасност от разпространение на заразни заболявания на територията на България и съседните държави. Това определя

необходимост от засилване на мерките за постигане на по-високи нива на биосигурност в малките ферми и обектите тип „лично стопанство“.

7. Намаляване употребата на антимикробни средства в селското стопанство.

Проблемите със здравния статус на животните са сериозен риск за качеството и безопасността на произвежданите продукти и поради завишена употреба на антимикробни средства за борба с болестите по животните. Основен риск, свързан с употребата на ветеринарни антимикробни средства в животновъдството освен опасността от остатъчни количества в храните е създаване на антимикробна резистентност. Антимикробната резистентност или резистентността, която микроорганизмите развиват към антимикробните лекарствени средства, които преди са действали ефективно върху тях, представлява все по-нарастваща заплаха за здравето в световен мащаб. Европейската комисия е поставила като приоритет борбата с антимикробната резистентност и ще осигури целеви средства за изпълнение на инициативи и мерки в тази насока, с възможност за изграждане на единна електронна система за вписване и проследяване на вноса, производството, търговията и съхранението на ветеринарномедицински продукти и медикаментозни фуражи, както и тяхното приложение върху животните, което ще позволи по-ефективен контрол върху употребата на ВМП.

За намаляване употребата на антимикробни средства допринасят и инициативите за осигуряване на биосигурност и високи стандарти за хуманно отношение, спазване на добрите животновъдни практики, и изготвяне и прилагане на планове и стандартни оперативни процедури за всеки обект, свързани с профилактика и контрол на болестите и стимулиране преференциална употреба на други типове ветеринарномедицински продукти, в случаите в които е приложимо, като например ваксини, пробиотици и пребиотици, включително инактивирани имунологични ветеринарни лекарствени продукти съгласно чл. 2, параграф 3 от Регламент (ЕС) 2019/6. Всички тези мерки трябва да бъдат подкрепяни с всички възможни политики и стимулирани с осигурени допълнителни финансови средства, тъй като са в основата на превенцията на редица здравни заплахи и по-този начин ще осигурят по-безопасни и по-висококачествени храни.

8. Интервенции за подобряване използването на торове и продукти за растителна защита в земеделието

По-малката употреба на продукти за растителна защита ще бъде една от ключовите цели в бъдещата Обща селскостопанска политика предвид засилването на осведомеността относно негативните въздействия от нецеленасоченото и прекомерно използване на ПРЗ в земеделието. Макар и под средните европейски равнища, нивото на използвани продукти за растителна защита показва тенденция за нарастване в последните години. Следва да се постави фокус върху целенасоченото прилагане на пестициди - да бъдат селективни по отношение на целта и да имат минимални странични ефекти върху здравето на хората, полезните организми и околната среда. Насърчаването на внедряването на интегрирани системи за управление на вредителите и на алтернативни подходи или методи за защита на растенията ще намали необходимостта от използването на по-големи количества продукти за растителна защита. Нарастващото по света население увеличава търсенето на храни и изисква от производителите да увеличават добивите като същевременно се опазва максимално околната среда. Използването на интегрирани системи за управление на вредителите би могло да доведе до устойчиво земеделие в дългосрочен план, при което едновременно се опазва околната среда и се доставят достатъчни количества безопасни и качествени храни. Прецизното земеделие се очертава да бъде един интелигентен подход за управлението на производството, което да води до оптимална продукция и опазване на ресурсите. По отношение на използването на минерални торове, този подход ще позволи да се определят конкретните срокове и количество на торене, ще позволи внасянето на торове на точков принцип, както и предвиждането и прогнозирането на болестите. Насърчавайки прецизното земеделие като подход на управление на стопанството ще се повиши ефективността на производството, ще се подобри качеството на продукцията, ще се опазват почвата и водните ресурси.

Хоризонтална специфична цел на регламента: МОДЕРНИЗИРАНЕ НА СЕКТОРА ЧРЕЗ СТИМУЛИРАНЕ И СПОДЕЛЯНЕ НА ЗНАНИЯТА, ИНОВАЦИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ В ПО-ГОЛЯМА СТЕПЕН

SWOT анализ

СИЛНИ СТРАНИ

1. Системата за споделяне на знания и иновации в селското стопанство на страната (ССЗИСС) включва разнообразни и добре развити научни, университетски, частни и професионални организации.
2. Селското стопанство е единственият отрасъл, за който са изградени и обществено финансирани специални структури за научно обслужване - ССА и НССЗ.
3. Относителният дял на учените, докторите и докторите на науката в аграрните НИРД нараства;
4. Броят на признатите нови сортове и хибриди растения и породи животни, утвърдени технологии е значителен;
5. Професионалното образование в областта на селското и горско стопанство се осъществява в голям на брой средни и висши училища;
6. Увеличава се броят и се разширява тематиката на предоставените консултации на земеделските производители.
7. Наличие на безплатна и достъпна помощ за земеделските производители чрез НССЗ.
8. Възможност за участие на земеделските стопани в мероприятия от различен вид, свързани с трансфер и разпространение на знания и иновации;
9. Частни консултантски организации са активни в подготовка на бизнес планове и проекти по инвестиционните мерки.
10. За почти всички видове иновации се наблюдава засилен интерес към внедряване от производителите.
11. Провеждат се многочислени мероприятия свързани с цифровизирането на земеделието
12. Предприемат се значителни мерки за цифровизация на аграрната администрация в страната, което води до повишаване на ефективността и подобряване на обслужването.

СЛАБИ СТРАНИ

1. За системата за знания и иновации в селското стопанство на страната няма достатъчно официална или друга надеждна информация. Системата AKIS не функционира в пълна степен.
2. Делът на университетския и частен (бизнес) сектор на аграрните НИРД е незначителен.
3. Влошена кадрова осигуреност и възрастова структура на НИРД в аграрната сфера.
4. Материално-техническото оборудване в ССЗИСС изостава от световните стандарти.
5. Ниско качество на образованието и недостатъчна адаптивност на училищата към потребностите на бизнеса.
6. Болшинството от мениджърите на земеделски стопанства са единствено с практически опит и без никакво земеделско обучение.
7. Липса на финансови средства, нежелание за поемане на риск и недостатъчна квалификация у фермерите затруднява навлизането на иновациите.
8. В много области консултантската дейност се извършва от ограничен брой частни организации.
9. Едва 5% от производителите в планинските райони на страната реално ползват компютърни програми в управлението на стопанствата.
10. Съществуват големи различия в достъпа до интернет на домакинствата в гъсто населените и селските райони.
11. Голяма част от връзките в ССЗИСС не са ефективни.
12. Степента на внедряване на нови методи на производство, форми на организация и маркетинг, технологии на прецизно земеделие и автоматизация на процесите е незадоволителен.
13. Съществува значителна диференциация в използването на съвети и консултации и внедряването на иновации в отделните подотрасли на селското стопанство, в земеделските стопанства от различен юридически тип и размери, и в различните райони на страната.
14. Няма достатъчна информация сред фермерите и организациите на

	<p>земеделските производители за постиженията и „готовите“ иновации на родните институции.</p> <p>15. Малка част от подпомогнатите стопанства въвеждат нови технологии или продукти.</p> <p>16. Близо половината от земеделските стопани не са запознати със същността на цифровото земеделие, а само 14% използват съвременни цифрови технологии.</p>
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ролята на бюджетното финансиране на аграрни НИРД относително се повишава. 2. При достатъчни стимули и изгоди частният сектор активно се включва в аграрните НИРД. 3. Наличие на значителна обществена подкрепа и финансиране за „Трансфер на знания и действия за осведомяване“, „Консултантски услуги, управление на стопанството и услуги по заместване на стопанството“ и „Сътрудничество“. 4. Модернизацията на земеделските стопанства е важно направление от обществената подкрепа за българските стопанства. 5. Приета е Стратегия за цифровизация на земеделието и селските райони на Република България, която цели да превърне българското селско стопанство във високо технологична, устойчива, високо продуктивна и атрактивна сфера. 6. Съществува голям потенциал за повишаване на ефективността при адекватна подкрепа и модернизиране на СЗИСС. 7. Европейската и световна СЗИСС предоставя големи възможности за бърз и ефективен трансфер на знания и иновации. 8. Стимулиране на обмена на знания с практическа насоченост по отношение на мениджмънта, знания за опазване на околната среда, специфики за отглеждането на култури/животни. 9. Оценка на резултатите от научените уроци и приложената мярка за иновации с цел правилно таргетиране и разширяване на подпомагането в следващия програмен период. 	<p>ЗАПЛАХИ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Разходите за НИРД в селскостопански науки значително намаляват както абсолютно, така и като относителен дял. 2. Разходите за иновационна дейност са високи, което води до високи цени на иновативните технологии и продукти. 3. В страната не е изградена ефективна структура за организация на системата за знания и иновации (AKIS), Болшинството от внедряваните иновации в страната са „внос“ от чужбина, поради липса на ефективни решения в родните институти и университети. 4. Нормативни ограничения за реализиране на публично-частно партньорство между научните центрове и агробизнеса. 5. България значително изостава от останалите членки на ЕС по отношение на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото. 6. Изпълнението на мярка 16.1 от ПРСР 2014-2020 г. изостава, в сравнение другите европейски страни. 7. Нараства конкуренцията със световни доставчици на нови знания и иновации в аграрната сфера.

Потребности по хоризонтална специфична цел на регламента: МОДЕРНИЗИРАНЕ НА СЕКТОРА ЧРЕЗ СТИМУЛИРАНЕ И СПОДЕЛЯНЕ НА ЗНАНИЯТА, ИНОВАЦИИТЕ И ЦИФРОВИЗАЦИЯТА В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ В ПО-ГОЛЯМА СТЕПЕН

1. Осигуряване на ефективни методи за събиране, систематизиране и анализ на цялостна и представителна информация и данни за състоянието и развитието на Системата за споделяне на знания и иновации и цифровизация в селското стопанство /ССЗИСС/

Основните участници в Системата за обучение, съвети и разпространение на знанията в селското стопанство в страната включва представители на научната общност /висши училища, научни институти и професионални гимназии/, консултантски и обучителни организации в лицето на Национална служба за съвети в земеделието и частни консултантски и обучителни организации, неправителствени организации в областта на селското стопанство, земеделски стопани и техните организации.

В рамките на системата на образованието са налице специализирани звена за трансфер на знания, но предоставяните услуги нямат системен характер. Наблюдава се липсата на обратна връзка по отношение на идентифицирани потребности от страна на практиката за планирането и предлагането на дейности свързани с трансфер на знания, както и липса на систематизирана на информация по отношение постигнати резултати и преодоляване на проблеми в практиката в следствие използването на различни научни изследвания с иновативен характер. От друга страна се наблюдава ниска ефективност по отношение адаптацията на предлаганите форми на трансфер на знания към потребностите на селскостопанския бизнес, което до определена степен се дължи на липсата на информация за завършилите аграрните специалности в професионалните и висши училища, които в последствие работят в аграрната сфера. В страната има само една специализирана публична консултантска организация, която извършва по – широк спектър конулантски дейности, докато при частните консултантски организации се наблюдава ограничен обхват на предлаганите дейности, въпреки това не е налице адекватна система за събиране на данни и мониторинг за този тип дейност в областта на селското стопанство. Също така се наблюдава липсата на системно обучение на консултантските организации, както и механизми за разширяване на консултантския капацитет.

От друга страна до земеделските стопани и техните организации не достига достатъчно информация по отношение напредъка, потребностите и работата на научната общност в

областта на иновациите в селското стопанство. Това от своя страна води до ниска заинтересованост от страна на земеделските стопани да внедряват иновации в своите стопанства. ССЗИСС в страната се състои от разнообразни и много на брой участници, за чиято дейност и комплексни взаимоотношения няма достатъчно представителна и надеждна информация, което силно затруднява анализа и управлението ѝ. Наличната информация за отделните участници има системен характер само за участниците, които получават финансиране по линия на Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони свързано с подпомагане трансфера на знания, консултантски услуги и стимулиране на сътрудничеството.

Потребността е насочена към осигуряването на възможности за изграждане на цялостна система за събиране, обмен и анализ на информацията насочена към различните участници в ССЗИСС, чрез която да се гарантира създаването на устойчива база от данни, която да гарантира правилното и адресиране, включително чрез прилагането на различни съвременни методи и цифрови технологии. За тази цел е налице и необходимост от засилване на връзките между различните участници в системата, включително и повишаване ролята на специализираните институции в процесите по координация на обмена, споделянето и разпространението на знания и иновации.

2. Укрепване на взаимовръзките между участниците, подобряване функционирането на ССЗИСС (AKIS) и насърчаване разпространението на знания и иновации в селското стопанство.

По данни на експертна оценка в рамките на анализа в страната се наблюдава не добра ефективност на ключови за развитието и модернизирането на ССЗИСС връзки. Това се отчита при взаимодействието между отделните университети, на университетите със земеделските производители и частните фирми и консултанти, на научните институти със земеделските производители и частните фирми и консултанти, на НССЗ с частните фирми и консултанти, на асоциациите на производителите помежду им и с частните фирми и консултанти, между частните фирми и консултанти и между самите земеделски производители.

От друга страна укрепването на взаимовръзките е обвързано с кадровата осигуреност и материално техническата база в рамките на различните участници, като по отношение на тези показатели в страната се наблюдават влошени и под световните стандарти показатели.

Финансовата обезпеченост на различните участници също е показател, който оказва влияние върху укрепването на взаимовръзките и подобряване функционирането на системата.

Потребността е насочена от една страна към осигуряването на възможности за укрепване на вътрешните системи на отделните участници чрез подобряване и повишаване на техният капацитет, а от друга страна насърчаване укрепването на взаимовръзките чрез подходящи форми на интервенции, включително такива свързани с повишаване на квалификацията и стимулиране на взаимодействието между образованието и бизнеса. Засилването на взаимовръзките може да бъде постигнато чрез интервенции свързани с коопериране и съвместно сътрудничество между участниците за разработване и внедряване на нови технологии, производства и продукти, включително тяхното разпространение. От друга страна укрепването на взаимовръзките трябва да бъде базирано и на целенасочена подкрепа за обезпечаване на съвместното внедряване и разпространение на резултатите, което ще осигури преодоляване на несигурността при въвеждане на иновативни решения в селскостопанския сектор. Повишаване ролята на специализираните институции в процесите по координация на обмена, споделянето и разпространението на знания и иновации ще допринесе за по точното дефиниране на специфичните форми на интервенции приложими за изграждането на специфичните взаимовръзки между тях.

3. Повишаване на професионалната квалификация на предприемачите и заетите лица в селскостопанския отрасъл чрез адаптиране на формите за трансфер на знания към специфичните секторни особености.

По данни от анализа в страната се наблюдава продължаване на тенденцията по отношение на това, че преобладаваща част от собствениците и управителите на земеделските стопанства нямат подходящо специализирано образование или обучение и разчитат предимно на своя практически опит. Тази тенденция се запазва въпреки целенасочената подкрепа и постигнатите резултати по повишаване квалификацията земеделските стопани чрез финансиране на различни обучителни форми по линия на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони. От своя страна липсата на подходящо образование при земеделските стопани в комбинация с ограничени финансови възможности ограничава възможностите за внедряване на иновации и нови технологии в земеделските стопанства. Данните от анализа показват, че близо половината от земеделските стопани не са запознати

със същността на цифровото земеделие, а само 14% използват съвременни цифрови технологии.

От друга страна се наблюдава недостатъчна осведоменост и познания на земеделските стопани относно целите за опазване на околна среда и климата, въвеждане на екологосъобразни селскостопански практики, биоразнообразие и др. По данни от анализа е подчертано, че нивото на адаптивност на организациите предлагащи обучение не винаги е в синхрон с очакванията и потребностите на селскостопанския бизнес.

Като цяло в страната е налице тенденция, че въпреки предлаганите разнообразни форми на образование и обучение и значителният размер на изразходваните обществени средства, степента на участие в селските райони през годините след присъединяване към ЕС остава слабо и постоянно намалява (Евростат).

Потребността е насочена към подкрепа на интервенции, които да стимулират от една страна организациите предоставящи различни методи за трансфер на знания да предоставят форми и методи на обучение и повишаване на квалификация доближаващи се в максимална степен до потребностите на заетите в селскостопанския сектор. Налице е необходимост от насочване на интервенциите към обучителни дейности на селскостопанска теми, включително такива свързани с опазване компонентите на околната среда, но и към такива, които осигуряват получаване на познания в областта на иновациите, цифровите технологии и оптимизиране на дейностите чрез съвременни методи на производство.

От друга страна е необходимо насърчаване участие на земеделските стопани и техните организации в ССЗИСС, което да разшири възможностите за споделяне, обмен и разпространение на знания и опит, които да осигурят повишаване на конкурентните предимства на селскостопанския отрасъл в зависимост от специфичните очаквания на различните видове производства и структура /обем на стопанствата, възрастова структура, специфични регионални характеристики и др./ на стопанствата.

4. Насърчаване на различни форми на коопериране между различните участници в системата на ССЗИСС за подобряване ефективността от внедряването, разпространението и приложението на иновативни решения базирани на дигитални технологии и споделяне на знания, специфични за различните секторни производства.

В страната липсва обобщена информация за степента на внедряване на различните типове иновации в селското стопанство. Във всички отрасли на производство има добри примери за внедрени върхови постижения на науката и технологиите. Тези иновации са внедряват от предприемачи новатори, които успяват да изучат, пренесат и адаптират най-високите постижения в съответната област, като осигурят необходимата организация, финансиране, консултации и ноу-хау по частен път. Общото равнище на внедряване на иновациите в страната обаче е далеч под европейските нива, като се наблюдават съществени различия в технологичното ниво на „водещите“ стопанства и средното ниво в болшинството от фермите. Според проучване в страната най – разпространени са икономическите иновации, следвани от техническите иновации, и доста слабо представяне на социалните и организационни иновации. В тази връзка земеделските производители и партньорите им в ССЗИСС са основни участници които могат да развият системата за внедряване на аграрни иновации.

Умерени различия по отношение на равнището на активност към иновациите в земеделието се наблюдават и според икономическия тип на стопанствата, като в най-голяма степен необходимост от въвеждането на иновации в производствената дейност е осъзната при малките, едрите ферми и по – младите земеделски стопани. Факторите, които най-силно мотивират фермерите да въведат иновационно решение в своята практика са получаването на по-високи добиви и реализирането на по-голяма печалба, следвани от по-висока продуктивност и очакваната икономия на време.

Като цяло в страната се наблюдава липса на систематизирана информация за степента на внедряване на различни типове иновации в селското стопанство, както и липса на обмяна на информация към бизнеса за постиженията на научната общност. Процеса по възстановяване на тази връзка беше стартиран чрез механизмите на Европейското партньорство за иновации чрез ЕЗФРСР, към което се отчита засилен интерес от страна на различните участници в ССЗИСС посредством интервенции за коопериране и сътрудничество с цел въвеждането на иновативни решения в практиката. Това от своя страна е потвърждение на факта, че ССЗИСС предоставя големи възможности за бърз и ефективен трансфер на знания и иновации, и реални възможности за реализиране на големия потенциал за повишаване на ефективността в селскостопанския отрасъл.

Потребността от една страна адресира необходимостта от подкрепа за осигуряване на качествена информация до участниците в ССЗИСС, която от своя страна да генерира повишаване интереса към разработването и въвеждането на иновации и от друга да се стимулират възможности, които ще засилят и разширят връзките между образователните,

научните звена и бизнеса, за разработването на съвместни механизми за практическото реализиране на „триъгълника на знанието“ - наука - образование - бизнес. Също така потребността адресира необходимостта от финансиране на съвместни начинания между отделните участници в ССЗИСС, които с общи усилия да постигнат преодоляване на несигурността при въвеждането на иновативни решения в практиката насърчаващи използването на нови технологии, цифрови технологии, технологии оптимизиращи производствения цикъл и управление на стопанството и др. Целенасочена подкрепа трябва да бъде ориентирана и към по - слабо застъпени иновативни решения насочени към опазване компонентите на околната среда, нетехнологични иновации и социални иновации, иновации базирани на спецификите на секторните производства и разпространение на резултатите до по – голям брой участници.

5. Цифровизация и дигитализация на аграрното управление и продоволствената обезпеченост. Подкрепа за внедряването на цифрови технологии за управление на стопанствата и оптимизация на производствените и административните процес.

По данни от анализа България значително изостава от останалите членки на ЕС по отношение на навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото като последните години страната се нарежда на 26-то място в ЕС по интегрален Индекс на навлизане на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI). Увеличава се значително броят на лицата, използващи интернет с цел взаимодействие с обществени институции или за поръчка/покупка на стоки и услуги, като в последните години малко над една пета от населението ползва интернет за взаимодействия с обществени и частни организации. В сравнение с другите страни на ЕС обаче, развитието и използването на електронно правителство и търговия е много по-малко, като България дели последното място в това отношение. По отношение на „Внедряване на цифровите технологии“ страната е на едно от последните места в ЕС, като използването на цифрови технологии в българските предприятия е доста под европейските нива. Може да се предполага, че в предприятията в аграрната сфера и селските райони внедряването на тези технологии изостава дори повече от това в градовете и високотехнологичните отрасли. Подобно е състоянието и по отношение на „Цифровите обществени услуги“, при които страната заема 23-то място в ЕС. По много от наблюдаваните показатели България е доста под средното равнище за Съюза, като може да се предполага, че в аграрната сфера и селските райони състоянието е подобно или дори по-лошо.

Необходимо е да се осигури подкрепа и стимулиране на цифровизацията на аграрното управление и продоволствената обезпеченост в т.ч. подпомагане на процесите по създаване, развитие и интеграция на дигитални инструменти за предоставяне на електронни услуги за различните участници в земеделието и хранително-вкусовата промишленост. Същевременно трябва да се подпомогне внедряването на цифрови технологии за управление на стопанствата и оптимизация на производствените и административните процес.